

МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ, БУДІВНИЦТВА ТА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРОЕКТУВАННЯ МІСТ
“ДІПРОМІСТО” ІМЕНІ Ю.М. БІЛОКОНЯ

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ

СХЕМА ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ

Том I

Структура та територіальна організація господарського комплексу,
напрямки її трансформації, прогноз чисельності та статтєво-вікового складу
населення, прогноз та визначення пріоритетних напрямків розвитку
господарського комплексу адміністративних одиниць області, основні
напрямки планувального розвитку області та її системи розселення,
основні техніко-економічні показники, документи

Пояснювальна записка

Замовник: Управління регіонального розвитку, містобудування та архітектури
Закарпатської облдержадміністрації
Договір: №66-01-2007, дод. угода №1-2011 від 14.01.2011 р.

В.о. директора інституту

О. Головань

Заступник директора інституту по науці,
Д. Г. Н.

Ю. Палеха

Начальник архітектурно-планувального управління,
головний архітектор проекту

В. Токар

Начальник інженерно-планувального відділу

В. Муха

Головний економіст

О. Малишева

Начальник відділу НМЗМП

А. Економов

Схема планування території Закарпатської області розроблена авторським колективом АПМ-1 (начальник – В. Токар) спільно зі спеціалістами інженерно-планувального відділу (начальник – Муха В. Г.), у складі:

Архітектурно-планувальна частина

Головний архітектор проекту	В. Токар
Керівник групи	Т. Шидловська
Архітектор I кат.	Є. Єжов

Техніко-економічна частина

Головний економіст проекту, д. г. н.	Ю. Палеха
Ст. науковий співробітник, д. г. н.	Г. Підгрушний
Головний економіст	О. Малишева
Науковий співробітник, к. г. н.	І. Соломаха
К. г. н.	Ю. Качасв
Провідний інженер	О. Шитік
Провідний інженер	О. Патиченко
Інженер	О. Лопатюк

Природно-ресурсний потенціал, стан довкілля

Начальник відділу	В. Муха
Інженер I кат.	М. Зеркаль

Транспорт

Головний інженер	Д. Жуков
Інженер II кат.	О. Чубенко

Інженерна підготовка території. Гідротехнічні заходи

Головний інженер	Л. Безкоровайна
Керівник групи	О. Геращенко
Інженер II кат.	Н. Душина

Інженерна інфраструктура

(водні ресурси, водопостачання, водовідведення, енергопостачання)

Керівник групи	В. Ліговська
Провідний інженер	Л. Прокопенко
Інженер I кат.	А. Малюк
Інженер III кат.	М. Лопатюк

Демографічний прогноз до 2031 року виконали спеціалісти Інституту демографії та соціальних досліджень ім. В.М. Птухи:

Зав. відділом міграційних досліджень, к. е. н.	О.В. Позняк
Провідний науковий співробітник, к. е. н.	П.Є. Шевчук

При розробці „Охорони нерухомих об'єктів культурної спадщини”:

– в роботі над розділом „Організація обліку та охорони об'єктів культурної спадщини» приймав участь спеціаліст з культурної спадщини Управління культури Закарпатської облдержадміністрації Т. Т. Сопко.

– розділ «Об'єкти культурної спадщини в розрізі районів Закарпатської області» розроблявся за участі співробітників Закарпатського краєзнавчого музею:

Зав. відділом археології	Й. В. Коваля
Зав. науково-методичним відділом	Н. І. Тарасенко

Координаційно-адміністративну допомогу в роботі над Схемою планування території Закарпатської області надавали співробітники Управління регіонального розвитку, містобудування та архітектури Закарпатської ОДА:

Заст. начальника	Р.А. Микитин
Заст. начальника	О.І. Боршовський

а також архітектори Андялоші О.І. і Коблик В.Й.

СКЛАД ПРОЕКТУ

Найменування матеріалів		На чому виконано	Мірило	Інв. №
<i>I. Графічні матеріали</i>				
1.	Проектний план	Папір ламінований, папір	1:100 000	024764
2.	План сучасного використання території	Папір ламінований, папір	1:100 000	024765
3.	Схема транспорту	Папір ламінований, папір	1:100 000	024766
4.	Схема електропостачання	Папір	1:100 000	024767
5.	Схема магістральних трубопроводів, водопостачання та водовідведення	Папір	1:100 000	024768
6.	Розвиток промислового виробництва	Папір	1:350 000	024769
7.	Схема розташування нерухомих пам'яток культурної спадщини	Папір	1:100 000	024770
8.	Схема інженерної підготовки та захисту території	Папір	1:100 000	024771
9.	Схема комплексної оцінки території. Природно-ресурсний потенціал.	Папір	1:100 000	024772
10.	Схема комплексної оцінки території. Території потенційної природно-техногенної небезпеки.	Папір	1:100 000	024773
<i>II. Текстові матеріали</i>				
1.	Пояснювальна записка (Том I) (Структура та територіальна організація господарського комплексу, напрямки її трансформації, прогноз чисельності та статтево-вікового складу населення, прогноз та визначення пріоритетних напрямків розвитку господарського комплексу адміністративних одиниць області, основні напрямки планувального розвитку області та її системи розселення, основні техніко-економічні показники, документи)	Книга		024774
2.	Пояснювальна записка (Том II) (Характеристика природних умов та ресурсів, стан та охорона навколишнього природного середовища, транспорт, інженерна підготовка та захист території, гідротехнічні заходи, інженерна інфраструктура)	Книга		024775
3.	Пояснювальна записка (Том III) (Охорона нерухомих об'єктів культурної спадщини)	Книга		024776
4.	Пояснювальна записка (Том IV) (Пропозиції по реалізації рішень схеми планування території)	Книга		024777

ЗМІСТ

	ПЕРЕДМОВА.	5
I	МІСЦЕ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СИСТЕМІ РОЗСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.	7
II	ПРОГНОЗ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА СТАТТЕВО-ВІКОВОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.	12
2.1	Демографічна ситуація у Закарпатській області.	12
2.2	Прогноз народжуваності.	19
2.3	Прогноз смертності й очікуваної тривалості життя.	20
2.4	Прогноз міграцій населення.	21
2.5	Прогноз чисельності та статеві-вікового складу населення.	23
III	СТРУКТУРА ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ, НАПРЯМКИ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.	28
3.1	Загальна характеристика.	28
3.2	Промисловість.	32
3.3	Сільське господарство.	43
3.4	Будівництво та інвестиційна діяльність.	56
3.5	Інноваційна діяльність.	60
3.6	Розвиток малого бізнесу.	66
3.7	Вища освіта.	68
3.8	Рекреаційно-оздоровча сфера.	70
3.9	Прогноз розвитку структури господарства Закарпатської області на перспективу.	104
IV	ПРОГНОЗ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОДИНИЦЬ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.	111
4.1	Комплексна соціально-економічна характеристика потенціалу та рівня розвитку адміністративних районів.	111
4.2	Концепція розвитку господарського комплексу адміністративних одиниць області.	126
V	ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПЛАНУВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ ТА ЇЇ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ.	135
5.1.1	Зони урбанізації.	135
5.1.2	Території переважного курортно-рекреаційного освоєння.	137
5.1.3	Зони транскордонного співробітництва.	141
5.1.4	Райони пріоритетної сільськогосподарської діяльності.	143
5.2	Розвиток міських поселень та їх функціональна типізація.	144
5.3	Організація системи міжселенного культурно-побутового обслуговування.	148
VI	ОСНОВНІ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ.	152
VII	ДОКУМЕНТИ	155
VIII	ДОДАТКИ	172

ПЕРЕДМОВА

Схема планування території Закарпатської області виконана ДП Українським державним науково-дослідним інститутом проектування міст "Діпромісто" імені Ю.М. Білоконя згідно договору №66-01-207 (дод. угода №1-2011 від 14.01.2011 р), укладеного з Управлінням регіонального розвитку містобудування та архітектури Закарпатської облдержадміністрації

Необхідність виконання цієї схеми викликано змінами, які відбуваються в соціально-економічній діяльності країни. Переходом до ринкової економіки – що є ключовим принципом сучасної соціально-економічної політики.

Крім того, відбулися зміни нормативно-законодавчої бази, були затверджені: Земельний кодекс України (25.10.2001р.), Водний кодекс України (6.06.1995р.), Закон України "Про генеральну схему планування території України" (7.02.2002р.), Закон України „Про регулювання містобудівної діяльності” (17.02.2011), дія яких безпосередньо пов'язана з розвитком нових соціально-економічних відносин на території України.

У 2007 році була виконана „Схема планування території Закарпатської області” (Сучасний стан), у якій було представлено сучасний стан регіону.

Схема планування території Закарпатської області складається з 4 томів, які включають:

Том I – структура та територіальна організація господарського комплексу області, напрямки її трансформації, прогноз чисельності та статтєво-вікового складу населення, прогноз та визначення пріоритетних напрямків розвитку господарського комплексу адміністративних одиниць області, основні напрямки планувального розвитку області та її системи розселення, основні техніко-економічні показники, документи.

Том II – Характеристика природних умов та ресурсів, стан та охорона навколишнього природного середовища, транспорт, інженерна підготовка та захист території, гідротехнічні заходи, інженерна інфраструктура (водопостачання, водовідведення, енергопостачання).

Том III – охорона нерухомих об'єктів культурної спадщини.

Том IV – пропозиції по реалізації рішень схеми планування території.

Схема планування визначає основні напрямки господарського і територіального розвитку регіону. Вона містить принципові рішення:

- пропозиції по визначенню пріоритетних напрямках розвитку господарського комплексу;
- соціально-економічна характеристика потенціалу та рівня розвитку адміністративних районів області;
- по основним напрямам планування розвитку територій;
- раціональному використанню природних ресурсів;
- охороні навколишнього середовища;
- розвитку інженерно-транспортної інфраструктури.

При розробці схеми планування території області використані матеріали, що були надані управліннями та відділами Закарпатської облдержадміністрації, зокрема:

- були розглянуті матеріали, надані Закарпатським обласним агентством із залучення інвестицій та господарського розвитку територій, які були підготовлені за результатами виконання обласних програм, а саме:

„Програма комплексного використання водних ресурсів річок Закарпатської області” (перший етап); „Програма створення індустріальних парків”; „Програма створення логістичних комплексів” (перший етап);

- Використані матеріали від Головного управління з питань євро інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму.

Метою та ціллю роботи є визначення стратегії розвитку Закарпатської області та шляхів її реалізації, а також:

- врахування та конкретизація рішень Генеральної схеми планування території України у сфері; розвиток національної екологічної мережі, інженерно-транспортної, соціальної інфраструктури та історико-культурної спадщини;
- врахування загальнодержавних та регіональних інтересів, формування транспортно-комунікаційних коридорів, зон із спеціальним режимом використання;
- розробка раціональної планувальної організації території регіону в частині: забезпечення оптимальних умов проживання населення, раціонального використання природних ресурсів, розвитку галузей господарського комплексу, охорони навколишнього середовища, збереження об'єктів культурної спадщини, захисту територій від небезпечних геологічних та гідрогеологічних процесів, створення транспортної та інженерної інфраструктури.

Схема планування території Закарпатської області розроблена відповідно до Державних будівельних норм України “Склад і зміст схем планування території Автономної республіки Крим та областей України” ДБН Б.1.1-11:2011 (2011 р.), а також інших нормативних документів.

Протягом розробки Схеми планування території Закарпатської області матеріали були розглянуті на нараді Закарпатської облдержадміністрації та представлені всім зацікавленим службам та управлінням облдержадміністрації

Основним документом містобудівної документації національного рівня є Закон України “Про Генеральну схему планування території України”.

Схема планування території Закарпатської області розроблена із використанням ГІС-технологій ArcView 3.2/9.1 та ArcGIS 9.1 на основі електронної цифрової карти, створеної по матеріалах “Київгеоінформатики”.

Схема розробляється на розрахунковий термін – 2031 рік.

I. МІСЦЕ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СИСТЕМІ РОЗСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Відповідно до Генеральної схеми планування території України, затвердженої 7 лютого 2002 року Законом України "Про Генеральну схему планування території України", Закарпатська область входить до складу Львівської міжобласної системи розселення, другою за площею після Київської. До складу Львівської системи розселення входять 6 областей: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська та Чернівецька. Площа Львівської міжобласної системи розселення складає 96,8 тис.км², наявне населення на 1.01.2010 р. становить 8267,8 тис. осіб, у т.ч. міське – 4071,8 тис. осіб (49,2%).

Питома вага Закарпатської області у Львівській міжобласній системі розселення (МОСР) та в Україні наведена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Питома вага Закарпатської області у Львівській МОСР та Україні

Закарпатська область	В території (%)		В населенні (%)	
	Львівська МОСР	Україна	Львівська МОСР	Україна
	13,2	2,1	15,0	2,7

У Львівській МОСР за відповідні періоди: від 1.01.2001 року до 1.01.2009 року та від 1.01.2009 року до 1.01.2010 року середні темпи втрат чисельності населення в рік збереглися на рівні до 0,5%. Динаміка чисельності населення усіх МОСР представлена у таблиці 1.2. Динаміка зміни чисельності населення Закарпатської області за цей же період показані у табл.1.3. Слід відзначити, що за останній рік Закарпатська область, поряд з Рівненською областю та містом Севастополем, перебувала у числі регіонів з позитивним показником природного приросту населення.

Відповідно до Генеральної схеми планування території України в межах області формується 2 міжрайонні системи розселення (МРСР):

- Ужгородська;
- Хустська;

Площа та чисельність населення МРСР наводиться у табл.1.4.

Таблиця 1.2

Характеристика змін чисельності населення за міжобласними системами розселення

Міжобласні системи розселення (МОСР)	Територія		Чисельність населення						Зміни чисельності населення за період			
			на 1.01.2001		на 1.01.2009		на 1.01.2010		2001-2010 рр.		2009-2010 рр.	
	тис. км ²	%	тис. осіб	тис. осіб	тис. осіб	Частка від всього по Україні, %	тис. осіб	Частка від всього по Україні, %	тис. осіб	Різниця частки, %	тис. осіб	Різниця частки, %
Вінницька	60,9	10,1	4433,6	8,9	4094,7	8,9	4073,4	8,9	-360,2	-8,1	-21,3	-0,5
Донецька	53,2	8,82	7596,0	15,3	6832,3	14,8	6778,4	14,7	-817,6	-10,8	-53,9	-0,8
Дніпропетровська	83,7	13,9	6885,9	13,9	6222,5	13,5	6184,9	13,5	-701,0	-10,2	-37,6	-0,6
Київська	111,5	18,5	8631,2	17,4	8213,2	17,8	8197,7	17,8	-433,5	-5,0	-15,5	-0,2
Кримська	27	4,47	2507,1	5,0	2347,4	5,1	2345,8	5,1	-161,3	-6,4	-1,6	-0,1
Львівська	96,8	16	8598,0	17,3	8268,7	17,9	8267,8	18,0	-330,2	-3,8	-0,9	0,0
Одеська	86,4	14,3	5035,6	10,1	4687,2	10,2	4674,0	10,2	-361,6	-7,2	-13,2	-0,3
Харківська	84	13,9	5985,2	12,0	5477,8	11,9	5441,0	11,8	-544,2	-9,1	-36,8	-0,7
Всього по Україні	603,5	100	49672,6	100	46143,8	100	45963	100	-3709,6	-7,5	-180,9	-0,4

Таблиця 1.3.

Характеристика змін чисельності населення за адміністративно-територіальними одиницями

Адміністративно-територіальні одиниці	Чисельність населення, тис. осіб				Зміни чисельності населення за період					
					1.01.2001 - 1.01.2010		1.01.2008 - 1.01.2009		1.01.2009 - 1.01.2010	
	на 1.01.2001	на 1.01.2008	на 1.01.2009	на 1.01.2010	тис. осіб	% від насел. на поч. 2001р.	тис. осіб	% від. нас. на поч. 2008 р.	тис. осіб	% від насел. на поч. 2009р.
Автономна Республіка Крим	2117,7	1971,1	1967,3	1965,3	-152,4	-7,2	-3,8	-0,2	-2,0	-0,1
Вінницька область	1815,3	1672,2	1660,0	1650,6	-164,7	-9,1	-12,2	-0,7	-9,4	-0,6
Волинська область	1058,7	1036,4	1036,2	1036,7	-22,0	-2,1	-0,2	0,0	0,5	0,0
Дніпропетровська обл.	3712,6	3398,4	3374,2	3355,5	-357,1	-9,6	-24,2	-0,7	-18,7	-0,6
Донецька область	4953,0	4538,9	4500,5	4466,7	-486,3	-9,8	-38,4	-0,8	-33,8	-0,8
Житомирська область	1432,7	1305,5	1294,2	1285,8	-146,9	-10,2	-11,3	-0,9	-8,4	-0,6
Закарпатська обл.	1284,0	1242,6	1243,4	1244,8	-39,2	-3,1	0,8	0,1	1,4	0,1
Запорізька область	2004,8	1832,9	1821,3	1811,7	-193,1	-9,6	-11,6	-0,6	-9,6	-0,5
Івано-Франківська обл.	1456,8	1382,6	1381,1	1380,7	-76,1	-5,2	-1,5	-0,1	-0,4	0,0
Київська область	1830,5	1737,3	1727,9	1721,8	-108,7	-5,9	-9,4	-0,5	-6,1	-0,4
Кіровоградська обл.	1168,5	1039,7	1027,0	1017,8	-150,7	-12,9	-12,7	-1,2	-9,2	-0,9
Луганська область	2643,0	2355,4	2331,8	2311,6	-331,4	-12,5	-23,6	-1,0	-20,2	-0,9

Львівська область	2678,3	2559,8	2552,9	2549,6	-128,7	-4,8	-6,9	-0,3	-3,3	-0,1
Миколаївська область	1298,8	1203,6	1195,8	1189,5	-109,3	-8,4	-7,8	-0,6	-6,3	-0,5
Одеська область	2510,4	2394,7	2392,2	2391,0	-119,4	-4,8	-2,5	-0,1	-1,2	0,0
Полтавська область	1677,6	1524,9	1511,4	1499,6	-178,0	-10,6	-13,5	-0,9	-11,8	-0,8
Рівненська область	1187,9	1152,0	1151,0	1151,6	-36,3	-3,1	-1,0	-0,1	0,6	0,1
Сумська область	1337,7	1196,8	1184,0	1172,3	-165,4	-12,4	-12,8	-1,1	-11,7	-1,0
Тернопільська область	1157,7	1098,6	1093,3	1088,9	-68,8	-5,9	-5,3	-0,5	-4,4	-0,4
Харківська область	2969,9	2795,9	2782,4	2769,1	-200,8	-6,8	-13,5	-0,5	-13,3	-0,5
Херсонська область	1226,4	1107,5	1099,2	1093,4	-133,0	-10,8	-8,3	-0,7	-5,8	-0,5
Хмельницька область	1460,6	1350,3	1341,4	1334,0	-126,6	-8,7	-8,9	-0,7	-7,4	-0,6
Черкаська область	1450,8	1315,5	1304,3	1295,2	-155,6	-10,7	-11,2	-0,9	-9,1	-0,7
Чернівецька область	932,3	904,5	904,1	904,4	-27,9	-3,0	-0,4	0,0	0,3	0,0
Чернігівська область	1285,3	1135,9	1121,3	1109,7	-175,6	-13,7	-14,6	-1,3	-11,6	-1,0
м. Київ	2631,9	2740,2	2765,5	2785,1	153,2	5,8	25,3	0,9	19,6	0,7
м. Севастополь	389,4	379,5	380,1	380,5	-8,9	-2,3	0,6	0,2	0,4	0,1
Всього по Україні	49672,6	46372,7	46143,8	45962,9	3709,7	-7,5	-228,9	-0,5	-180,9	-0,4

Таблиця 1.4.

Площа та населення міжрайонних систем розселення
у Закарпатській області

Міжрайонні системи розселення	Площа		Чисельність населення на 1.01.2010 р.	
	тис.км ²	%	тис. осіб	%
Ужгородська	8,1	63,3	806,9	64,8
Хустська	4,7	36,7	437,9	35,2
Загалом	12,8	100,0	1244,8	100,0

Відповідно до рішень Генеральної схеми планування території України на перспективу Закарпатська область розвивається як важлива складова західного регіону України. Головними регіональними компонентами, що визначатимуть розвиток Закарпатської області, є:

- Проходження міжнародного Критського транспортного коридору №5 та коридору «Європа-Азія» в ув'язці з існуючими автомобільними та залізничними магістралями;
- Розвиток міжнародних транспортних сполучень через систему пунктів пропуску з 4 державами: Польщею, Румунією, Словаччиною та Угорщиною (з двома останніми Закарпаття залишається єдиним регіоном України, який має безпосередню межу);
- Розвиток екологічної мережі та її міждержавного каркасу, зокрема розвиток осей вздовж Карпат, річки Тиса та її приток;
- Розвиток прикордонних територій у рамках транскордонних регіонів Україна-Польща, Україна-Угорщина, Україна-Словаччина, Україна-Румунія та Єврорегіону «Карпати».
- Формування біполярних зв'язків на лінії Ужгород-Міхаловце (Словаччина) та Ужгород-Нерідьгаза (Угорщина).

II. ПРОГНОЗ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА СТАТТЄВО-ВІКОВОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Демографічна ситуація у Закарпатській області

Загальна чисельність і вікова структура населення

Закарпатська область у демографічному відношенні є порівняно благополучним регіоном України. Зниження чисельності населення тут почалося пізніше, ніж в цілому по Україні і відбувається не такими швидкими темпами. Зокрема, за період з початку 2002 до початку 2009 р.¹ чисельність населення в області знизилася на 1,0%, тоді як в цілому по Україні – на 4,6%.

Чисельність сільського населення помітно перевищує кількість міського, але частка його у загальній чисельності населення істотно не змінюється. Так на початок 2002 р. сільське населення становило 63,3%, а на початок 2009 р. – 63,2% всього населення області (рис. 1).

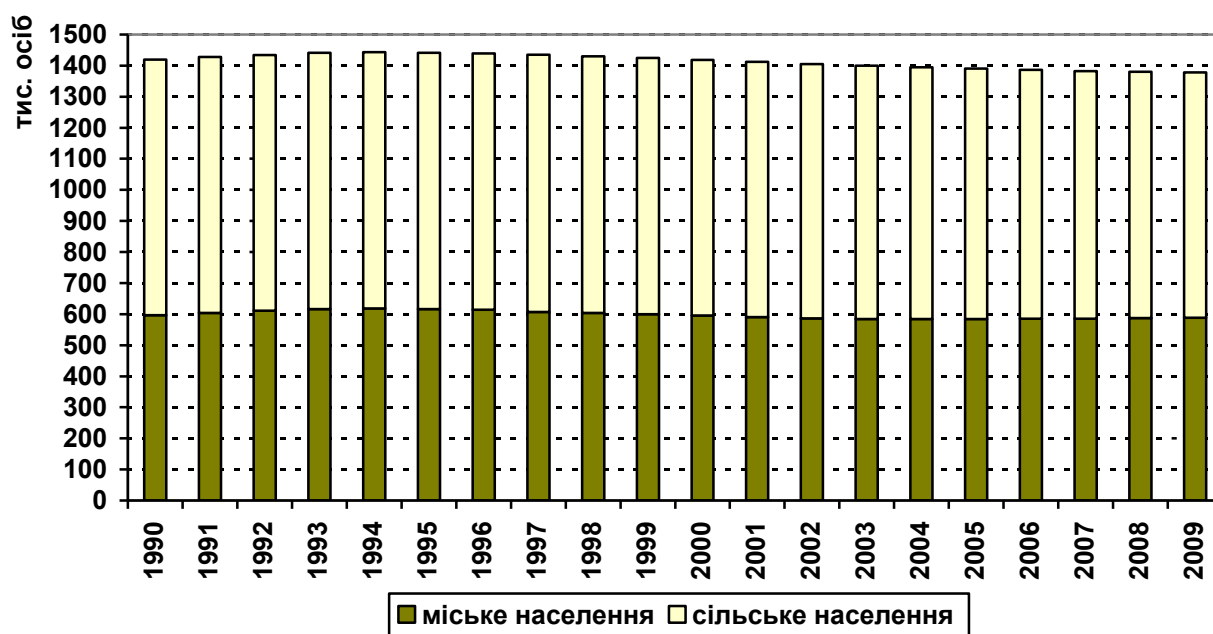


Рис. 1. Динаміка чисельності населення у Закарпатській області, на початок відповідного року.

Вікова структура населення Закарпатської області також характеризується позитивними рисами. Внаслідок збереження народжуваності на досить високому рівні область має низький рівень постаріння населення. Частка осіб старше працездатного віку тут значно нижча, ніж в середньому по Україні. Натомість вищою є питома вага інших вікових груп, особливо дітей (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Питома вага населення окремих вікових груп
(на початок відповідного року, %)

	Закарпатська область		Україна в цілому	
	2002	2009	2002	2009
молодше працездатного	23,0	20,1	18,0	15,2
в працездатному	59,2	61,3	58,1	60,6
старше працездатного	17,8	18,6	23,8	24,2
разом	100,0	100,0	100,0	100,0

¹ Тут і далі за базу взяті дані по наявному населенню за 2008 р. станом на 1 січня 2009 р.

Статеві-вікові піраміди як міського, так і сільського населення досить подібні (рис. 2). На обох спостерігаються заглиблення у віці 56–59 та молодше 8 років, які відповідають різкому зниженню народжуваності під час Другої світової війни та соціально-економічної кризи в 1990-х роках відповідно. Відмічаються також опуклості у віці близько 40 та 15 років, які відповідають зростанню народжуваності на початку 1960-х та в середині 1980-х відповідно.

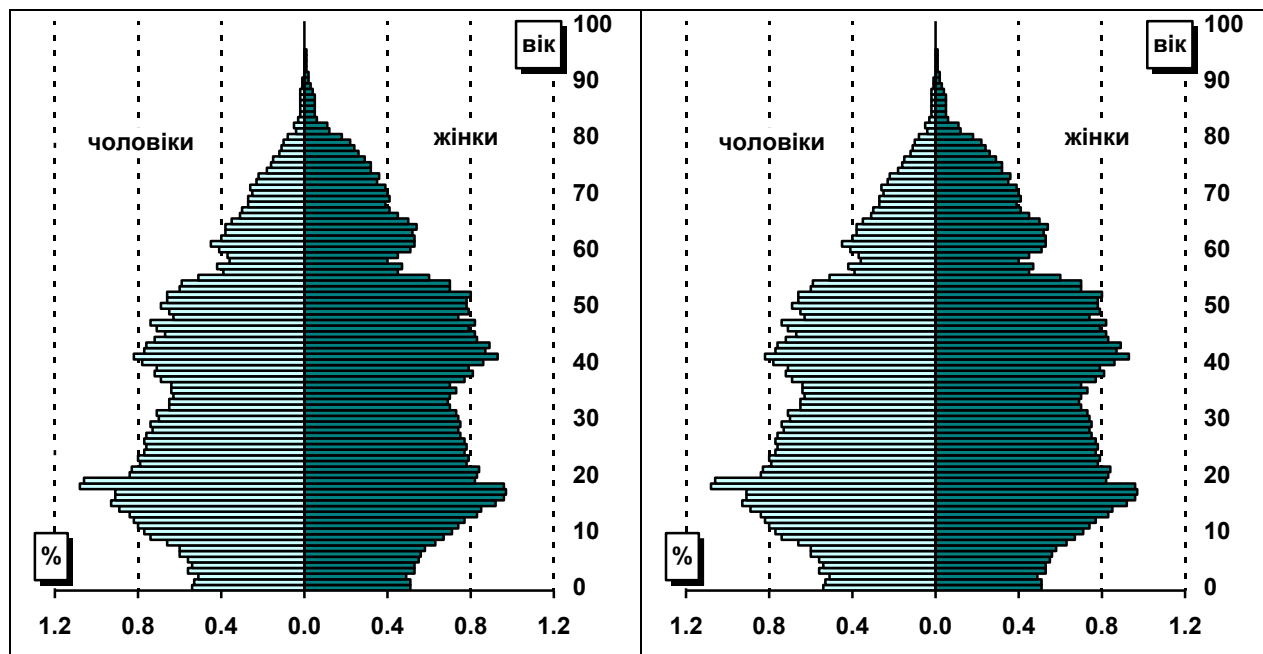


Рис. 2. Статеві-вікові піраміди наявного населення Закарпатської області за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. (ліворуч – для міського населення, праворуч – сільського).

На чоловічій частині пірамід виокремлюються особи 18–19 років (заглиблення в сільській частині й відповідна опуклість – у міській), що пов'язано зі строковою службою чоловіків та частково навчанням у середніх спеціальних навчальних закладах, які розташовані у міських населених пунктах.

Народжуваність

Закарпатська область за рівнем народжуваності упевнено посідає 3-тє місце серед регіонів України. В 2008 р. загальний коефіцієнт народжуваності тут становив 14,7‰, тоді як у цілому по Україні – 11,0‰. Ще на початку 1990-х, коли депопуляція охопила більшість областей України, Закарпатська область продовжувала зберігати рівень народжуваності, достатній для простого відтворення населення – понад 2 дитини на одну жінку (рис. 3). Лише в 1999 та 2001–2005 рр. кількість померлих перевищила число народжених, проте з 2006 р. загальний коефіцієнт природного приросту поступово збільшився і у 2008 р. становив 1,7‰ (табл.2.2).

Показник сумарної народжуваності в Закарпатській області в 2008 р. становив 1,83. При цьому в міських поселеннях він не набагато менший, ніж у сільських – 1,8 проти 1,85 (рис. 3). Високий рівень народжуваності в цьому регіоні підтримується збігом факторів, які сукупно діють у напрямку зростання інтенсивності народжень. Одним із таких важливих чинників є висока питома вага сільського населення (понад 60%), серед якого зберігаються традиції раннього шлюбу та раннього народження дітей, великої сім'ї, що сприяє підтриманню народжуваності на високому рівні.

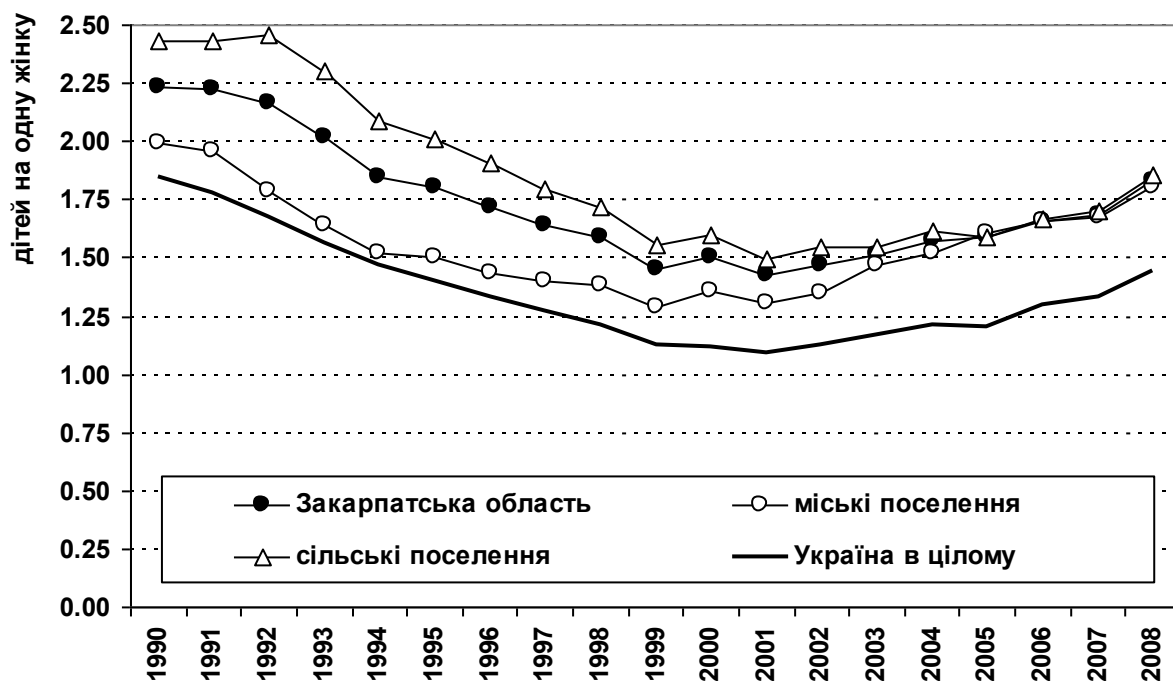


Рис. 3. Динаміка показника сумарної народжуваності в Україні та Закарпатській області в 1990-2008 рр.

Таблиця 2.2

Природний рух населення України та Закарпатської області, ‰

Роки	народжуваність				смертність				природний приріст			
	Закарпатська область, в т. ч.			Україна	Закарпатська область, в т. ч.			Україна	Закарпатська область, в т. ч.			Україна
	всього	міста	села		всього	міста	села		всього	міста	села	
2002	11,3	10,6	11,7	8,1	11,9	11,4	12,3	15,7	-0,6	-0,8	-0,6	-7,6
2003	11,8	11,8	11,8	8,5	11,9	11,7	12,1	16,1	-0,1	0,1	-0,3	-7,5
2004	12,4	12,3	12,4	9,0	12,4	12,3	12,5	16,1	0,0	0,0	-0,1	-7,1
2005	12,6	13,2	12,3	9,0	13,2	13,1	13,3	16,7	-0,6	0,1	-1,0	-7,6
2006	13,3	13,8	12,9	9,8	12,8	12,5	12,9	16,2	0,5	1,3	0,0	-6,4
2007	13,5	14,0	13,3	10,2	13,3	13,1	13,4	16,4	0,2	3,2	-0,1	-6,2
2008	14,7	15,0	14,6	11,0	13,0	13,1	12,9	16,3	1,7	1,9	1,7	-5,3

Джерело: дані Держкомстату України

Хоча міській і сільській рівні народжуваності в Закарпатській області близькі за сумарним показником, принциповою відмінністю сільської народжуваності є те, що в сільській місцевості зберігається модель раннього дітонародження, з яскраво вираженим максимумом у 21–22 роки (рис. 4). Міські жінки натомість більш інтенсивно народжують у віці понад 27 років.

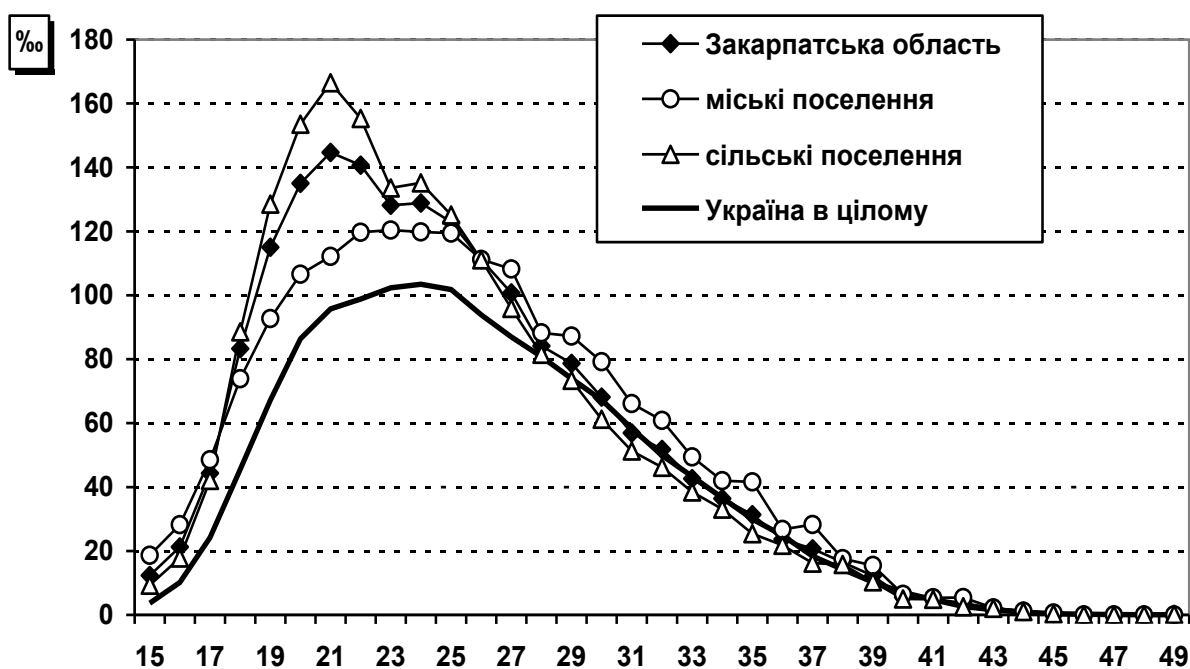


Рис. 4. Народжуваність за віком матері в Закарпатській області за типом поселення в 2008 р.

Смертність

Показники смертності населення в Закарпатській області мають суттєві особливості. Хоча загальні коефіцієнти смертності тут нижчі, ніж у цілому по Україні (табл.2.2), це зумовлено більш молодю віковою структурою.

Натомість очікувана тривалість життя при народженні (цей показник не залежить від вікової структури) в останні роки помітно впала (з 68,8 в 2002 р. до 68,2 – в 2008 р.) і наблизилася до середньої по Україні, в якій за цей проміжок часу такого значного падіння не сталося (табл.2.3). Крім цього, в регіоні традиційним є найнижчий розрив у тривалості життя між статями, який зумовлений як порівняно високою тривалістю життя чоловіків, так і відносно низькою тривалістю життя жінок. Цікаво, що смертність населення у сільських поселеннях Закарпатської області нижча, ніж у міських (табл.2.2). Також тривалість життя сільських мешканців є вищою (табл.2.3), що не характерно для України в цілому з 1970-х років.

Таблиця 2.3

Очікувана тривалість життя при народженні в Закарпатській області й Україні в цілому в 2002 та 2008 рр.

	Обидві статі	Чоловіки	Жінки	Обидві статі	Чоловіки	Жінки
За однорічним періодом*						
	2002			2008		
Закарпатська область	68,8	64,3	73,5	68,2	63,7	72,8
міські поселення	68,5	63,8	73,2	67,4	62,8	71,9
сільські поселення	69,0	64,6	73,7	68,7	64,3	73,3
Україна в цілому	67,8	62,1	73,7	68,0	62,3	73,9

За дворічним періодом (за даними Держкомстату)*						
	2001-2002			2007-2008		
Закарпатська область	69,6	65,3	73,9	68,4	63,9	73,0
міські поселення	69,0	64,8	73,1	67,6	62,9	72,3
сільські поселення	69,9	65,6	74,4	68,8	64,5	73,5
Україна в цілому	68,3	62,8	74,1	68,3	62,5	74,3

* Примітка: дворічний період розрахунку, прийнятий Держкомстатом України дає більш надійні результати обчислень, тоді як однорічний доцільний при прогнозуванні.

Звільненими від впливу вікової структури є коефіцієнти смертності, обчислені за окремими віковими групами. Порівнюючи з середніми по Україні, чітко видно, що чоловіки Закарпаття мають нижчу смертність у більшості вікових груп. Тоді як жінки – навпаки, в більшості вікових груп помітно програють (рис. 5).

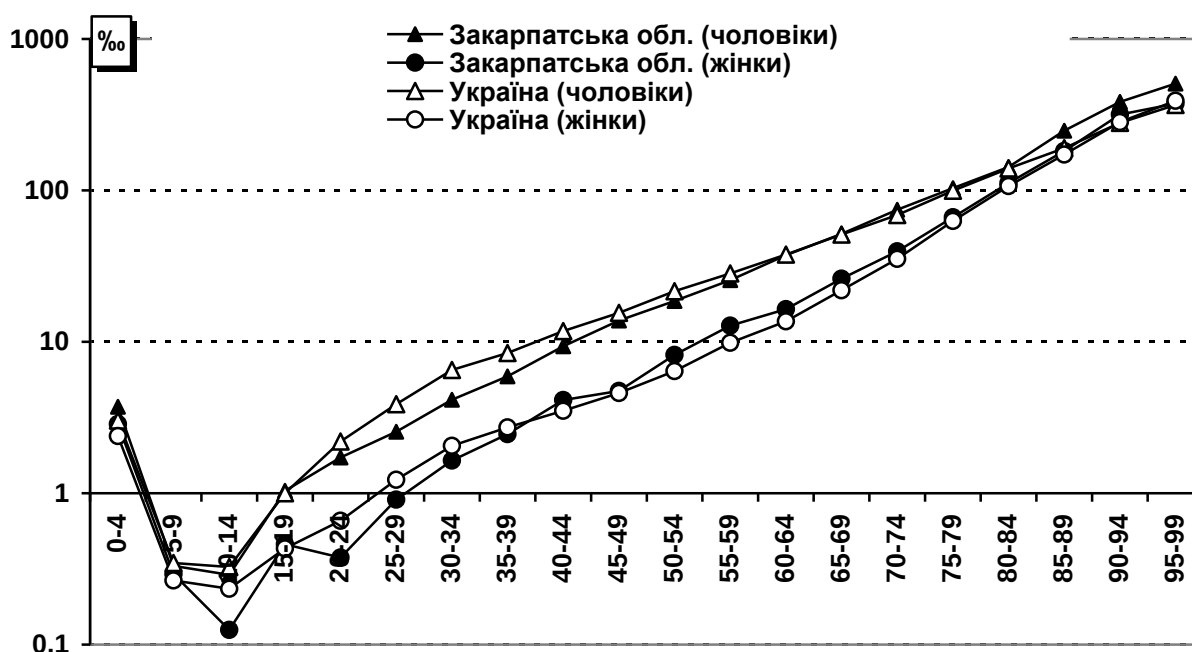


Рис. 5. Смертність населення за статтю та віком в Закарпатській області й Україні в цілому в 2008 р. (логарифмічна шкала).

Виокремити, з яких саме хвороб і причин смерті серед жінок у Закарпатській області підвищений рівень смертності досить складно. За стандартизованими коефіцієнтами смертності чітко вирізняються лише хвороби органів травлення (табл.2.4). Проте, смертність від „симптомів, ознак та відхилень від норми, що виявлені при клінічних і лабораторних дослідженнях, не класифікованих в інших рубриках” перевищує середній показник по Україні майже вчетверо. За ним Закарпатська область безперечно лідирує серед регіонів України.

Таблиця 2.4

Стандартизовані коефіцієнти смертності за статтю й основними класами причина смерті за статтю в Закарпатській області й Україні в цілому в 2008 р.
(на 100 тис. осіб)

	Чоловіки		Жінки	
	Закарпатська область	Україна	Закарпатська область	Україна
Всього померлих	1819,6	1843,4	1017,4	930,0
Інфекційні та паразитарні хвороби	58,9	58,7	14,6	16,0
Новоутворення	200,2	228,3	109,2	117,3
Хвороби системи кровообігу	903,5	1038,2	527,9	614,1
Хвороби органів дихання	70,1	80,5	15,7	16,9
Хвороби органів травлення	115,5	103,2	62,6	42,3
Зовнішні причини захворюваності та смертності	143,2	217,7	36,8	45,4
Симптоми, не класифіковані в інших рубриках	204,9	51,3	167,2	40,3

Джерело: дані Держкомстату України

Демографічна ситуація в адміністративних районах Закарпатської області

Не зважаючи на несприятливі тенденції в динаміці смертності в Закарпатській області, молода вікова структура населення і досить високий рівень народжуваності дозволяють досягати додатних коефіцієнтів природного приросту в більшості адміністративних районів регіону (табл.2.5).

Порівняння показників природного приросту та вікової структури вказує, що в районах із високою питомою вагою осіб похилого віку рівень природного приросту низький. Так, найнижчий коефіцієнт в 2008 р. спостерігався у Великоберезнянському районі. У ньому ж найвища частка населення старше працездатного віку та найнижча – у працездатному (рис. 6). Тячівський і Виноградівський райони мають найнижчий рівень постаріння населення та високий рівень природного приросту.

Таблиця 2.5

Загальні коефіцієнти природного руху населення
в Закарпатській області у 2008 р., ‰

	народжених	померлих	природний приріст
Закарпатська область	14,7	13,0	1,7
Міські поселення	15,0	13,1	1,9
Сільські поселення	14,6	12,9	1,7
<i>міста і міські ради</i>			
м. Ужгород	13,6	12,0	1,6
Берегове (міськрада)	15,5	16,1	-0,6
м. Мукачеве	12,6	12,3	0,3
Хуст (міськрада)	15,0	12,8	2,2
м. Чоп	13,2	12,1	1,1
<i>райони</i>			
Берегівський	13,1	13,9	-0,8
Великобerezнянський	12,9	18,8	-5,9
Виноградівський	16,9	13,5	3,4
Воловецький	14,1	13,5	0,6
Іршавський	15,2	12,4	2,8
Міжгірський	15,4	12,1	2,3
Мукачівський	15,2	13,8	1,4
Перечинський	17,0	17,8	-0,8
Рахівський	16,2	12,3	3,9
Свалявський	14,9	15,3	-0,4
Тячівський	14,8	10,4	4,4
Ужгородський	14,5	14,9	-0,4
Хустський	13,6	12,5	1,1

Джерело: дані Держкомстату України

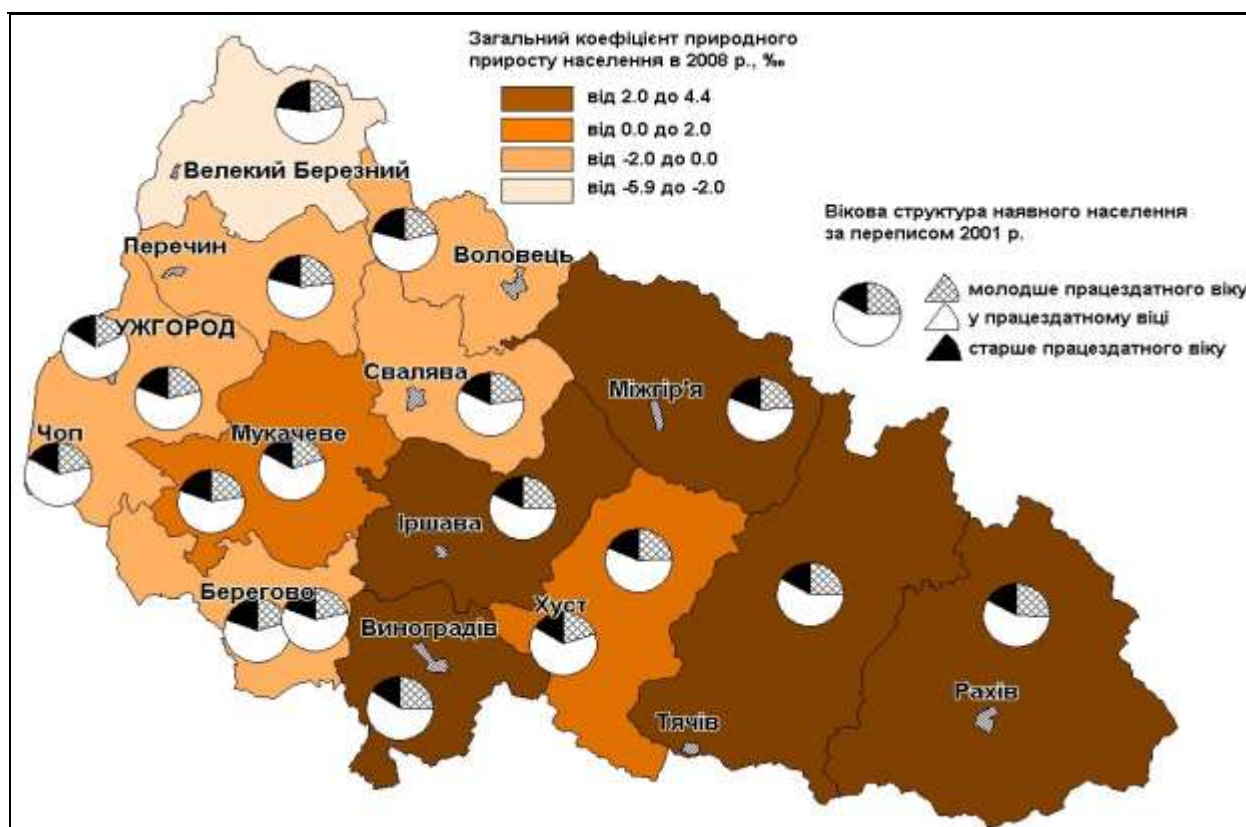


Рис. 6. Демографічна ситуація в районах Закарпатської області.

2.2. Прогноз народжуваності

Зростання народжуваності в Закарпатській області пов'язане як із компенсаційними процесами після соціально-економічної кризи 1990-х років (реалізацією відкладених народжень), так і заходами Кабінету Міністрів зі стимулювання дітонародження (суттєвого збільшення допомоги при народженні дитини). Найбільш стрімко зростає народжуваність серед жінок у віці старше 25 і – особливо – 30-39 років. У молодших жінок рівень народжуваності майже не змінюється. Аналогічні процеси протікають по всій Україні, яка в цьому відношенні наслідує досвід країн Європи, в яких відбувалися такі трансформації ще в 1980-х роках. Тому видається логічним передбачати, що серед вікових груп старше 25 років зростання народжуваності продовжуватиметься, а серед молодших – не змінюватиметься або скорочуватиметься.

Якщо орієнтуватися на дітородні установки мешканок України, то останні опитування, присвячені цьому питанню не показують бажання мати більше 2 дітей в середньому. Зважаючи на значну частину сільського населення Закарпатської області, можна очікувати дещо більш високий репродуктивний потенціал. Тому за реалістичним варіантом прогнозу можна очікувати поступове досягнення рівня сумарного показника народжуваності 2 дитини на жінку до 2020 р. (рис. 7) і збереження народжуваності на рівні, близькому до цього, до кінця прогнозного періоду. Загальний коефіцієнт народжуваності дещо знизиться внаслідок скорочення питомої ваги жінок у дітородному віці, проте не нижче 12,0‰.

За оптимістичним варіантом можна очікувати більш істотне зростання народжуваності. Проте, навряд чи він набагато перевищить рівень початку 90-х років. Досягнення сумарного показника на рівні 2,0 за цим варіантом очікується вже в 2012 р., після чого він повільно зростатиме до кінця прогнозного періоду (рис. 7). Загальний коефіцієнт народжуваності також найближчими роками (до 2014-2015 рр.) зростатиме, після чого скорочуватиметься через вплив структурного фактору. Наприкінці 2020-х років він становитиме близько 13,‰. Прогноз кількості народжених подано в додатку.

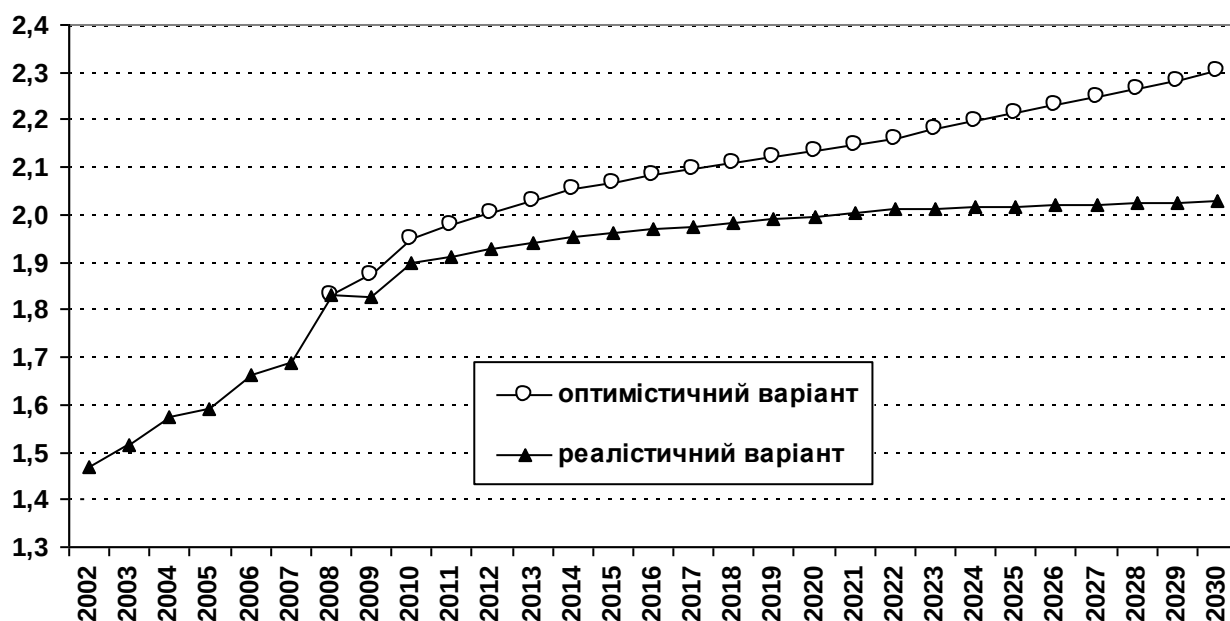


Рис. 7. Прогноз сумарного коефіцієнту народжуваності в Закарпатській області (2002–2008 рр. – фактичні дані, 2009 р. – оцінка).

2.3. Прогноз смертності й очікуваної тривалості життя

Останніми роками тривалість життя населення в Закарпатській області хоча й знижується, все ж невисокими темпами, а в окремі періоди спостерігаються коливання навколо одного рівня. Враховуючи той факт, що в переважній більшості країн світу, зокрема Східної Європи, відбувається стійке зростання тривалості життя, а також, що в Україні кілька десятиліть назад вже відмічалися більш високі його рівні, можна сподіватися, що криза смертності досягла своєї „точки насичення” і очікувати на зміну негативної тенденції.

Дослідження свідчать, що найбільші резерви подовження тривалості життя мешканців України знаходяться у середньому та старшому працездатному віці. Значного успіху можна досягти також у сфері зниження смертності в молодшому працездатному віці. На жаль, стосовно Закарпатської області складно сказати щось особливе через уже вказану надто велику частку смертей неуточної етіології.

Видається доцільним, з огляду на такі міркування, при розробці прогнозу смертності врахувати вірогідність порівняно швидкого скорочення смертності в середніх вікових групах та більш повільного – в старших.

За реалістичним варіантом прогнозу передбачається повільне зростання тривалості життя в найближчі 4-5 років як наслідок продовження тенденції зниження смертності серед дітей і стагнації коефіцієнтів смертності в старших вікових групах. Очікувана тривалість життя при народженні досягне 64,4 та 73,6 року для чоловіків і жінок відповідно. Згодом темпи скорочення смертності серед дітей знизяться, натомість з'явиться тенденція до скорочення смертності осіб у працездатному віці як наслідок поліпшення якості життя. До 2030 р. тривалість життя зросте до 68,4 та 76,1 року для чоловіків і жінок відповідно (рис. 8).

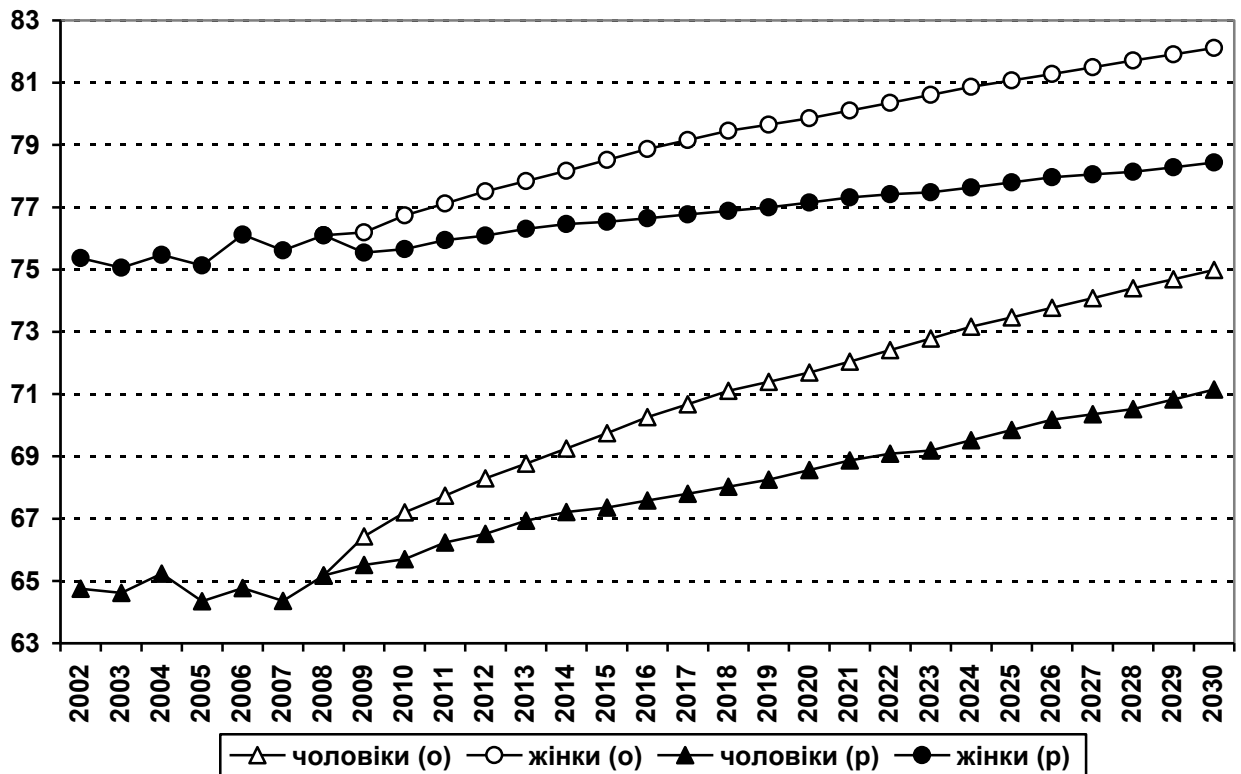


Рис. 8. Прогноз очікуваної тривалості життя при народженні в Закарпатській області (2002–2008 рр. – авторський розрахунок за даними Держкомстату України, 2009 – оцінка).

Загальні коефіцієнти смертності знижуватимуться до 2022 р., досягнувши рівня близько 12,0‰, після чого зростатимуть через збільшення частки осіб похилого віку.

Оптимістичний варіант прогнозу смертності ґрунтується на припущенні, що кардинальні зміни на краще у смертності населення почнуться вже в перші роки прогнозного періоду. Зростання добробуту населення, поліпшення якості харчування, розвиток профілактичної медицини, її доступність для широкого загалу, пропаганда ведення здорового способу життя, бережливе ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, зниження смертності від травм, пов'язаних із використанням транспортних засобів тощо сприятимуть зниженню смертності в усіх вікових групах. Більш інтенсивно, ніж у реалістичному варіанті, знижуватиметься рівень смертності осіб у працездатному віці, особливо його середніх вікових групах. Смертність осіб старше працездатного віку скорочуватиметься повільними темпами внаслідок порівняно більшої стабільності цих показників.

Очікувана тривалість життя при народженні за цим варіантом у 2030 р. в Закарпатській області досягне 71,3 та 78,6 року (рис. 8). З огляду на загалом низьку тривалість життя, досягнуту в останні роки, потенціальні можливості зростання досить високі. Указані темпи, хоча і оптимістичні, проте цілком реальні. Так, середньорічний темп приросту складатиме 0,35 та 0,25 року для чоловіків і жінок відповідно.

Загальний коефіцієнт смертності знижуватиметься до кінця прогнозного періоду до 10,8‰ внаслідок порівняно незначного постаріння населення й істотного зниження смертності в працездатних вікових групах.

2.4. Прогноз міграцій населення

На початку 2000-х рр. міграційний баланс Закарпатської області був від'ємним, однак протягом 2002-2008 рр. спостерігалася тенденція зменшення міграційних втрат населення області: за цей період від'ємне міграційне сальдо скоротилося за модулем майже удвічі (у 1,8 рази).

Серед чинників, які обумовлюватимуть розвиток міграційної ситуації в області у майбутньому необхідно виділити такі: очікувана стабілізація економічної ситуації в Україні, розвиток ринку праці, створення нових робочих місць та покращення умов працевлаштування, поживлення сучасних форм підприємництва, зокрема розвиток туристичної та курортно-рекреаційної галузі, чому сприятиме прикордонне розташування області. Ці фактори запобігатимуть міграційному впливу населення.

За оптимістичним варіантом прогнозу, протягом всього прогнозного періоду перебіг міграційних процесів населення Закарпатської області буде характеризуватися щорічним перевищенням чисельності вибулих над чисельністю прибулих. Очікується, що міграційні процеси в області будуть розвиватися у декілька етапів: 2009-2011 рр. незначне зменшення величини від'ємного сальдо міграцій; у 2012-2013 рр. міграційний баланс населення області зменшиться до одного з найнижчих показників усього прогнозного горизонту (у 2013 р. перевищення чисельності вибулих над чисельністю прибулих становитиме 1,62 тис. осіб); протягом 2014–2021 рр. спостерігатиметься стабілізація величини сальдо міграцій на доволі низьких показниках, що коливатимуться у межах (-1,59) – (-1,63) тис. осіб; протягом останнього етапу (2022–2030 рр.) очікується доволі суттєве зростання (в середньому на 0,11 тис. осіб щорічно) величини міграційного сальдо, на кінець періоду сальдо міграцій населення Закарпатської області становитиме -0,45 тис. осіб.

Оптимістичний варіант прогнозу з додатковою міграцією може бути реалізований за умови додаткового залучення близько 10,0 тис. мігрантів (з-за меж Закарпаття) до м. Ужгород протягом 2015–2030 рр., подібні зміни у чисельності населення обласного центру вплинуть на кількість мешканців усієї області.

Реалістичний варіант прогнозу розгортатиметься за дещо подібним сценарієм (рис. 9). На кінець прогнозного періоду (2030 р.) сальдо міграцій за цим варіантом розвитку подій становитиме -0,75 тис. осіб. Очікується, що найнижчий показник міграційного балансу спостерігатиметься в області у 2013 р. і становитиме -1,53 тис. осіб.

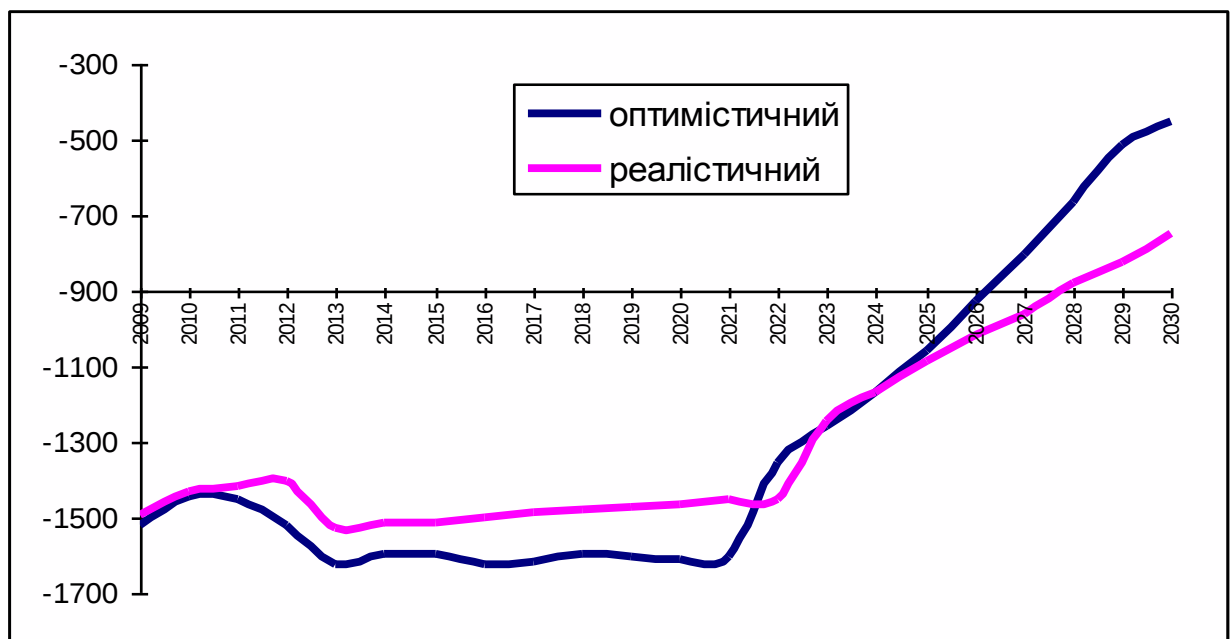


Рис. 9. Динаміка сальдо міграцій населення Закарпатської області у 2009-2030рр.

2.5. Прогноз чисельності та статеві-вікового складу населення Закарпатської області до 2031 р.

За оптимістичним прогнозом чисельність населення Закарпатської області буде постійно збільшуватися протягом всього періоду з приблизно однаковими темпами. На початок 2031 р. очікувана чисельність населення Закарпаття становитиме 1,29 млн. осіб. Зростання чисельності мешканців області відбуватиметься за рахунок природного приросту оскільки у перебігу міграційних процесів Закарпаття переважатиме вибуття.

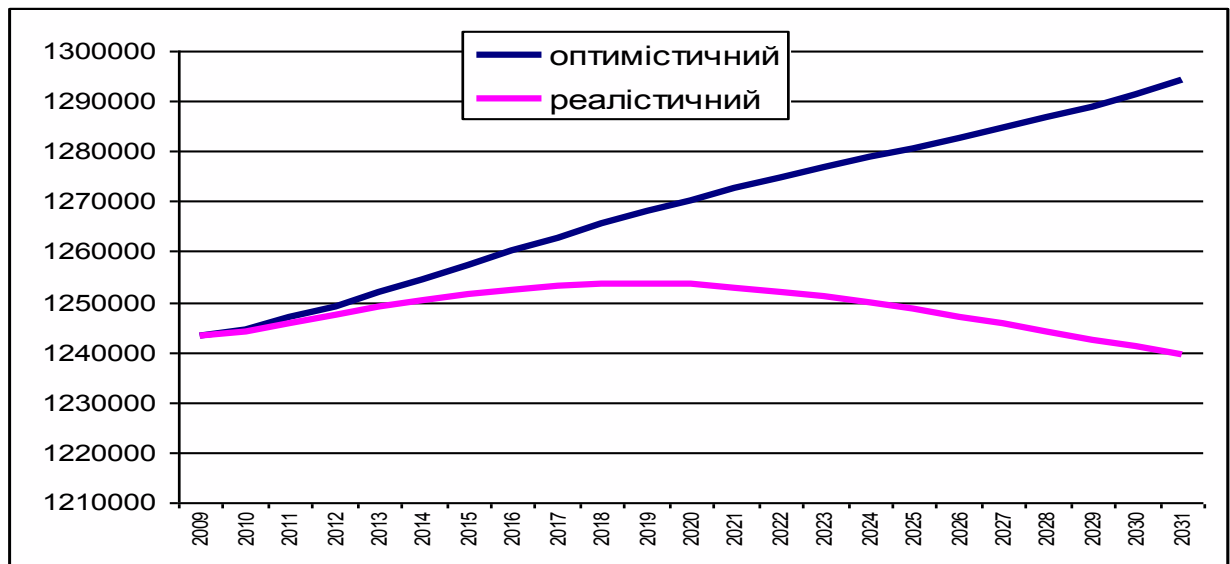


Рис. 10. Динаміка чисельності населення Закарпатської області у 2009-2031 рр.

Протягом 2009–2031 рр. чисельність населення області збільшиться за цим варіантом прогнозу на 3,9% (51 тис. осіб). Натомість населення працездатного віку суттєво зменшиться як за абсолютними (на 65,6 тис. осіб) так і за відносними (на 7,5 відсоткових пункти) показниками. Статеву структуру мешканців області залишиться без змін – питома вага чоловіків у населенні Закарпаття як у 2009 р. так і у 2031 р. становитиме 47,9%.

Тенденція збільшення населення адміністративних районів за оптимістичним варіантом прогнозу стосуватиметься Берегівського, Виноградівського, Воловецького, Міжгірського, Мукачівського, Рахівського, Свалявського, Тячівського, Ужгородського та Хустського районів, Берегівської міськради а також міст Мукачеве, Чоп та Ужгород. Найінтенсивнішими темпами зростатиме чисельність населення Ужгородського, Тячівського та Виноградівського районів; на кінець прогнозного періоду воно збільшиться відповідно на 11,9; 11,2 та 8,6 тис. осіб. В інших районах (Великобerezнянському, Іршавському та Перечинському) а також у Хустській міськраді спостерігатиметься незначне зменшення населення. У Великобerezнянському районі це відбудеться за рахунок зменшення сільських жителів, тоді як чисельність городян все ж зросте, а в Іршавському і Перечинському районах та у міськраді Хусту очікується зменшення кількості як селян так і городян.

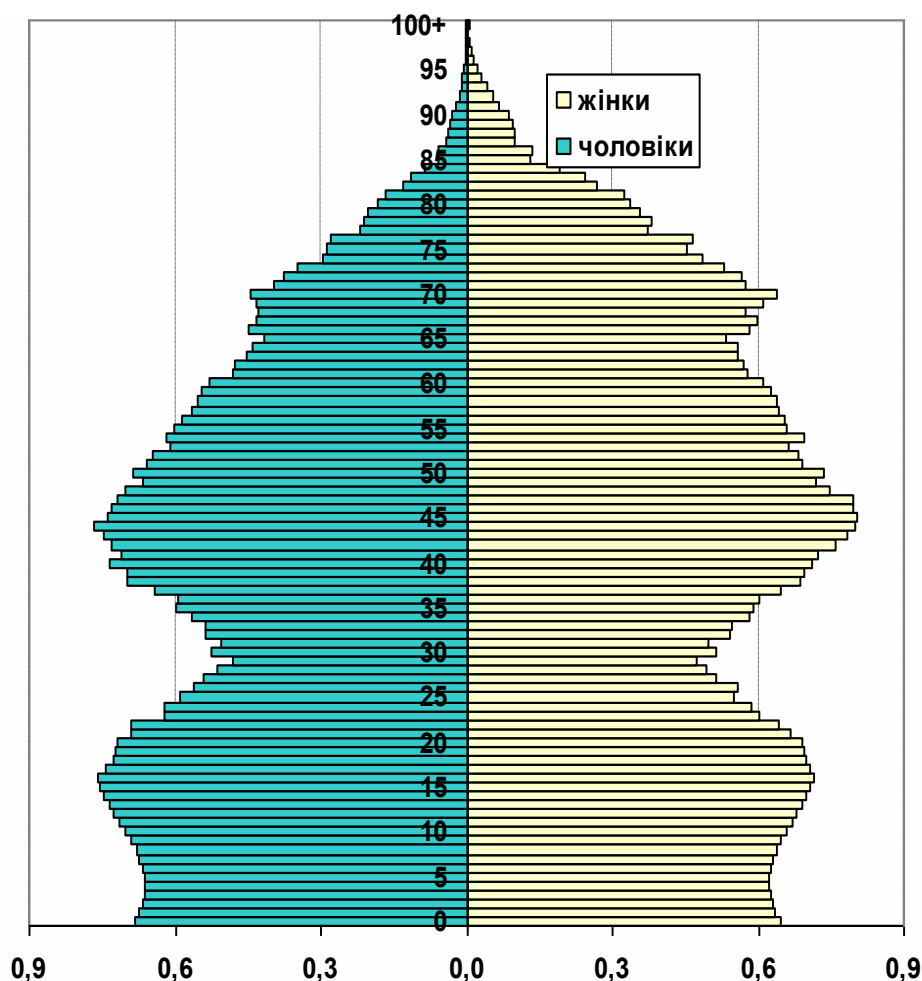


Рис. 11. Статтєво-вікова піраміда населення Закарпатської області на початок 2031 р. за оптимістичним варіантом прогнозу

Незважаючи на зростання чисельності населення у більшості адміністративних районів, кількість осіб працездатного віку буде зменшуватися. Винятком є Ужгородський район, де чисельність населення працездатного віку поступово зростатиме протягом усього прогнозованого періоду і на початок 2031 р. складатиме 44,1 тис. осіб (що на 1,8 тис. осіб. більше порівняно з 2009 р.) та міське населення Великоберезнянського району де чисельність осіб працездатного віку на кінець періоду становитиме 4,5 тис. осіб (це на 0,3 тис. осіб перевищує відповідну позначку зафіксовану у 2009 році). Чисельність населення працездатного віку у міських поселеннях Берегівського району та сільських населених пунктах Воловецького району майже не зміниться. Однак, розгляд вікової структури населення районів через призму відносних показників, свідчить, що негативна тенденція зменшення питомої ваги осіб працездатного віку у загальній структурі населення стосується всіх без виключення адміністративних районів.

За **реалістичним варіантом прогнозу** чисельність населення Закарпаття у першій половині прогнозного періоду буде зростати, а починаючи з 2020 р. почне зменшуватися. Наприкінці 2020-х років чисельність населення опуститься до позначки 2009 р., а на початок 2031 р. цей показник становитиме майже 1,24 млн. осіб, що на 38 тис. осіб менше, ніж на початку прогнозного періоду.

За цим варіантом розвитку подій, очікується незначне (на 0,2 відсоткових пункти) зростання питомої ваги жінок у загальній структурі населення, на кінець періоду частка жіноцтва становитиме 52,3%. Питома вага осіб працездатного віку знизиться на 6,3 відсоткових пункти і становитиме 55,0%, відповідно зросте частка осіб старше працездатного віку, на початок 2031 р. до цієї вікової групи належатиме 24,4% населення Закарпатської області.

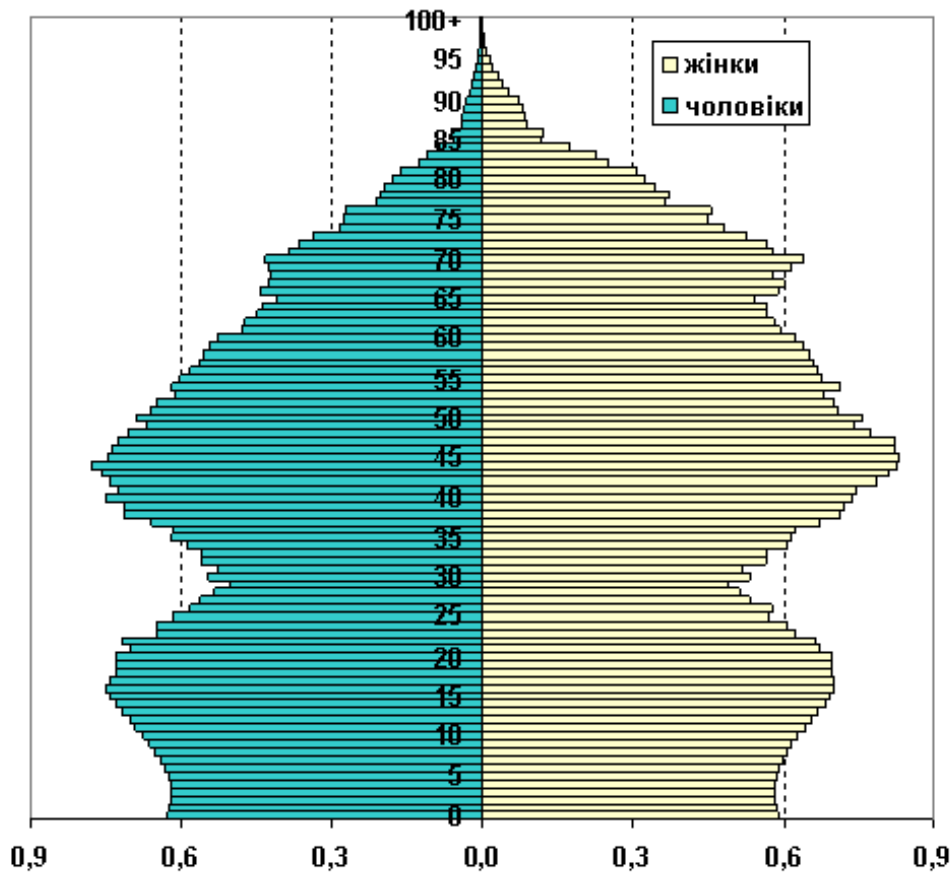


Рис. 12. Статеві-вікова піраміда населення Закарпатської області на початок 2031 р. за реалістичним варіантом прогнозу

Трансформація кількісних та якісних характеристик населення матиме дещо іншу картину, ніж за оптимістичним варіантом прогнозу. Так, чисельність населення адміністративних районів скорочуватиметься за рахунок сільського населення. На кінець прогнозованого періоду чисельність сільських жителів становитиме 772,2 тис. осіб, що на 9,3 тисячі менше від 2009 року. Збільшення чисельності населення за цим варіантом розвитку подій стосується м. Мукачева, Виноградівського, Рахівського, Тячівського, Ужгородського адміністративних районів та незначною мірою м. Чоп.

Найінтенсивніше скорочуватиметься населення міськради Берегове.

У віковій структурі населення адміністративних районів за винятком Ужгородського району та м. Мукачева прослідковуватиметься зниження абсолютних та відносних показників осіб працездатного віку. Протягом усього прогнозного періоду збільшуватиметься частка осіб старше працездатного віку. Найбільші частки осіб відповідного віку будуть у населенні міськради Берегове (29,8%), Великоберезнянського (28,5%), Перечинського (27,8%) та Воловецького (27,7%) районів.

Оптимістичний варіант прогнозу з додатковою міграцією буде відрізнятися від попереднього варіанту розвитку подій змінами у чисельності населення м. Ужгород, яке на кінець прогнозного періоду складатиме 130,0 тис. осіб. Демографічна ситуація у адміністративних районах області залишиться такою ж, як і за оптимістичним варіантом прогнозу. На кінець прогнозного горизонту чисельність мешканців області становитиме у такому разі **1304,5 тис. осіб**. Даний варіант вибраний основним для здійснення подальших розрахунків у схемі планування території області (табл.2.6).

Таблиця 2.6

Прогноз наявного населення районів та міст обласного значення
Закарпатської області, тис. осіб.

Територія	1.01.2010 р.	1.01.2031 р.
Закарпатська область	1244,8	1304,5
Міське населення	462,5	498,1
Сільське населення	782,3	806,4
м. Ужгород	116,5	130,0
Берегове (міськрада)	24,9	27,0
Міське населення	24,6	26,8
Сільське населення	0,3	0,2
м. Мукачеве	83,8	90,0
Хуст (міськрада)	31,5	30,5
Міське населення	28,4	27,9
Сільське населення	3,1	2,7
м. Чоп	8,9	9,1
Берегівський район	51,8	55,5
Міське населення	3,0	3,4
Сільське населення	48,8	52,1
Великобerezнянський район	26,5	22,5
Міське населення	7,0	8,5
Сільське населення	19,5	14,1
Виноградівський район	117,9	126,3
Міське населення	37,6	42,2
Сільське населення	80,3	84,2
Воловецький район	24,3	26,8
Міське населення	6,2	6,2
Сільське населення	18,1	20,6
Іршавський район	98,8	93,7
Міське населення	9,1	8,3
Сільське населення	89,7	85,4
Міжгірський район	48,3	50,1
Міське населення	9,5	9,9
Сільське населення	38,8	40,2

Територія	1.01.2010 р.	1.01.2031 р.
Мукачівський район	100,4	100,8
<i>Міське населення</i>	11,1	11,5
<i>Сільське населення</i>	89,3	89,4
Перечинський район	31,1	29,8
<i>Міське населення</i>	6,7	5,8
<i>Сільське населення</i>	24,4	24,1
Рахівський район	90,4	94,5
<i>Міське населення</i>	36,0	39,0
<i>Сільське населення</i>	54,4	55,5
Свалявський район	54,2	56,8
<i>Міське населення</i>	16,8	17,4
<i>Сільське населення</i>	37,4	39,4
Тячівський район	172,4	183,3
<i>Міське населення</i>	45,3	47,6
<i>Сільське населення</i>	127,1	135,7
Ужгородський район	68,0	79,6
<i>Міське населення</i>	3,7	5,0
<i>Сільське населення</i>	64,3	74,6
Хустський район	95,2	97,8
<i>Міське населення</i>	8,3	9,5
<i>Сільське населення</i>	86,9	88,2

III. СТРУКТУРА ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ, НАПРЯМКИ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

3.1. Загальна характеристика

Сьогодні Закарпатська область може бути кваліфікована як аграрно-індустріальний регіон, провідну роль у виробничій сфері якого займає сільське господарство та промисловість. Питома вага аграрного сектору області складала у 2009 р. 2,2% від обсягу валової продукції сільського господарства країни. За даним показником область сьогодні стабільно займає 26 місце серед інших регіонів. Важливо зазначити, що цей показник має тенденцію до деякого зменшення: в 2000 році він складав 2,4%. Регіон має аграрно-індустріальний напрям господарського розвитку і це визначає його позиції та роль в економіці України.

У структурі сільськогосподарського виробництва тваринництво складає 52,2%, рослинництво – 47,8%. У територіальному поділі праці сільське господарство області представлене продуктами рослинництва: виробництвом картоплі, овочів, ягід, винограду, тютюну тощо. Серед продукції тваринництва область виділяється як виробник м'яса, насамперед свинини та яловичини, молока, яєць та вовни. Розвинуто бджільництво.

Разом із тим слід констатувати певний рівень розвитку промисловості регіону. У 2009 році на його долю припадало 0,7% обсягу промислового виробництва країни, що визначило його 24 місце серед інших областей.

В промисловості зайнято понад 12,1% працюючих у господарстві області (у тому числі 22,7% найманих працівників) та 25,1% виробленої в області валової доданої вартості. Пріоритетність промисловості зумовлена сприятливими природними, транспортними та економічними умовами для виробництва промислової продукції – легкових автомобілів, кабельної та електронної продукції; швейних і трикотажних виробів, вовняних тканин, взуття; деревини та виробів з неї (пиломатеріалів, фанери, меблів); будівельних матеріалів, продукції харчової промисловості (м'яса, вовни, плодоовочевих консервів, вина, фруктових соків) та ін.

Важливими чинниками розвитку промисловості є також наявність кваліфікованих трудових ресурсів та підвищений попит на цю продукцію.

Порівняно з Україною структура господарства Закарпатської області відзначається такими рисами:

1. Напрямок розвитку господарства Закарпатської області в останній час поступово стає переважно невиробничим. Співвідношення обсягів валової доданої вартості, виробленої у виробничій (сільське, лісове господарство, промисловість, будівництво, транспорт та зв'язок) та невиробничій сферах становить (55,2% та 44,8%), а в цілому по країні воно відповідно складає 57,7% та 42,3%. Ця риса господарства, а саме значна частка в структурі економіки області таких видів економічної діяльності, що представляють третинний та четвертинний сектори, в цілому засвідчує поступовий рух регіону у напрямку формування постіндустріального суспільства. Важливо зазначити, що ця риса характерна не тільки для Закарпатської області, а й для ряду інших регіонів України.

2. Істотними є відміни частки основних галузей виробництва у господарстві Закарпатської області та України, що свідчить про певну „нестандартність” їх виробничої структури, насамперед за рахунок відносного зростання питомої ваги сільського господарства (13,8%). Частка промисловості у структурі валової доданої вартості економіки Закарпатської області складає лише 25,1% (в Україні 30,9%), а у структурі виробничої сфери – 45,5%. Важливе місце у структурі

економіки області займає обробна промисловість (23,1%), більша її частина якої (54,3%) приходить на інноваційноємні галузі – машинобудування та хімічну та нафтохімічну промисловість.

Більш високу частку в економіці порівняно з країною в цілому має будівництво (відповідно 4,9% та 4,2%). Одночасно дещо меншою, порівняно з Україною, є питома вага транспорту та зв'язку, яка складає 11,4%, в той час як у середньому для країни цей показник дорівнює 12,2%.

3. Високими, порівняно з Україною, є темпи зростання в останні роки частки невиробничої сфери у структурі економіки Закарпатської області: за 2001-2008 рр. вона зросла по області з 35,3% до 44,8%, а по країні – з 35,4% до 42,3%. Насамперед це стосується зростання частки валової доданої вартості у сфері операцій з нерухомістю, фінансової діяльності, а також освіти, охорони здоров'я, надання послуг.

4. Аналіз структури господарства за показником чисельності зайнятих (найманих працівників) в цілому підтверджує виявлені особливості та тенденції її розвитку. По-перше, частка невиробничої сфери (62,4%) у Закарпатській області є більш вагомою ніж виробничої. По-друге, у 2000-2009 рр. в регіоні спостерігається процес її поступового збільшення: на 10,2% на Закарпатті та на 13,1% в цілому по країні.

5. Дуже значними є відміни рівня розвитку господарства у розрізі окремих регіонів області, що зумовлено територіальною диференціацією природних та соціально-економічних умов та чинників господарської діяльності. Найбільшими коливаннями відзначається частка зайнятих у сільському господарстві, у обробній промисловості, у транспорті та зв'язку. Розмах коливань між регіонами–лідерами і регіонами–аутсайдерами за обсягами промислової продукції складає 195 разів, за валовою продукцією сільського господарства – 5,5 разів, за вартістю основних засобів – 117 разів, за роздрібним товарообігом – 67 рази.

Необхідність та актуальність проблеми структурної перебудови економіки регіону обумовлені дією багатьох важливих чинників. Серед них такі:

- потреба глибоких структурних перетворень у господарстві у відповідності до потреб суверенної української держави;
- наслідки надмірної мілітаризації господарського комплексу України та її регіонів з величезною розтягнутістю господарських зв'язків. Розрив багатьох старих зв'язків з кооперації підприємств ВПК Закарпатської області, і одночасна поява нових, обумовили значну трансформацію структури господарства регіону і, насамперед, промисловості;
- жорстка міжнародна конкуренція на світових ринках товарів та послуг (особливо в умовах вступу України до СОТ), що стимулює необхідність структурних перетворень економіки регіону;
- видова обмеженість природно-ресурсного потенціалу області, де дійсно структуроформуючими є тільки потужні природно-рекреаційні, водні та лісові ресурси. В цілому це не створює сприятливі умови для розвитку і диверсифікації структури господарства регіону;
- незначний техногенний вплив на природне середовище. Екологічна ситуація в регіоні є досить сприятливою. У 2009 році Закарпатська область займала 23 місце за наявністю токсичних відходів (0,11% від обсягів України), 20 місце за обсягами скидання забруднених зворотних вод (0,6%) та 16 місце за обсягами викидів шкідливих речовин в атмосферу (1,4%). Обсяги викидів шкідливих речовин в атмосферу

становили 87,6 тис. т, у тому числі від стаціонарних джерел забруднення 21,4 тис. т. Найбільший рівень викидів шкідливих речовин стаціонарними джерелами забруднення повітря спостерігається у містах Ужгороді та Мукачеві, а також у Виноградівському, Хустському, Іршавському, Ужгородському, Тячівському районах;

- сприятливе транспортно-географічне положення Закарпатської області, що активізує розвиток транспортного комплексу регіону. Транспорт є одним з найбільш розвинутих видів економічної діяльності, роль якого у структурі господарства постійно зростає;
- зростання цін на енергоносії, що вимагає виваженої економічної політики до розвитку енергоємних виробництв та стимулювання енергозбереження у основних споживачів енергетичних ресурсів та палива – у металургії, машинобудуванні, а також у харчовій, легкій та деревообробній промисловості, сільському господарстві, житлово-комунальному секторі та на транспорті;
- не дуже високий науково-технологічний потенціал Закарпатської області, що гальмує формування сучасної структури господарства на основі розвитку інноваційноємних виробництв;
- нестабільність інвестиційної діяльності та її значні територіальні відмінності в області, що, на фоні незадовільного в цілому інвестиційного клімату в Україні, загострює проблему фінансово-інвестиційного забезпечення структурно-технологічних змін у провідних галузях господарства регіону;
- державна регіональна соціально-економічна політика, яка в останні роки спрямована на впровадження сучасних механізмів стимулювання регіонального розвитку, зокрема шляхом підвищення фінансової та економічної самостійності регіонів.

Саме ці чинники обумовлюють сучасну спеціалізацію господарства області й розвиток його виробничого потенціалу і одночасно існування численних соціально-економічних проблем.

Загальними проблемами господарства Закарпатської області є:

- невисока ефективність виробництва, в основі якої лежить технічна застарілість та значний рівень зношеності більшості основних засобів (47,8% у виробництві і зокрема 46,9% у промисловості, 54% у сільському господарстві та 38,9% на транспорті та зв'язку). Це зумовлює низьку продуктивність праці та неконкурентоспроможність на світовому та вітчизняному ринках багатьох видів продукції регіону;
- відсталість його структури, зокрема домінування (за кількістю підприємств та чисельністю зайнятих) сировинноємних галузей, а також незначна, у тому числі через не дуже високий науково-технічний потенціал області, частка інноваційноємних виробництв;
- недостатній розвиток перспективних (враховуючи існуючий в області потенціал та світові тенденції) невиробничих видів економічної діяльності: курортно-рекреаційного господарства, фінансової сфери, ринкової інфраструктури та інших;

- невисокий в цілому рівень якості життя населення, що є прямим результатом недоотримання коштів на соціальні потреби, які повинні були б у прямій або опосередкованій формі надходити від реалізації виробленої продукції. Хоча Закарпатська область у 2008 році займала 9 місце в Україні за показником «рівень людського розвитку», потрібно зважати на невисоку в цілому величину цього показника порівняно з іншими країнами;
- недостатнє використання переваг природно-ресурсного потенціалу та транспортно-географічного положення території Закарпатської області. Сильними сторонами розвитку області є транскордонне розташування області в безпосередньому сусідстві з Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Польщею і зручним транспортно-географічним положенням на перетині діючих та перспективних залізничних і автомобільних міжнародних шляхів: «Європа-Азія», «Крітський №5» та інших;
- наявність значних площ непродуктивних угідь на гірських територіях та висока розчленованість угідь з родючими ґрунтами у рівнинній частині області, що негативно впливає на можливість ведення високорентабельного сільського господарства;
- певні негативні тенденції у демографічному розвитку області. Порівнюючи з середніми по Україні чоловіки мають нижчу смертність у більшості вікових груп, тоді як жінки – навпаки, в більшості вікових груп помітно програють;
- значні територіальні диспропорції у рівні соціально-економічного розвитку міст та інших населених пунктів, насамперед у соціальній сфері тощо.

3.2. Промисловість

Промисловий комплекс Закарпатської області не відноситься до потужних. За обсягом реалізованої продукції у 2009 році його частка в Україні склала лише 0,4% – 3463,3 млн. грн., за кількістю зайнятих у промисловості 0,8% (25,1 тис. осіб). У державному та міжнародному поділі праці регіон представлений такими галузями спеціалізації, як оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, легкою промисловістю, виробництвом машин та устаткування, виробництвом гумових та пластмасових виробів, виробництвом іншої неметалевої мінеральної продукції та виробництвом харчових продуктів. Щодо частки цих галузей області за обсягом продукції у порівнянні з країною в цілому див. табл.3.1.

Таблиця 3.1

Місце промисловості Закарпатської області в Україні (за обсягами реалізованої промислової продукції у фактичних цінах) у 2009 р.

Види промислової діяльності	Обсяги продукції, млн. грн.		Частка області в Україні, %
	Закарпатська область	Україна	
Промисловість	5280,3	806550,6	0,7
Добувна промисловість	54,4	67242,6	0,1
Переробна промисловість	4275,0	559266,5	0,8
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	798,2	159550,1	0,5
Легка промисловість	294,9	7511,9	3,9
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	244,4	6357,3	3,8
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	24,9	22126,3	0,1
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	0,0	53746,4	0,0
Хімічна та нафтохімічна промисловість	382,8	48473,6	0,8
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	62,2	23987,4	0,3
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	33,0	141498	0,0
Машинобудування	2034,0	85833	2,4
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	950,9	180041,5	0,5

У процесі трансформації соціально-економічних умов господарювання в 1990-ті роки (перехід до ринкових відносин, інтеграція у систему світового господарства тощо) при зволіканні із реалізацією дієвих реформ в економічній сфері відбувся його різкий спад. Лише у 1998 році спад промислового виробництва області припинився і почалось активне його зростання.

Хоча темпи зростання промисловості Закарпатської області у 2000-2009 рр. у порівнянні з Україною (145,4%) були вищими (215,2%), обсяг промислової продукції області досяг докризового рівня 1990 року лише у 2003 році.

Досить диференційованою в останні роки була й динаміка виробництва в окремих галузях. Зокрема, найбільшим зростанням за 2001-2009 рр. відзначалися переробна промисловість, і зокрема, хімічна та нафтохімічна промисловість (577,3%), машинобудування (447,8%), виробництво харчових продуктів, напоїв та

тютюнових виробів (202,4%), виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції (218,5%), оброблення деревини та виробництва виробів з деревини (140,7%). Одночасно невеликим зменшенням обсягів виробництва відзначалися легка промисловість (98,6%) та целюлозно-паперове виробництво (76,7%). Різко за цей період знизилися масштаби металургійного виробництва (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка обсягу продукції промисловості в Закарпатській області за видами діяльності у 2001-2009 рр. (до попереднього року).

Види промислової діяльності	До попереднього року, %						
	2001	2005	2006	2007	2008	2009	За 2001-2009 рр.
Промисловість	122	108	127	120	103	50,8	215,2
Добувна промисловість	101	90	98	87	97	78,2	103,1
Переробна промисловість	123	108	128	121	103	48,7	216,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	123	113	108	110	96	81,7	202,4
Легка промисловість	122	98	97	95	85	82,3	98,6
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	112	104	110	111	91	70,3	140,7
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	85	85	129	96	105	85,4	76,8
Хімічна та нафтохімічна промисловість	210	101	119	110	110	76,1	577,3
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	127	105	116	117	94	100	218,5
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	85	341	45	98	130	69,5	35,3
Машинобудування	136	108	154	136	107	31,6	447,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	107	104	117	104	106	83	133,8

У структурі промисловості Закарпатської області провідне місце займає обробна промисловість, частка якої у загальній кількості найманих працівників у 2009 році становила 83,4% (табл.3.3). Її основу складає машинобудування, ремонт та монтаж машин і устаткування (28,0%), легка промисловість (20,4%), оброблення деревини та виробництва виробів з деревини (12,3%) та харчова промисловість (10,7%). Значне місце у структурі промисловості Закарпаття займає також виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції (2,5%), хімічна промисловість (2,8%). Важливу роль у промисловому комплексі регіону відіграє виробництво та розподілення електроенергії, газу, води (13,8%). Подібні тенденції характерні й для структури промисловості за обсягами реалізованої промислової продукції.

Таблиця 3.3

Порівняльна структура промисловості Закарпатської області та України
(за кількістю найманих працівників*), %

Види промислової діяльності	2001 р.			2009 р.			Зміна частки виду в області за 2001-2009 рр.
	Частка виду у всій промисловості		Різниця часток області та України	Частка виду у всій промисловості		Різниця часток області та України	
	область	Україна		область	Україна		
Промисловість	100	100	–	100	100	–	–
Добувна промисловість	5,0	9,7	-4,7	2,8	8,3	-5,5	-2,2
Переробна промисловість	84,2	65,5	18,7	83,4	69,4	14,0	-0,8
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	10,9	16,6	-5,7	10,7	19,8	-9,1	-0,2
Легка промисловість	21,3	1,4	19,9	20,4	0,9	19,5	-0,9
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	15,5	0,7	14,8	12,3	0,8	11,5	-3,2
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	1,7	2,4	-0,7	1,1	2,7	-1,6	-0,6
Хімічна та нафтохімічна промисловість	1,7	6,0	-4,3	2,8	6,0	-3,2	1,1
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	3,9	2,7	1,2	2,5	3,0	-0,5	-1,4
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	2,0	18,0	-16	0,9	17,6	-16,7	-1,1
Машинобудування	14,1	10,2	3,9	28,0	10,6	17,4	13,9
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	10,8	24,8	-14,0	13,8	22,3	-8,5	3,0

* Без урахування працівників малих підприємств та зайнятих у громадян-підприємців

Важливими проблемами розвитку машинобудування регіону є незадовільне використання виробничих потужностей підприємств, фізична та моральна зношеність основних виробничих фондів, недостатнє використання науково-технічного потенціалу регіону з метою оновлення асортименту й підвищення якості продукції та ін. Необхідно активніше шукати нові ринки збуту, розвивати технопарки, кооперацію з підприємствами інших країн світу.

Серед нагальних проблем розвитку будівельно-індустріального комплексу області слід відзначити необхідність активізації геологорозвідувальних робіт, нагромадження балансових запасів корисних копалин, зменшення негативного впливу будівельно-індустріального комплексу на природне середовище регіону (інакше це загрожує санаторно-курортному господарству), підвищення рівня комплексності переробки мінеральної сировини.

Крім невисокого в цілому рівня інноваційного розвитку промисловості Закарпатської області загальними проблемами галузі є: значний рівень забруднення довкілля в основних промислових центрах регіону; недостатній розвиток малого бізнесу у промисловості; невисока інвестиційна привабливість основних галузей промисловості; недосконала регулятивна політика держави щодо промислової діяльності тощо.

Серед характерних рис розвитку промисловості Закарпатської області слід назвати також значні відміни у територіальній концентрації виробництва, досить чітку територіальну спеціалізацію окремих центрів та районів, наявність різноманітних форм територіальної організації промислового виробництва. Найбільшими обсягами промислового виробництва відзначаються міста обласного підпорядкування і, насамперед м. Ужгород, в якому сконцентровано 64,1% промислового персоналу та 66,6% обсягу реалізованої промислової продукції області.

Аналіз сучасних тенденцій та передумов розвитку промислового комплексу Закарпатської області дозволив окреслити декілька варіантів його можливого розвитку у перспективі. Найбільш ймовірними із них нам уявляються наступні варіанти – інерційний (песимістичний), інноваційний (оптимальний) та проміжний варіанти розвитку. Кожний з них має свої особливості та специфіку, що визначають соціально-економічний стан та архітектурний вигляд області, його роль в регіоні та країні, стан природного середовища, основні характеристики та рівень життя населення.

1. Інерційний (песимістичний) варіант розвитку промисловості Закарпатської області пов'язаний із досить ймовірним збереженням, “консервацією” нинішнього стану виробництва регіона. Цей варіант виходить із того, що зміни у промисловій політиці практично не відбуваються: продовжується повільне реформування спрямоване на поступове поглиблення ринкових перетворень, а також повільний процес структурних трансформацій промислового виробництва. Вплив держави на економічні процеси обмежений лише рекомендаційними програмами, відносно невеликою кількістю державних замовлень, проведенням подальшої зміни власності шляхом приватизації, незначною фінансовою підтримкою за рахунок державних інвестицій, деякими змінами податкового законодавства. За таких умов прогноз має переважно інерційний характер з коригуванням на експертну оцінку можливих змін у попиті на традиційну продукцію галузей та пристосування наявних виробничих потужностей до нової продукції, що користується попитом.

При інерційному варіанті розвитку подій пріоритет в розвитку промисловості буде надаватися виробництвам, що не потребують значних капіталовкладень в організацію та підготовку виробництва або мають швидку економічну віддачу. Перед усім мова йде про низько- чи середньотехнологічні, ненаукоємні галузі переробки сільськогосподарської сировини, харчової, деревообробної промисловості, металургії, промисловості будівельних матеріалів та ін. При цьому якісні показники розвитку виробництва будуть залишатись малорухомими. А це вкрай стримує процеси інноваційного розвитку економіки регіону.

Випереджаючими темпами зростає продукція машинобудування, але при

цьому важливо зазначити, що основу цієї галузі складають середньоінноваційні виробництва, переважно 3-4 технологічних укладів.

При збереженні існуючих тенденцій зростання виробництва здійснюватиметься переважно за рахунок вищезазначених галузей і характеризуватиметься недостатніми та нестабільними темпами. Тенденцію до зростання матиме і частка цих галузей у загальному обсязі виробництва. В результаті структура промисловості, матиме невідповідний існуючому у області потенціалу рівень прогресивності. Зокрема при збереженні існуючого тренду динаміки розвитку галузей промисловості, не варто й сподіватися на прогресивні структурні зрушення в цій галузі.

Інерційний варіант розвитку промисловості може бути виправданим лише на короткотривалу перспективу (максимум 3-5 років), оскільки дозволяє акумулювати необхідні для розвитку високотехнологічних виробництв області інвестиційні ресурси.

Разом із тим реалізація цього варіанту на довготривалу перспективу (20-25 років) є недоцільною, хоча й імовірною. При такому розвитку подій фактично унеможлиблюється перехід економіки області на інноваційну модель розвитку.

2. Інноваційний (оптимальний) варіант розвитку промислового комплексу області пов'язаний з всебічною модернізацією, структурною трансформацією не тільки промисловості, але й всіх основних галузей господарства – сільського господарства, транспорту, зв'язку тощо та їх інтеграцією з інноваційним та науково-освітнім комплексом регіону.

Інноваційна економіка в сучасних умовах характеризується, перш за все, готовністю формуючих її суб'єктів господарювання до конкуренції, пошуку та освоєння нових ринків. Досягнення цього стану у промисловості сьогодні можливе тільки на основі широкого впровадження технологічних нововведень, виходу на ринок з новою науково-ємною, конкурентоспроможною продукцією. Ці риси мають бути притаманними усім галузям промисловості, особливо прогресовизначаючим виробництвам.

Реалізація інноваційної програми в сучасних умовах є досить складним завданням, зважаючи на не дуже високий технічний та технологічний рівень основної маси промислових підприємств області.

Вирішення цієї складної та масштабної задачі вимагає максимального використання всіх можливих ресурсів – матеріальних, фінансових, інтелектуальних, організаційних. Саме ці аспекти визначають механізм та напрями реалізації програми інноваційного розвитку промисловості і всього господарства Закарпатської області.

Перший напрям пов'язаний з ефективним використанням існуючих потужностей промисловості, і насамперед машинобудування. При цьому варіанті одночасно вирішуються дві проблеми: з одного боку, здійснюється кардинальний підйом технічного рівня промислових підприємств регіону, з іншого – технічно переозброєні потужності промислових підприємств максимально забезпечують потреби господарства в інноваційній продукції.

В цих умовах основною мотивацією функціонування промисловості Закарпатської області має стати досягнення максимально можливої суспільної ефективності. Така ефективність, як комплексне поняття, поєднує в собі не тільки отримання високого ефекту діяльності виробництва, а й досягнення на його основі відповідного рівня соціального розвитку області (умов та якості життя населення).

Сприятливим чинником реалізації цього варіанту розвитку промислового комплексу Закарпатської області є те, що основу виробничого потенціалу Закарпатської області складають підприємства машинобудування. Частка

машинобудування у промисловості становила у 2009 році 10,6% від загальної кількості зайнятих та 38,5% від обсягу реалізованої промислової продукції.

Другою необхідною умовою ефективної реалізації завдань інноваційного розвитку промисловості Закарпатської області є активізація інвестиційної діяльності. У 2000-2009 рр. частка прямих іноземних інвестицій у промисловість зросла з 66,7% до 84,6%, спостерігається також стабільне зростання обсягів іноземного інвестування у цю галузь. На початок 2001р. у промисловість Закарпаття було інвестовано 61,5 млн. дол. США, а на початок 2009 р. – у 4,9 рази більше (300,4 млн. дол. США).

Важливим напрямом активізації інвестиційних потоків в область є розробка, пропагування та реалізація інвестиційних та інвестиційно-інноваційних проектів. Закарпатським агентством з інвестицій, інновацій та розвитку та облдержадміністрацією проводиться активна організаційна робота у цьому напрямку, але реалізації численних проектів, навіть попри їх високий очікуваний фінансово-економічний ефект, заважає недосконале та нестабільне фінансове законодавство, яке відлякує потенційних вітчизняних та іноземних інвесторів. Значні, але нечисленні реалізовані інвестиційні проекти поки що не в змозі створити критичну інвестиційно-інноваційну масу і відіграти роль своєрідного мультиплікатора соціально-економічного розвитку території області.

Третьою пріоритетною ланкою механізму забезпечення реалізації інноваційної перебудови промисловості та всього господарства є всебічний розвиток та ефективне використання потужного науково-технічного потенціалу Закарпатської області. Згідно проведених досліджень, Закарпаття належить до регіонів з невисоким рівнем інвестиційно-інноваційного розвитку. Порівняно з Україною вона має невисокий рівень за більшістю основних показників інноваційної діяльності – часткою інноваційної продукції у всій промисловій продукції регіону, співвідношенням обсягів реалізованої інноваційної продукції та капітальних витрат, співвідношенням обсягів виконаних наукових робіт та реалізованої інноваційної продукції, обсягом реалізованої інноваційної продукції за кордон та ін. Пріоритетним завданням промислової політики повинно стати створення інноваційних форм організації та розміщення підприємств – логістичних центрів, технопарків.

Четвертою необхідною умовою реалізації оптимістичного варіанту є ініціатива та значні організаційні зусилля з боку управлінських структур. Це зумовлено тим, що цей варіант базується на припущенні, що держава проводить активну промислову політику, спрямовану на кардинальні зміни у внутрішньогалузевій та міжгалузевій структурі промислового виробництва у відповідності з світовими тенденціями та змінами кон'юнктури ринку.

З цією метою здійснюється вплив держави на систему кредитування певних галузей (пільгове – для галузей з прискореним обігом вкладених коштів). Кредити мають надаватись лише під конкретний проект, а процентна ставка має бути нижчою за прогнозовану рентабельність виробництва. Повинна бути реалізована нова податкова система, яка передбачала б стимулювання оновлення виробничого апарату та складу кінцевої продукції. Нова промислова політика має бути спрямована на стимулювання експорту кінцевої продукції обробної промисловості при одночасному стримуванні експорту сировини та матеріалів, захист вітчизняного ринку від напливу імпортової продукції аналогічної виробленій в Україні. Важливу роль при цьому має відіграти антидемпінгове законодавство, яке принаймні вирівнює умови внутрішнього ринку для зарубіжних та вітчизняних товарів.

Становлення Закарпатської області як високоіндустріального регіону

міжрегіонального значення, спеціалізованого на середньо- та високотехнологічних галузях промисловості, на період до 2031 року вимагає збільшення обсягів промислового виробництва щонайменше у 3 – 3,5 рази.

Істотної трансформації за цей період має зазнати і галузева структура промислового комплексу області. У перспективі домінуючу роль у ній має відігравати машинобудування, перш за все його високотехнологічні науково-ємні галузі (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Прогноз галузевої структури промисловості Закарпатської області
на 2009-2031 рр. (за чисельністю зайнятих)

Види промислової діяльності	2009 р.		2031 р.	
	осіб	частка галузі, %	осіб	частка галузі, %
Вся промисловість	43517	100,0	101700	100,0
<i>Добувна промисловість</i>	1246	2,9	5000	4,9
<i>Обробна промисловість</i>	35590	81,8	89850	88,3
• харчова промисловість та перероблення сільгосппродукції	4361	10,0	20600	20,3
• легка промисловість	8673	19,9	17200	16,9
• виробництво деревини та виробів з деревини	5563	12,8	13100	12,9
• целюлозно-паперова, поліграфічна промисловість; видавнича справа	491	1,1	1610	1,6
• хімічна і нафтохімічна промисловість	1079	2,5	2440	2,4
• виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	874	2,0	2350	2,3
• металургія та оброблення металу	369	0,8	1050	1,0
• машинобудування, ремонт та монтаж машин і устаткування	12382	28,5	22650	22,3
• інші виробництва	1798	4,1	8850	8,7
<i>Виробництво та розподілення електроенергії, газу, води</i>	6681	15,3	6850	6,8

Частка зайнятих в цій галузі у промисловому комплексі області повинна становити не менше 22%. Певним зростанням буде характеризуватись частка добувної, харчової та целюлозно-паперової промисловості. Одночасно знизиться питома вага легкої, хімічної промисловості та електроенергетики. Разом з тим абсолютні обсяги виробництва кожної із галузей промисловості у прогностичний період істотно зростуть. При цьому темпи росту галузей будуть досить диференційованими. Найбільшими вони повинні бути у добувній, харчовій, целюлозно-паперовій промисловості та інших виробництвах.

Запровадження високоефективних технологій у всіх галузях промисловості має сприяти не тільки зниженню енерго- та матеріалоємності виробництва, а й зростанню продуктивності праці у промисловості. Одночасно значно зросте чисельність зайнятих у промисловості. На 2031 рік ця цифра складатиме 101,7 тисяч осіб (17,5% від загальної чисельності зайнятих у господарстві області).

Окремі завдання інноваційної перебудови господарства можна виконувати вже сьогодні, на базі існуючих підприємств по виробництву машин та устаткування: ВАТ "Ужгородський турбогаз", ВАТ «Берегівський дослідно-експериментальний завод діагностичного та гаражного обладнання», ТОВ "Впровадження ефективних технологій", філія "Інструментальне виробництво" ДП заводу "Карпати" ВАТ "Концерн електрон", науково-виробниче ТОВ "Конбер", ЗАТ "Берегівський радіозавод", ЗАТ "Єврокар", ТОВ "Автомобільний завод "Європіп", державне підприємство "Закарпатське вертолітне виробниче об'єднання", ТОВ "Джейбіл сьоркіт юкрейн лімітед" тощо.

Багато провідних машинобудівних підприємств області мають в своєму розпорядженні достатньо розвинуту науково-технічну базу, яка в змозі стати основою розвитку в Закарпатській області крупного технопарку державного значення із спеціалізацією на розробці та виробництві сучасного електронного та електротехнічного обладнання, виробництво машин та устаткування загального та спеціального призначення тощо.

Характер територіальних пропорцій та розміщення основних промислових центрів та на перспективу не зазнає значних зрушень. Чисельність зайнятих та структура промисловості міст та районів Закарпатської області на 2009 та 2031 рр. дається у таблицях 3.5 та 3.6.

Таблиця 3.5

Чисельність зайнятих та структура промисловості міст та районів Закарпатської області, 2009 рік, осіб.

Перелік районів та міст	Вся промисловість	Добування корисних копалин, крім паливно-енергетич.	Харчова промисловість	Легка промисловість	Оброблення деревини	Целюлозно-паперова промисловість; видавнича справа	Хімічна та нафтохімічна промисловість	Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	Металургія та оброблення металу	Машинобудування	Інші галузі промисловості	Вироблення та розподілення електроенергії, газу та води
м. Ужгород	5566	-	266	975	417	306	186	27	158	990	623	1618
Берегівський район	4738	32	903	1620	375	15	-	-	-	1255	175	363
Великобerezнянський район	573	-	-	272	220	-	-	-	-	-	8	73
Виноградівський р-н	5385	403	337	1815	17	21	-	88	-	2163	155	386
Воловецький район	525	-	-	-	49	-	-	-	-	324	0	152
Іршавський район	1887	20	123	477	262	-	-	275	-	302	73	355
Міжгірський район	370	-	-	74	134	-	-	-	-	-	-	162
Мукачівський район	9408	214	1017	1408	2079	82	-	245	109	2667	266	1321
Перечинський район	1494	-	-	116	195	9	754	35	-	-	267	118
Рахівський район	1509	130	151	84	834	19	-	-	35	13	-	243
Свалявський район	1787	-	633	50	111	-	139	-	30	406	55	363
Тячівський район	1739	190	12	401	381	-	-	32	26	276	26	395
Ужгородський район	5911	164	674	250	170	15	-	-	-	3911	126	601
Хустський район	2625	93	245	1131	319	24	-	172	11	75	24	531
Закарпатська обл.	43517	1246	4361	8673	5563	491	1079	874	369	12382	1798	6681

Таблиця 3.6

Чисельність зайнятих та структура промисловості міст та районів Закарпатської області, 2031 рік, осіб.

Перелік районів та міст	Вся промисловість	Добування корисних копалин, крім паливно-енергетич.	Харчова промисловість	Легка промисловість	Оброблення деревини	Целюлозно-паперова промисловість; видавнича справа	Хімічна та нафтохімічна промисловість	Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	Металургія та оброблення металу	Машинобудування	Інші галузі промисловості	Вироблення та розподілення електроенергії, газу та води
м. Ужгород	13950	150	2000	2500	750	500	450	300	300	3500	2000	1500
Берегівський район	7250	1000	1600	2000	600	50	-	-	-	1200	300	500
Великобerezнянський район	2550	-	1000	500	500	50	-	-	-	100	300	100
Виноградівський р-н	8350	700	1500	2500	100	50	300	-	-	2500	300	400
Воловецький район	2380	-	800	300	400	30	-	-	-	500	250	100
Іршавський район	3500	350	800	750	500	50	-	-	-	450	200	400
Міжгірський район	2250	-	900	300	600	150	-	-	-	50	100	150
Мукачівський район	19690	500	3000	3000	4000	150	40	300	300	6000	1000	1400
Перечинський район	3150	-	500	250	500	50	1000	-	-	50	700	100
Рахівський район	7350	500	1000	300	3000	150	-	300	100	200	1500	300
Свалявський район	4130	-	1500	500	300	30	200	300	150	500	300	350
Тячівський район	5725	1000	1000	800	800	150	25	400	100	400	700	350
Ужгородський район	14200	300	3500	1500	50	50	400	300		7000	500	600
Хустський район	7225	500	1500	2000	1000	150	25	450	100	200	700	600
Закарпатська обл.	101700	5000	20600	17200	13100	1610	2440	2350	1050	22650	8850	6850

3. Проміжні (реалістичні) варіанти розвитку промислового комплексу області досить різноманітні, однак об'єднуються спільними особливостями. Суть їх полягає у тому, що при загальному інерційному варіанті розвитку більшості галузей та виробництв, окремі із них будуть розвиватися інноваційним шляхом. В результаті їх реалізації в тій чи іншій мірі будуть пом'якшуватись соціальні та комунальні проблеми розвитку регіону, однак це не забезпечить комплексного їх вирішення.

Разом з тим, реалізація одного із проміжних варіантів, з наступним його розширенням, все ж може забезпечити становлення інноваційної моделі економіки області хоча і в дещо віддаленій перспективі. Тобто в основі цього варіанту лежить припущення щодо можливості становлення та розвитку інноваційної моделі господарства через певну точку (або точки) зростання, як мультиплікатора інноваційних змін в регіоні або у галузі.

Реалізація цього варіанту передбачає не такий комплексний, але послідовний шлях у напрямку вирішення окремих локальних господарських та інноваційних завдань, як складових інноваційної моделі економіки.

3.3. Сільське господарство

3.3.1. Сучасний стан та проблеми розвитку галузі

Закарпатська область має ряд особливостей, які впливають на формування сільського господарства та програмування його розвитку. В процесі трансформації економіки сільських адміністративних районів до вимог ринку докорінно перерозподілено стратегічні ресурси території на користь окремих громадян і сільської громади. На цій основі створено нові організаційно-правові форми землекористування і господарської діяльності: приватно-індивідуальні, кооперативні, селянські і селянсько-фермерські, кооперативні, товариства з обмеженою відповідальністю, та інші форми господарювання. В результаті парцеляції (паювання) земель селяни отримали сертифікати про право на земельну частку (пай), або державний акт на земельну ділянку. Сільське господарство районів області незабаром очікує новий етап революційних перетворень – ринок сільськогосподарських угідь, що приведе до економічної активності та інвестиційної привабливості.

Разом з тим, слід відзначити суттєві загрози, що несе з собою подальший обіг земель сільськогосподарського призначення. Вірогідними є сценарії деструкції природно-ресурсного потенціалу, деградації сільськогосподарських ресурсів села, детеріорації галузей аграрної сфери, виснаження ґрунтів, деструкція й контамінація життєвого простору села. Тому для управління області актуальними можна вважати розробку такої схеми територіальної організації природних і сільськогосподарських ресурсів, що відповідає новим вимогам, але протидіє загрозам шляхом затвердження стратегічних планів організації й розвитку території села, прилеглої господарської території за власниками і користувачами з урахуванням економічних, екологічних і соціально-демографічних чинників. Найперше, варто оцінити припустимі темпи розвитку продуктивних сил двох секторів: 1) сільськогосподарського виробництва корпоративного типу; 2) домогосподарств населення та підсобних господарств окремих громадян.

Соціально-економічні чинники розвитку сільського господарства

Закарпатська область розміщена на південному заході України, межує з Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією, а також з Львівською та Івано-Франківською областями, що надає їй низку геоекономічних переваг формування прикордонного сільського господарства. Область одна з найменших в Україні, займає площу 12,8 тис.км², або 2,1% території України. Розселення населення – один з формуючих факторів розміщення продуктивних сил сільського господарства.

Закарпатська область має досить високий рівень руралізації (63%), більшість населення - 783,2 тис. осіб проживають в сільській місцевості. Найбільші міста області Ужгород та Мукачеве, що нараховують 116,3 та 83,4 тис. осіб населення, не можуть створити суттєвого ринкового попиту на продукцію сільськогосподарських підприємств, або утворювати центри ринкової мотивації підприємництва у приватному секторі економіки.

Особливістю Закарпаття є висока щільність сільського населення: за цим показником вона займає шосте місце в Україні. Протягом тривалого історичного періоду область характеризувалась досить високим природним приростом населення, а сьогодні – найменшими показниками депопуляції, саме тому тут склалась найбільш сприятлива для економічної діяльності і демографічного відтворення статеві-вікова структура

населення. Проте значна кількість сільського населення створює особливі умови на ринку селянської праці, зокрема малоземельність та брак робочих місць, що призвело до зайнятості селян переважно в приватних підсобних та невеликих фермерських господарствах. Таким чином, сільське господарство, яке характеризується наявністю значних ресурсів людського капіталу, що протистоїть обмеженим земельним ресурсам, повинно прийти до таких форм господарювання, що оптимізують землекористування і суспільні потреби.

Безпосередній вплив на розвиток та розміщення сільського господарства має співвідношення обсягів трудових ресурсів та сільськогосподарських угідь у просторі адміністративних районів області. Висотна поясна, що характерна для Закарпатської області впливає на розселення населення в цілому та трудових ресурсів зокрема. Найвища щільність сільського населення (82-115 осіб на 1 км²) спостерігається на Закарпатській низовині, в Виноградівському, Іршавському, Хустському, Мукачівському та Берегівському районах, найбільш сприятливих для проживання. Тут також локалізовані найбільші та найпридатніші для землеробства в області площі сільськогосподарських угідь. Найменша щільність сільського населення (25-33 осіб на 1 км²) спостерігається в гірських районах області – Великоберезнянському, Рахівському, Міжгірському, Воловецькому, Тячівському. В цій зоні переважають природні кормові угіддя, пасовища, що сприяє розвитку тваринництва, зокрема вівчарства.

Проблема зайнятості населення краю є та залишатиметься гострою. Так, 2009 р. у сільській місцевості нараховувалося 573,4 тис. осіб у віці 15-70 років, зокрема економічно активних – 361,4 тис., працездатних – 336,4 тис., що відповідає зайнятості на рівні 61%, з них – 56% працездатного віку. Змінити ситуацію на краще немає ніякої можливості через обмеженість ресурсів земель, придатних для землеробства. Серед інших категорій працівників реєструється високий рівень безробіття – 13,7 тис. осіб, або 2,3% до кількості економічно-активного населення.

Одним із шляхів виходу з такого становища в умовах високого рівня безробіття та низького попиту на робочу силу населення є самозайнятість, тому в області спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості осіб, що працюють в особистих селянських господарствах і за наймом в окремих громадян. Слід зазначити, що як і в попередні роки області притаманна найвища в країні питома вага зайнятих в особистих селянських господарствах. Так, з 122,6 тис. осіб зайнятих в сільському господарстві, лісовому господарстві та мисливстві 111,6 тис. була зайнята в господарствах населення. Самозайнятість в підсобних господарствах не може бути вирішенням проблеми зайнятості населення, це тільки поглиблює соціально-економічні проблеми та веде до посилення соціальної напруги в суспільстві.

Однією з найгостріших проблем регіону є низький рівень заробітної плати. У 2009 р. середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві дорівнювала 1011 грн., що на 35% від середнього рівня в інших галузях економіки, що безпосередньо відображається на доходах населення та призводить до масової бідності.

За статистикою грошові доходи громадян регіону протягом останніх років постійно зростають, однак нижчими темпами порівняно з іншими областями України, та відстають від росту цін на продукти першої необхідності. Таким чином, Закарпаття в системі загальнонаціонального і регіонального рівнів відноситься до регіонів з нереалізованими можливостями, гострими економічними і соціальними проблемами, низькими темпами розвитку.

Агро-кліматичні ресурси та земельні угіддя

Основним ресурсом сільського господарства є земельні угіддя. За станом на 2009 рік земельний фонд Закарпатської області становив 1275,3 тис. га, або 2,1% площі України. Сільськогосподарські землі займають 471 тис. га, в тому числі сільськогосподарські угіддя у користуванні всіх категорій господарств – 452,6 тис. га, з них ріллі – 200,9 тис. га. Земельний фонд характеризується одним з найвищих рівнів лісистості – 724,2 тис. га, що в 3 рази більше від середнього показника в Україні (17,3%). Розораність території (15,7%) є значно нижчою середнього рівня в країні (53,7%). Лісистість змінюється в межах від 14 (Берегівський р-н) до 78% (Рахівський р-н), а рівень сільськогосподарського освоєння – від 19 (Рахівський р-н) до 70% (Берегівський р-н). Специфічним є землекористування в гірських районах (Великобerezнянський, Рахівський): під лісами тут знаходиться найбільше території – понад 70%, а частка сільськогосподарських угідь незначна.

Землезабезпеченість населення невисока: на 1 жителя області припадає 0,36 га сільськогосподарських угідь (в середньому в країні 0,87); 0,16 га – ріллі (в гірській місцевості – 0,10), в Рахівському і Свалявському районах – 0,02 і 0,03 га відповідно (в середньому в країні – 0,68). За період з 1991 по 2009 р. в структурі земельного фонду відбулося зменшення сільськогосподарських земель на 22,7 тис. га, причому найбільше під сіножатями і пасовищами – відповідно на 2,5 та 15,2 тис. га. У структурі багаторічних насаджень 74% загальної площі угідь припадає на сади, а 26% – на виноградники. З 1995 року плодово-ягідні насадження скоротились на 15,6, а виноградники – на 1,4 тис. га. Незважаючи на ґрунтово-кліматичні та орографічні умови, цей вид угідь недостатньо поширений в області. У 2009 р. основна частина земельних угідь 350,8 тис. га (77,5%) знаходилися у громадян, яким надані землі у власність і користування. Господарства населення нараховують 244 тис. одиниць. За станом на 01.01.2009 р. в області нараховувалось 1771 сільськогосподарських підприємств, з них 1616 – фермерські господарства. Сільськогосподарські підприємства займають 55,7 тис. га сільськогосподарських угідь, у тому числі ріллі – 35,7 тис. га, з них фермерські господарства відповідно 12 і 10 тис. га.

Ґрунтово-кліматичні умови Закарпатської області сприятливі для розвитку окремих галузей сільського господарства. Ґрунти області невисокої якості, характеризуються значною генетичною кислотністю та потребують обов'язкової хімічної меліорації. Ускладнюється господарська діяльність в регіоні високим рівнем небезпечних природних явищ та процесів: зсувів, інтенсивного вивітрювання та ерозійної діяльності річок, обвалів, паводків, селей. На схилах, де вирубаний ліс, поширені площинний змив і лінійний розмив. На Закарпатській низовині спостерігаються тимчасові повені, заболочування. Землекористування гірських районів (Великобerezнянський, Рахівський, Воловецький Міжгірський, Тячівський) ускладнене, оскільки переважна частина орних земель розташована на схилах, що мають крутизну понад 1°. У Закарпатській області нараховується 32,7 тис. га еродованих сільськогосподарських угідь (7,9%), з яких 7,7 тис. га ріллі, (3,8% від її загальної площі). Найбільше еродованих земель у Міжгірському, Воловецькому, Свалявському та Іршавському районах.

Процесам деградації ґрунтів значно сприяє нераціональна водогосподарська політика та використання зрошуваних земель. В області практично вичерпаний меліоративний фонд – осушено більше як 180 тис. га земель, тобто 60,7% ріллі, 15,8 – багаторічних насаджень, 10,4 – сінокосів і 21,9% – пасовищ. Посилення процесів

деградації призводить до засолення та осолонцювання зрошуваних ґрунтів.

Аналіз земельно-ресурсного потенціалу області свідчить про екологічну нестабільність і нераціональне використання землі. В умовах обмеженого ресурсного забезпечення необхідно удосконалювати землекористування відповідно до конкретних ґрунтово-ландшафтних та соціально-економічних факторів. Це насамперед передбачає зміну структури земельного фонду в напрямі збільшення частки лісів і лісовкритих площ та зменшення питомої ваги сільськогосподарських земель. Необхідно також змінити структуру посівних площ, що сприятиме веденню ґрунто-охоронного землеробства. Для збереження, відтворення ґрунтово-ресурсного і агрохімічного потенціалу земельного фонду області необхідно здійснювати комплекс протиерозійного захисту сільськогосподарських угідь, використання та рекультивацію порушених земель. Ґрунти з підвищеною кислотністю потребують вапнування.

Стан та динаміка сільськогосподарського виробництва

В умовах здійснення економічної реформи в області відбувається системне загострення проблеми сільського господарства, зокрема вичерпання до мінімуму земле-ресурсного потенціалу, поголів'я худоби і птиці, скорочення основних засобів тощо.

Економіка сільськогосподарського виробництва в рамках реально існуючих виробничих відносин не спроможна вирішувати проблеми суспільно-економічного розвитку регіону, підтримання родючості ґрунтів, відтворення робочої сили і т.п. Природно-економічні умови області недостатньо сприятливі для вирощування сільськогосподарських культур, особливо не рентабельно вирощувати на Закарпатті зернові, проте дуже сприятливі умови для садівництва й виноградарства.

На території регіону склались основні зони спеціалізації: низинна – скотарсько-виноградарська з розвинутим овочівництвом, передгірська – скотарсько-виноградарсько-садівнича, гірська – скотарсько-картоплярська.

Рослинництво – основна галузь сільськогосподарського виробництва, яка спеціалізується на зерновому виробництві, картоплі й овочах, кормовиробництві.

У зв'язку з різноманітністю природно-економічних умов і спеціалізації виробництва структура посівних площ має свої особливості. Так, у низинній зоні основними культурами спеціалізації є озима пшениця, кукурудза на зерно, технічні – тютюн і соняшник, кормові – кукурудза на силос і зелений корм, багаторічні й однорічні трави, кормові коренеплоди. Структура використання земельних угідь направлена на розвиток скотарства. На значній площі вирощуються продовольче зерно та овочеві культури, картопля, виноград.

У передгірській зоні Карпат під кормовими і зернофуражними культурами використовується близько 70% угідь. У цілому структура посівних площ повністю підпорядкована скотарському напрямку спеціалізації зони, а також вирощуванню винограду і розвитку садівництва. Гірська зона – це скотарство і виробництво картоплі.

Валова продукція сільського господарства в 2009 р. склала 2215 млн. грн. (у порівняльних цінах 2005 р.) та зайняла 20 місце серед регіонів України. Основна частка продукції – 2107,1 млн. грн. (95%) була вироблена у господарствах населення, тобто в нетоварному секторі. За обсягом виробництва валової продукції на одну особу – 8452 грн. (у фактичних цінах на 2007 р.) область займає

21 місце в Україні. Одночасно за виробництвом валової продукції сільського господарства на 100 га сільськогосподарських угідь (523,8 тис. грн.) Закарпаття займає 1 місце, що свідчить про найбільш високу ефективність сільськогосподарського виробництва в Україні. Вартість продукції сільського господарства, що формується в рослинництві на 2009 р. становила 1091 млн. грн., а в тваринництві – 1123,5 млн. грн., причому останніми роками виробництво продукції рослинництва зростає.

Аналіз фінансово-економічних показників діяльності сільськогосподарських підприємств виявляє значні негативні тенденції. Зокрема спостерігається значне скорочення сільськогосподарських підприємств, а відповідно виробництва товарної сільськогосподарської продукції. Зокрема, порівняно з 1990 роком виробництво скоротилось майже в 10 разів. Близько половини сільськогосподарських підприємств збиткові і їх кількість продовжує збільшуватись. Скорочення сільськогосподарських підприємств та нерентабельність тих, що ще функціонують, має негативні наслідки для забезпечення ринків продовольства області товарною продукцією. Тому першочерговим завданням розвитку сільського господарства області повинно бути відновлення сільськогосподарських підприємств оптимальних форм та розмірів для їх ефективної економічної діяльності.

Проблеми розвитку рослинництва

Посівні площі в зв'язку з деградацією земель та вилучення земель із сільськогосподарського використання поступово скорочуються, внаслідок чого скорочується виробництво основних сільськогосподарських культур.

Зернове господарство поширене в південно-західних районах області, сприятливих для вирощування зернових, та займає провідну позицію в їх посівних площах. Площа зернових культур останні десять років поступово зростає і в 2009 р. урожай збирали з 83,2 тис. га. Основний недолік процесу виробництва – зростаюча монокультура й екстенсивний шлях підтримання економіки галузі. Валовий збір зерна за період 2000-2009 рр. зріс майже вдвічі і склав 301 тис. т, чому сприяло не тільки збільшення посівних площ, але і зростання урожайності за даний період з 2,6 до 3,7 т/га. Поряд з цим спостерігається перехід виробництва зернових до дрібних фермерських господарств та до господарств населення, про це свідчить те, що 74% зібраних площ знаходиться в домогосподарствах населення. Все це може мати такі негативні наслідки як збільшення затрат на механізацію виробничих процесів, порушення системи сортообміну й насінництва, втрати частини урожаю через відсутність надійної системи зберігання (з очисткою й сушкою) та продаж його зернотрейдерам за заниженими цінами.

. В складі технічних культур крім тютюну вирощується соняшник, який нехарактерний для регіону та виснажує і без того невисокої якості ґрунти. Протягом останніх років зростають посіви соняшнику, зокрема Берегівського, Мукачівського, Виноградівського та Хустського районів. В останні роки посівні площі соняшника займають близько 2 тис. га (1% від усієї посівної площі), що дозволяє виробляти 2,2 тис. т сировини. Проте низька урожайність 12,4 ц/га (середня в Україні – 15,2 ц/га) свідчить про низьку економічну і аграрну ефективність вирощування соняшника, а тому не може бути мотивом підприємництва. Переважну частку соняшника виробляють господарства населення - близько 86% (1,9 тис. т). Екстенсивний спосіб нарощування обсягів виробництва технічних культур веде до виснаження ґрунтів та значних негативних екологічних наслідків.

Картоплярство та овочівництво є традиційним для господарств населення, особливо для передгірських та гірських районів області та займають вагому частку в посівних площах. В низовинних районах – посіви коливаються близько 20% від загальної посівної площі, в передгірських – близько 30%, в гірських – 50-60%, а в Рахівському – 84%. Посіви картоплі з 2000 року майже не змінилися та становлять близько 35-36 тис. га. Із зростанням урожайності (до 16,9 т/га), яка вища за середню в Україні (13,9 т/га), зростають валові збори культури – 611 тис. т в 2009 р. Хоча 99% картоплі вирощується в господарствах населення (переважно для самозабезпечення), значно вища ефективність вирощування спостерігається в сільськогосподарських підприємствах та фермерських господарствах, які збирають більше 20 т з гектара. Виробництво овочів також зосереджено в господарствах населення майже повністю. За зростаючої урожайності (18,6 т/га в 2009 р.) збільшуються і валові збори – 244 тис. т в 2009 р.

Плодівництво та виноградарство традиційна нетоварна галузь рослинництва області, проте забезпечує 18,8% загальної продукції. Значно скоротилися площі плодоягідних та виноградників з 1990 року – з 29,6 до 14 тис. га та з 6,3 до 4,9 тис. га. Проте з 2005 року намітилась позитивна тенденція по відновленню галузі. Валовий збір плодів та ягід зріс порівняно з 2005 р. до 94 тис. т за рахунок збільшення урожайності, яка перевищила середню по Україні (7,6 т/га) та становила в 2009 р. 9,4 т/га. Із скороченням площ плодоягідних насаджень скорочується і валовий збір фруктів, зокрема з 1990 р. – у 8,4 рази та з 2000 р. – в 3,2 рази. Виробництво фруктів у 2006 році становило 18,1 тис. тонн. Урожайність винограду навпаки з 2000 р. невпинно скорочується (4,6 т/га), а відповідно скорочується і виробництво – 18,9 тис. т, що вдвічі менше ніж в 2000 р.

Проблеми розвитку галузей тваринництва

Закарпатська область має значний потенціал для розвитку тваринництва, зокрема вівчарства, м'ясо-молочного скотарства, проте, як і в цілому для України, тут спостерігається ряд деструктивних процесів, які набули незворотного характеру. З проведенням невдалих реформ у сільському господарстві, втрапилася значна частина довгострокових біологічних активів тваринництва - скоротилося та продовжує скорочуватись поголів'я худоби і птиці. Сільськогосподарські підприємства втратили поголів'я тварин надшвидкими темпами та одночасно потенціал виробництва продукції тваринництва на ринок. В той же час в господарствах населення поголів'я не зменшувалось, а навіть збільшувалось. Також в незначних кількостях збільшили поголів'я тварин фермерські господарства. Наслідком даних процесів стало переважання виробництва продукції тваринництва в нетоварному секторі сільського господарства, який не здатний забезпечити попит на ринку продовольства.

Значні проблеми спостерігаються у м'ясо-молочному скотарстві. Поголів'я великої рогатої худоби скоротилось порівняно з 1990 р. більше ніж у 2 рази (147,8 тис. голів у 2009 р.), а продуктивне стадо корів скоротилося на 40 тис. особин (104,1 тис. голів). Причому поголів'я корів на відміну від ВРХ, почало скорочуватись тільки з 2004 року. Це відбулося в основному за рахунок зменшення поголів'я худоби в сільськогосподарських підприємствах. Найбільше поголів'я ВРХ та корів зокрема збереглося в Тячівському (26 тис. гол.), Хустському (17,4 тис. гол.) та Іршавському (15,4 тис. гол.) районах. Виробництво молока мало змінилось за досліджуваний період за рахунок певного зростання продуктивності корів (385,2 тис. т), проте середні надої залишаються дуже низькими – близько 2 т/рік. 98,3%

молока надійли в господарствах населення. Відповідно до скорочення поголів'я невинно скорочується виробництво яловичини та телятини в області. Якщо в 1990 році вироблялось 28 тис. т яловичини, то в 2000 р. – 20, а в 2008 р. – 18 тис. т. Зазначена тенденція є характерною для всіх регіонів України, а тому пропозиція молока та яловичини на ринки продовольства області скорочувалася.

Свинарство не зазнало суттєвих втрат порівняно з 1990 роком, а порівняно з 2000 р. навіть збільшило поголів'я до 283 тис. голів. Свині традиційно вирощувалися в домогосподарствах населення, тому скорочення більше ніж в 3 рази з 1990 року поголів'я у сільськогосподарських підприємствах не мало значного впливу на галузь. Внаслідок цього виробництво свинини з 1990 року незначно коливається в рамках 20 тис. т. у забійній вазі. Найбільш поширене свинарство в районах з розвиненим зерновим господарством, зокрема виробництвом кукурудзи на корм, а саме в Тячівському, Мукачівському, Іршавському та Виноградівському.

Галузь вівчарства зазнала значних втрат за період 1990-2000 рр., коли поголів'я овець скоротилось в 2,5 рази за рахунок сільськогосподарських підприємств, а надалі намітилися позитивні тенденції і поголів'я зросло за рахунок господарств населення до 104,2 тис. голів. На 2009 рік 82% поголів'я овець та кіз знаходиться у нетоварному секторі, де виробляється 171 т вовни та 5,7 тис. т м'яса в живій вазі, що становить відповідно 78 та 98% від всього виробництва. Найбільше поголів'я овець та кіз вирощується в гірських районах, де вони випасаються на природних кормових угіддях, зокрема в Тячівському (34,7 тис. гол.), Рахівському (24,9 тис. гол.), Хустському (13,1 тис. гол.) та Іршавському (10,7 тис. гол.)

Птахівництво традиційно для області не є промисловим, про що свідчить найбільша частка поголів'я птахів в господарствах населення – близько 3 млн. голів (2008 р.). В сільськогосподарських підприємствах нараховується лише 332, а в фермерських господарствах – 73,5 тис. голів. Яєчне птахівництво – це галузь, що зберегла потенціал. Порівняно з 2000 р. виробництво яєць збільшилось з 230 до 300 млн. шт. Найбільша концентрація поголів'я птахів спостерігається в Ужгородському районі, що зумовлено попитом на ринку продовольства, який створює м. Ужгород. В Великоберезнянському, Воловецькому, Міжгірському, Рахівському й Тячівському районах птахівництво взагалі не набуло розвитку.

Не зважаючи на певні кризові явища в галузях м'ясного скотарства, свинарства й птахівництва виробництво м'яса не зазнало значних скорочень, а з 2000 р. почало навіть нарощувати об'єми - у 2009 році м'яса всіх видів вироблено всього 76,1 тис. т (у живій вазі).

Для всіх галузей тваринництва характерна концентрація поголів'я тварин в господарствах населення і як наслідок виробництва тваринницької продукції, зокрема тут зосереджено 93,8% м'яса, 98,3% молока, 98,9% яєць, 78% вовни.

Таким чином, у тваринницькій галузі Закарпатської області існує багато проблем, але основна з них це пошук нових форм господарств товарного типу, що будуть конкурентоспроможними на галузевих ринках продовольства.

Проблеми забезпечення населення продовольством

Критерієм ефективності територіальної організації сільського господарства є регіональна продовольча безпека, суть якої полягає насамперед у закріпленні стабільності виробництва, забезпеченні відповідних обсягів запасів і максимальної доступності ринку продовольства для широких верств і соціальних груп населення.

Результатом соціально-економічної деструкції сільського господарства є зниження рівня життя і скорочення суспільних фондів споживання основних продуктів харчування населенням області (табл.3.7).

Таблиця 3.7

Рівень споживання продуктів харчування населенням
Закарпатської області, кг на особу в рік*

Показники	N	1990	2000	2005	2008	2009	% до 1990	% до N
М'ясо і продукти	85	47,1	37,5	35,4	45,6	45,7	97	54
Молоко і продукти	395	323,4	242,4	259,4	248,7	242,3	75	61
Яйця, шт. на особу в рік	290	255	191	241	255	264	104	91
Хліб і хлібопродукти	110	187,6	151	144,3	129	125,3	67	114
Картопля	128	118,7	165,1	180,3	153,7	146	123	114
Овочі й баштанні	185	84,9	68,3	102,8	115,7	122,2	144	66
Плоди, ягоди, виноград	90	94,8	55,2	32,9	39,9	42,9	45	48

*Джерело: Головне управління статистики у Закарпатській області, 2009, 2010 рр.

Аналіз фондів споживання та їх співвідношення до норми вказують на досить низький рівень та неякісне харчування населення регіону. Найважливішими для здоров'я та нормальної життєдіяльності населення, зокрема дітей, є тваринницька продукція. Споживання м'яса та молока тривалий час є обмеженим, відповідно 54 і 61% до наукової норми, що пов'язано із скороченням валового виробництва та зміщенням останнього в нетоварний сектор економіки. Такий гранично низький рівень споживання продуктів тваринництва є фактором білкового голодування населення області. Особливо гостро проблема білкового голодування стоїть перед міським населенням, адже в області виробляються гранично малі об'єми м'яса, молока, яєць товарними виробниками, що дає можливість імпортерам завозити неякісну продукцію на продовольчий ринок області. Нестача споживання овочів, плодів та ягід, винограду (відповідно 66 та 48% до норми) призводить до дефіциту ретинолу й інших вітамінів, що надходять у їх складі. В цілому раціон харчування громадян області незбалансований і порушений у бік вуглеводневих продуктів – картоплі та хліба.

Продовольча безпека населення Закарпаття визначається з урахуванням того, що переважна частина фонду споживання є продукцією, виробленою на присадибних ділянках населення. Якщо розрахувати рівень споживання продовольства у містах, то показники будуть суттєво відрізнятися від загальної оцінки.

Отже, першочерговою задачею для вирішення в області є збалансування фондів споживання населення, особливо міського, шляхом конкретних заходів з метою сталого розвитку сільського господарства та в цілому агропромислового комплексу.

Висновки

Сільське господарство області має суттєві проблеми свого розвитку, що пов'язуються з обмеженими ресурсами орних земель та високою щільністю сільського населення. Ринок формується, з одного боку, під впливом процесів парцеляції землекористування та згортання крупних товарних сільськогосподарських підприємств. Головною проблемою ринку продукції сільського господарства є повернення до патріархального типу розвитку, зменшення його привабливості в умовах сегментації попиту, перенесення суспільних потреб і ринкового попиту на приватні домогосподарства селян. Вирішити проблему шляхом державного регулювання неможливо: у конкурентній боротьбі дрібне селянське господарство повинно виживати на засадах самофінансування, опираючись на переваги місцевого ринку продовольства з урахуванням переробки продукції в дрібних переробних цехах й присадибних ділянках. Трансформація сільського господарства області, очевидно, має незворотні процеси деструкції ресурсів, що порушують міжгалузеві пропорції й можуть призвести до подальшого погіршення забезпечення населення продовольством. Аналіз проблем села свідчить про те, що обмежені земельні ресурси (в розрахунку на одного мешканця в області припадає 0,5 га сільськогосподарських угідь, в тому числі 0,4 га ріллі) будуть деструктивним фактором соціального розвитку. Гострою буде проблема соціального захисту і пенсійного забезпечення селян, зайнятих у приватних підсобних господарствах.

Місія сільськогосподарського виробництва у новій парадигмі розвитку не визначена, на відміну від інших областей України тут не може бути реалізована будь-яка модель ефективного просторового розвитку. Місія приватного підсобного господарства – ефективний соціальний саморозвиток. Ринковий механізм Стратегія цього розвитку полягає в забезпеченні населення області продовольством та робочими місцями працездатного населення.

3.3.2. Прогноз та оптимізація розвитку сільського господарства

Парадигма розвитку і розміщення сільськогосподарського виробництва визначається обмеженим попитом на продовольство домогосподарств міського населення та обмеженими ресурсами орних земель з урахуванням їх перерозподілу між приватними підсобними й присадибними господарствами населення. На перспективу прогнозується певна зміна пріоритетів розвитку структури виробництва, зокрема пріоритетний розвиток молочного скотарства й вівчарства порівняно до розвитку галузей рослинництва. У парадигмі треба закріпити наукові принципи організації дрібнотоварного виробництва й фермерства.

Успішному розвитку продуктивних сил галузі значною мірою сприятиме подальше вдосконалення територіальної організації сільськогосподарського виробництва, розміщення його окремих галузей у рамках оптимальних за розміром сільськогосподарських підприємств на виробництві конкретних видів аграрної продукції.

Метою аграрної політики в перспективному періоді є відтворення тих видів продукції, які мають потенційну можливість бути конкурентоспроможними на внутрішньому й зовнішньому ринках.

З метою визначення перспективного розвитку АПК регіону проведено ретроспективний аналіз стану сільськогосподарських ресурсів, рівень забезпечення трудовими ресурсами і виробничо-ресурсним потенціалом та інші фактори, які впливають на територіальну організацію сільськогосподарського виробництва основних видів продукції, та науково обґрунтовані обсяги їх збільшення на тривалу перспективу.

Оптимізація галузей рослинництва

У галузі рослинництва основним є закріплення раціональних напрямів аграрної реформи, яка враховує різноманітність природно-економічних умов і їх інтегрований вплив на сільськогосподарське виробництво, спеціалізацію і рівень виробництва окремих видів продукції, суттєво диференційованих за природно-економічними зонами області.

У перспективний період реформування галузі, виходячи з науково обґрунтованої системи землеробства, передбачається подальше дотримання напряму розміщення і спеціалізації сільськогосподарського виробництва.

У рослинництві основним є забезпечення ефективної аграрної реформи. За різнобічними оцінками, у галузі спостерігаються суттєві втрати сільсько-господарських ресурсів, зокрема основних виробничих фондів, що в першу чергу позначилося на результатах виробничої діяльності. Тому на перспективу проблема полягає у відновленні втраченого. Основним завданням розвитку сільського господарства є досягнення достатнього рівня виробництва для забезпечення потреб області у продовольстві за умови ефективного залучення та збереження природно-ресурсного потенціалу та вирішення соціально-економічних проблем регіону.

Природно-ресурсний потенціал рослинництва 2030 р. прогнозується з припущенням, що площа сільськогосподарських угідь та ріллі залишиться незмінною з 2009 р. – відповідно 442,5 та 195,5 тис. га.

Галузевий розподіл ріллі у сільських адміністративних районах прогнозується з урахуванням традицій рільництва, що склалися у ретроспективі, але з урахуванням оптимізації антропогенного навантаження на ріллю. Принциповим є поступове скорочення посівних площ зернових і технічних культур, що потребують

високоякісних ґрунтів, та розширення площ кормових культур для забезпечення розвитку тваринництва. Зокрема, потребують структурних змін і посівні площі технічних культур – пропонується до 2030 р. в області замінити соняшник кормовими культурами (дод. А.1).

Посівні площі зернових культур пропонується в ряді районів до 2030 р. дещо оптимізувати, відповідно агро-кліматичних умов та традицій вирощування (додаток А.1). У зв'язку з висотною поясністю агроландшафтів області виробництво зернових буде зосереджуватися в найбільш сприятливих рівнинних районах – Берегівському, Ужгородському, Мукачівському, Виноградівському.

Потенціал виробництва зернових культур в області прогнозується на рівні близько 330 тис. т з урахуванням потенційної урожайності 3,8 тонн з гектара (додаток А.2). Такий підхід дає можливість визначити максимальну потужність елеваторів для доробки й зберігання зерна в адміністративних районах.

Головними видами рослинницької продукції області є картопля, овочі, фрукти і виноград, якими регіон забезпечує власні потреби і вивозить на міжрегіональний ринок. У прогнозованому періоді згідно з довготривалими тенденціями територіальна структура валового збору картоплі характеризуватиметься наступними особливостями: найбільшу питому вагу в її виробництві будуть займати Берегівський, Мукачівський, Виноградівський і Ужгородський райони, зросте порівняно з нинішнім станом також роль Іршавського, Тячівського і Хустського районів.

Найбільш високою у зборі овочів у перспективі буде питома вага Мукачівського, Берегівського, Виноградівського і Ужгородського районів, яким і зараз належить провідне місце в області. Виходячи з тенденцій розвитку овочівництва, виробництво збільшиться у всіх районах області, крім Берегівського та Іршавського.

Посівні площі картоплі та овочів розраховано за умови, що виробництво цих культур майже повністю знаходиться в секторі домогосподарств населення, де вони традиційно високі. Тому при використанні в області 48,4 тис. га ріллі можна очікувати 609,6 тис. т валових зборів картоплі та 290,4 тис. т овочів при потенційній урожайності в 18 та 20 т/га відповідно (додатки А.3, А.4).

Потенціал виробництва кормових культур в області розраховано для обґрунтування розвитку тваринництва. Зокрема до 2030 р. прогнозується збільшення посівів кормових до 30% до загальної посівної площі, зокрема у гірських районах – до 50-75% у структурі посівних площ, що в цілому складе 57,4 тис. га (додаток А.1).

Багаторічні насадження плодоносного віку пропонується відновити на площі 14 тис. га. Виробництво буде зростати у всіх районах області (крім Тячівського і Іршавського) та при середній урожайності 8 т/га на перспективу становитиме 112 тис. т у 2020 р. (додаток А.5). Виноградарство пропонується відновити на площі 6 тис. га, що дозволить збирати 40,9 тис. т урожаю щорічно (додаток А.6).

Оптимізація розвитку тваринництва

Серед галузей тваринництва області провідне місце належить м'ясному скотарству, свинарству, вівчарству та птахівництву. Розвиток тваринництва до 2030 р. прогнозується з урахуванням політики самозабезпечення продуктами тваринного походження на ринках продовольчих товарів, а тому перш за все оцінено потенціал природних кормових угідь та частки ріллі у балансі кормових ресурсів. За рахунок збільшення частки кормових культур у структурі посівних площ та раціонального використання природних сіножатей та пасовищ, можна значно збільшити поголів'я

худоби в області та підвищити виробництво тваринницької продукції (додаток А.1).

Наявні кормові ресурси області дозволяють оптимізувати потенціал молочного скотарства при утриманні біля 171 тис. голів великої рогатої худоби (додаток А.7), зокрема 120 тис. корів (додаток А.8). Найбільше поголів'я ВРХ зосередиться в Тячівському, Міжгірському, Рахівському районах.

За умов, що поголів'я худоби утримується майже повністю в домогосподарствах та значній густо населеності області, конкуруючими можуть бути дрібні фермерські господарства з високим потенціалом продуктивності. Виробництво молока *досягне на перспективу 478,5 тис. т* за прогнозованої продуктивності 4 т в рік з однієї корови (додаток А.13). У територіальній структурі виробництва молока у прогнозованому періоді провідне місце займатиме Тячівський, Міжгірський, Рахівський, Хустський та Ужгородський райони.

До 2030 р. передбачається також інтенсивний розвиток вівчарства в умовах випасу на природних гірських пасовищах. Прогнозується значне зростання поголів'я МРХ (до 146,5 тис. голів), зокрема поголів'я зосередиться в Тячівському, Міжгірському, Рахівському, *що дасть змогу виробляти 8,8 тис. т баранини та 396,1 т вовни (додатки А.10, А.15).*

Потенціал свинарства на перспективу є обмеженим лише наявними кормовими ресурсами. Для області будуть ефективними невеликі господарства фермерського типу – це пріоритетний напрям структурного розвитку свинарства. Прогнозується збільшення поголів'я до 317 тис., що дозволить виробляти близько 37 тис. т у живій вазі (додаток А.9). Зокрема найбільше поголів'я свиней буде утримуватися у Тячівському та Мукачівському районах.

Птахівництво на промисловій основі має всі підстави для відновлення як з боку попиту, так і з боку зернофуражних ресурсів. Значна частка птиці традиційно буде вирощуватись у господарствах населення. Потенціал м'ясного птахівництва пов'язано з утриманням 4 млн. поголів'я, що повністю задовольняє ринковий попит з виробництвом 12 тис. т м'яса та 400 млн. шт. яєць (додатки А.11, А.14). Найбільше птахів на перспективу буде утримуватись в Тячівському, Мукачівському, Ужгородському, Виноградівському та Іршавському районах.

Для реалізації цієї програми треба реконструювати і побудувати нові птахофабрики, розміщення яких кореспондує з варіантами перевезення кормів і м'яса на користь останнього, тобто птахофабрики необхідно наближати до ринку кормових ресурсів.

В цілому тваринницька галузь може пропонувати на ринок 94 тис. т м'яса різних видів у живій масі на рік, що майже повністю забезпечить потреби області (додаток А.12). Найбільшу питому вагу у виробництві м'яса в майбутньому матимуть Тячівський, Мукачівський, Хустський і Виноградівський райони, в яких буде зосереджена майже половина від загальних обсягів виробництва.

Реалізація такої стратегії розвитку тваринництва вимагає високих темпів формування нової господарської структури та створення відповідних об'єктів ринкової та виробничої інфраструктури.

Основним завданням поглибленої спеціалізації у тваринництві є підвищення конкурентоспроможності кінцевої продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Критерієм ефективності територіальної організації галузі буде регіональна продовольча безпека, що передбачає стабільність виробництва, наявність запасів і доступність ринку продуктів тваринного походження у раціонах харчування всіх соціальних груп населення.

Висновки

Аграрна політика спрямована на вирішення пріоритетних завдань продовольчого забезпечення населення регіону та можливого зменшення ризиків втрати контролю в періоди з несприятливими умовами.

Елементом мети розвитку є безпека продовольчих товарів, яка встановлюється через систему адміністративного та регіонального контролю якості продукції на основі вимог сертифікації результатів сільськогосподарського виробництва, ветеринарних та інших підходів до підприємництва в АПК. Вона реалізується шляхом прозорості інформації про характеристики товару та його виробника. У виробничій сфері проблема покращення якості товарної маси базується на нормативній основі стандартів і норм допуску.

Соціально-економічними пріоритетами розвитку сільського господарства області є реалізація потенціалу області, що матиме позитивні економічні і соціальні наслідки. Споживання м'яса та молока, що тривалий час було обмеженим, буде відповідати науковим нормам харчування. Інтенсифікація розвитку галузей сільського господарства області сприятиме зростанню кількості працюючих у галузях АПК та підвищенню рівня доходів населення.

Сільськогосподарський простір збагатиться у конкурентному середовищі сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, а також окремих громадян, що вийдуть з пропозицією на ринок.

Критеріями оптимальності розвитку й розміщення галузей сільського господарства є наступне:

- продовольче забезпечення населення регіону з урахуванням наукових норм споживання за рахунок власного виробництва, що виокремлює соціальну складову ефективності виробництва;
- забезпечення працездатного сільського населення робочими місцями в СГП і зайнятість селян у приватних присадибних та фермерських господарствах;
- мінімізація антропогенного навантаження на природне середовище, попередження процесів його деградації й пейоризації.

Стратегія і тактика розв'язання проблеми розвитку й розміщення сільськогосподарського виробництва містить низку заходів, зокрема відновлення системи управління ринком засобами квотування виробництва, регулювання доступності ринку через контракти з переробними підприємствами й регулювання заставних цін.

Роль регіонального управління полягає у тому, щоб у перспективі до 2030 року оптимізувати обсяги виробництва й контролювати темпи його розвитку, зокрема:

- систему ведення сільського господарства з урахуванням економічного, соціального й екологічного критеріїв ефективності;
- формування структури системи спеціалізованих господарств у рослинництві й тваринництві з урахуванням світового досвіду галузевої організації ефективного виробництва, застосування новітніх технологій, селекції й гібридизації біологічних об'єктів;
- формування вільного ринку худоби й птиці, кормових ресурсів для забезпечення розвитку селянського фермерського господарства переважно у тваринництві.

3.4. Будівництво та інвестиційна діяльність

Непростий перехід господарства України, і зокрема Закарпатської області, до ринкової економіки в умовах становлення української державності супроводжувався значними змінами у інтенсивності та структурі інвестиційної діяльності. Якщо 1991 – 1997 рр. були роками постійного скорочення обсягів інвестування (у 1997 р. вони становили лише 11% від рівня 1990 року), то починаючи з 1998 р. спостерігається підвищення інвестиційної активності. Обсяги *інвестицій в основний капітал* у 2009 році склали 1914,7 млн. грн. або 31,4 % від рівня 1990 року (табл.3.8).

Таблиця 3.8

Порівняльна динаміка інвестицій в основний капітал
в Закарпатській області та Україні до 1990 року, %

Регіони	Роки							
	1990	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Закарпатська область	100,0	9,1	4,1	5,8	5,4	2,2	0,2	1,4
Україна	100	25,2	55,7	56,8	67,6	87,7	75,2	50,0

Частка Закарпатської області складала у 2009 р. 1,3% всіх інвестицій в Україні, за якою регіон займає 24 місце серед регіонів.

Значні зрушення відбулися у структурі інвестицій за джерелами фінансування. Частка централізованих державних інвестицій збільшилася з 3,8% у 2000 р. до 10% у 2009 р. Зменшилася питома вага інвестицій за рахунок власних коштів підприємств – до 37,2%. Кошти місцевих бюджетів становлять – 9,1%, кредити банків та інші позики – 12%, кошти іноземних інвесторів – 7,3%, кошти населення на індивідуальне житлове будівництво – 13,3%, інші джерела фінансування – 11,1%.

В останні роки відбувалися активні трансформаційні процеси у галузевій структурі інвестицій. Зокрема, за рахунок деякого зниження темпів інвестування у промисловість (і відповідного зменшення її частки з 32,5% до 31,8%) та у транспорт та зв'язок (з 34,6% до 12,3%) відбулося відносно збільшення питомої ваги інших видів економічної діяльності: оптової та роздрібної торгівлі – до 7,1%, операції з нерухомістю – до 22,1%, а також будівництва – 10,4%. Як і в попередні роки незначною залишається питома вага інвестицій у сільське господарство – 3,2%.

Порівняльний аналіз особливостей інвестування в Закарпатську область та в Україну свідчить про те, трансформаційні процеси у галузевій структурі інвестицій цих регіонів мають схожі тенденції. Насамперед, це стосується співвідношення обсягів інвестування у виробничу та невиробничу сфери. За 2001-2009 рр. частка інвестицій в основний капітал, що спрямовується у виробничі галузі (сільське та лісове господарство, промисловість, будівництво, транспорт та зв'язок) зменшилася в Закарпатській області з 70,4% до 57,8% (на 12,6%), що майже однаково з аналогічними показниками по країні в цілому – відповідно з 73,2% до 63,9% (на 9,3%) – табл.3.9.

Таблиця 3.9

Порівняльна структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності в Закарпатській області та в Україні, %

Регіони	Частка видів економічної діяльності, %							
	Промисловість	Сільське та лісове господарство	Будівництво	Транспорт і зв'язок	Оптова і роздрібна торгівля	Операції з нерухомістю	Освіта та охорона здоров'я	Інші види
Закарпатська область								
2001 р.	32,5	2	1,3	34,6	4,2	19,5	3,8	2,1
2009 р.	31,8	3,3	10,4	12,3	7,1	22,1	6,8	6,2
Україна								
2001 р.	41,9	5	3,4	22,9	3,9	14	2,7	6,2
2009 р.	38	6,2	3,5	16,2	9,3	16,9	2,3	7,6

Важливою рисою інвестиційної діяльності в Закарпатській області є посилення територіальної диференціації у розміщенні інвестицій. Одним з проявів цього процесу є збереження значного територіального зосередження інвестицій в основний капітал у індустріально розвинутих регіонах області: насамперед у містах Ужгороді (30,0%), Мукачеві (9,1%), а також у ряді адміністративних районів – Ужгородському, Тячівському, Виноградівському, Мукачівському. У 2000 році їх загальна частка становила 66,5% всіх інвестицій області, у 2008 р. – 66,7%.

На решту інших 12 адміністративних одиниць області припадає лише 33,3% інвестицій в основний капітал. Подібні територіальні диспропорції не сприяють соціально-економічного розвитку цих регіонів і створюють явні та сховані проблеми у майбутньому.

На початок 2010 р. обсяг *прямих іноземних інвестицій* в економіку області становив 355,0 млн. дол. США, або 0,9% всіх іноземних інвестицій країни. За цим показником регіон займає 13 місце серед регіонів України. Беручи до уваги важливу роль іноземних інвестицій у розвитку економіки багатьох країн (особливо зараз, в період глобалізації інвестиційних процесів), треба відзначити, що цей чинник в цілому сприяє активізації соціально-економічних процесів в регіоні.

Головними одержувачами іноземних інвестицій є промисловість (84,6% від загального обсягу іноземних інвестицій в область), насамперед виробництво машин, електричного, електронного, оптичного устаткування та транспортних засобів (27,1%), харчова промисловість (11,6%), оброблення деревини та виробництво виробів з деревини (15,3%), виробництво електроенергії, газу та води (1,6%), інші галузі промисловості (15,4%). Серед інших видів економічної діяльності слід відзначити транспорт та зв'язок (4,9%), операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (3,0%), оптову й роздрібну торгівлю (3,1%). У розрахунку на одну особу обсяг іноземних інвестицій в Закарпатті на початок 2010 року становив 286,2 дол. США – 14 місце серед регіонів України.

Область є привабливою для інвестицій. Тут працюють підприємства відомих світових фірм – ЗАТ "Єврокар", ТОВ "Гроклін-Карпати", ТОВ "Ядзакі Україна", ТОВ "Джейбіл Сьоркіт Юкрейн Лімітед". Але, незважаючи на сприятливі місцеві

природні, трудові ресурсні та науково-технічні умови для інвестування, потік іноземних інвестицій у Закарпатську область поки що є недостатнім та слабоінноваційним. Попри зацікавленість області у інвестуванні у вигляді прогресивних технологій, більшість іноземних інвестицій надходять на підприємства машинобудування, харчової та деревообробної промисловості та у торгово-посередницьку сферу. В той же час поза достатньою увагою вітчизняних та іноземних інвесторів залишаються такі перспективні на Закарпатті галузі, як туристична та лікувально-оздоровча. Вони представлені на світовому та українському інвестиційному ринку більш як 10 інвестиційними проектами. Реалізація цих проектів сприятиме активізації соціально-економічного розвитку більшості регіонів Закарпатської області, насамперед Великоберезнянського, Тячівського, Міжгірського, Воловецького, Перечинського та інших районів.

Більш активному залученню іноземних інвестицій в економіку України та регіону заважають часті зміни законодавства, відсутність надійних гарантій захисту прав іноземних інвесторів, високі ставки оподаткування, відсутність приватної власності на землю та ін.

В сучасних соціально-економічних умовах відбуваються значні зміни у *будівельній індустрії* Закарпатської області, її структурі та територіальній організації. Вони тісно пов'язані із загальними процесами переходу економіки на ринкові засади, роздержавленням, а також зумовлюються галузевими проблемами будівництва, які виникли внаслідок зниження фінансових можливостей традиційних замовників будівельної продукції.

У 2009 р. обсяг будівельних підрядних робіт склав в регіоні 497,1 млн. грн., що складає 1,3% загального обсягу в Україні. За цим показником Закарпатська область посідає 19 місце серед 27 регіонів України, а у 1990 році – передостаннє. Приблизно таке ж місце область займає за показниками виробничої активності у будівництві, зокрема за обсягом виконаних підрядних робіт у розрахунку на 1 особу населення області.

Необхідно відзначити нестабільну динаміку будівельної активності в цьому регіоні, яка загострилася у 2008-2009 роках в умовах світової економічної кризи. За 2001-2009 роки обсяг будівельних робіт (у порівнянних цінах) зменшився на 31,1%; зокрема у 2007 р. на 10,2%, у 2008 р. на 6,8%, у 2009 р. на 37,3%. У 2009 році за цими показниками область відкотилася до рівня 2004-2005 років – табл.3.10.

Таблиця 3.10

Динаміка обсягу виконаних будівельних робіт
по Закарпатській області за 2003-2009 рр.

Показники	Роки						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Індекс обсягів виконаних підрядних робіт, % до 1990 року	21,7	24,2	24,4	31,4	34	39,1	24,5
Індекс обсягів виконаних підрядних робіт, % до попереднього року	144,6	118	100,8	128,8	108,5	108,6	62,7

Важливою особливістю будівництва у регіоні є збереження значних територіальних диспропорцій у обсягах будівельних робіт. Високим рівнем територіального зосередження будівельних робіт відзначаються міста Ужгород та Мукачеве, частка яких у загальному обсягу виконаних будівельних робіт області у 2000 р. становила 42,1%, у 2008 р. – 51,2%. В цих містах сконцентровано також більшість будівельних організацій області. Значні обсяги будівельних робіт сконцентровано у прилеглих до цих міст районах – Ужгородському (11,8%) та Мукачівському (5,5%).

Основними напрямками вдосконалення структури та територіальної організації будівельної індустрії Закарпатської області в сучасних соціально-економічних умовах є: а) підвищення уваги до економічної ефективності будівельного процесу в межах реалізації конкретних інвестиційних проектів, насамперед за рахунок підвищення організаційного та технологічного рівня будівельно-монтажних робіт; б) формування конкурентоспроможного економічного середовища та розвиток сучасної інвестиційної та фінансової інфраструктури у регіонах області; в) активізація соціального вектору будівельної діяльності згідно з місцевими потребами та з урахуванням інвестиційної ситуації в регіонах; г) максимальне використання місцевих будівельних матеріалів, д) підвищення рівня інвестиційної привабливості регіону, е) подальший розвиток малого підприємництва у будівництві.

Тенденції інвестиційної діяльності у Закарпатській області (якщо не враховувати тимчасовий спад обсягів інвестування у зв'язку з економічною кризою) свідчать про вірогідність продовження у перспективі існуючого тренду динаміки інвестування – зростання обсягів інвестицій у провідні галузі та центри регіону. Найбільшими темпами зростання будуть відзначатися найбільш розвинені міста – Ужгород та Мукачеве та прилеглі до них адміністративні райони. Але їх розвиток буде пов'язаний не тільки з інвестиційним забезпеченням існуючих виробництв та видів економічної діяльності, а й з реалізацією численних інвестиційних проектів в області.

В результаті це буде зумовлювати посилення територіальної диференціації інвестування і зрештою створення неоднакових умов для ведення ефективної господарської діяльності на території Закарпатської області. Такі особливості територіальної структури інвестицій, навіть при всій позитивності процесу інвестування, будуть гальмувати соціально-економічний розвиток цих регіонів і створювати явні та скриті проблеми у майбутньому.

Важливими у цьому напрямі заходами з вдосконалення територіальної організації інвестиційної діяльності на перспективу є :

- удосконалення галузевої структури інвестиційної діяльності у регіонах та містах Закарпатської області, зокрема у напрямку підвищення її інноваційної спрямованості. Активне інвестування інвестиційних проектів по впровадженню технологій четвертого та п'ятого укладів;
- активізація інвестування у науково-технічну сферу, формування «критичної маси» науково-технічного потенціалу високих технологій у найбільших містах області з перспективою утворення у м. Ужгороді системи технопарків;
- максимальне використання агломераційного ефекту територіальної концентрації інвестицій у розвинутих регіонах та містах Закарпатської області. Такі міста виступають як ядра (полюси) інвестиційної активності, що мають позитивний вплив на соціально-економічний розвиток прилеглих регіонів;

- активізація діяльності територіальних органів управління по покращенню інвестиційної клімату у районах та містах області. Створення сприятливих організаційних та економічних передумов ведення бізнес-діяльності по всій території області, як необхідної основи для успішної реалізації інноваційно-інвестиційних проектів та залучення іноземних інвестицій;
- активне пропагування місцевих інвестиційних проектів. Важливим напрямом активізації інвестиційних потоків в область є розробка, пропагування та реалізація інвестиційних та інвестиційно-інноваційних проектів. Починаючи з регіональних програм розвитку інвестиційної діяльності в області проводиться активна організаційна робота у цьому напрямку, але реалізації численних проектів, навіть попри їх високий очікуваний фінансово-економічний ефект, заважає недосконале та нестабільне фінансове законодавство, яке відлякує потенційних вітчизняних та іноземних інвесторів. Значні, але нечисленні реалізовані інвестиційні проекти поки що не в змозі створити критичну інвестиційно-інноваційну масу і відіграти роль свого рідного мультиплікатора соціально-економічного розвитку території області.

3.5. Інноваційна діяльність

Закарпатська область належить до регіонів з невисоким рівнем інноваційно-інвестиційного розвитку, яка за своїм потенціалом займає 21 місце в Україні. У 2009 році виконанням наукових та науково-технічних робіт займалися 18 організацій (або 1,3% від загальної кількості наукових організацій країни) проти 22 організацій у 1995 році (1,5%), в яких працювало 928 осіб (у минулому році 929 працівників).

Наукові та науково-технічні роботи в регіоні виконували 576 фахівців (у 2000 році 647 осіб). Підтвердженням існуючого стану в науково-технічній сфері є динаміка розвитку наукового потенціалу (табл.3.11).

Таблиця 3.11

Розвиток наукового потенціалу
Закарпатської області за 1995-2009 рр.

Показники	Роки				
	1995	2000	2005	2008	2009
Кількість організацій, які виконують наукові дослідження і розробки	22	18	21	20	18
Чисельність працівників наукових установ та організацій, осіб	1509	813	1106	929	928
Чисельність фахівців вищої кваліфікації в економіці, осіб	593	651	771	865	935
<i>з них мають науковий ступінь:</i>					
доктора наук	103	110	128	146	147
кандидата наук	490	541	643	719	788
Обсяги наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами, млн. грн.	2,7	4,7	15,0	20,6	21,4
Чисельність фахівців, що виконували наукові та науково-технічні роботи, осіб	1133	647	551	576	576

Протягом 1995-2009 років кількість наукових фахівців, які виконують науково-технічні роботи, скоротилась на 49,2%, але разом з тим покращився якісний склад науковців. Частка фахівців вищої кваліфікації у загальній кількості наукових фахівців, які виконують науково-технічні роботи, зросла з 19,1% до 30,0%.

Чисельність фахівців вищої кваліфікації в економіці зросла за цей період у 1,6 рази. Переважна кількість докторів та кандидатів наук, як і в попередні роки, зосереджена у сфері вищої освіти. Серед працівників наукових установ та організацій фахівцем вищої кваліфікації був лише кожний четвертий, але ця частка поступово зростає.

Починаючи з 1999 року обсяги наукових та науково-технічних робіт невпинно зростали і досягли у 2009 р. 21,4 млн. грн. Більшу їх частину становили фундаментальні та прикладні дослідження. Обсяги науково-технічних розробок та науково-технічних послуг є відносно незначними. Важливо зазначити стійку тенденцію постійного збільшення частки фундаментальних та прикладних досліджень.

Одночасно відбувалося різке зменшення масштабів науково-технічних послуг як у відносних, так й у абсолютних показниках. У 2000-2009 рр. їх обсяги у порівняних цінах зменшилися майже у 1,3 рази, а питома вага знизилася з 6,2% до 4,1%. Такі ж тенденції спостерігалися й щодо науково-технічних розробок.

Фінансування науково-технічних робіт здійснювалося в основному за рахунок державного бюджету. На одного виконавця науково-технічних робіт пересічно припадає близько 36,9 тис. грн. на рік. Таке фінансування забезпечує переважно лише оплату праці і є недостатнім для організації масштабних експериментальних та експедиційних робіт.

Важливою рисою регіону є невисока інноваційна діяльність підприємств. Стабільно незначними є витрати підприємств на проведення інноваційної діяльності. Якщо у фактичних цінах витрати підприємств на проведення інноваційної діяльності у 2009 р. по відношенню до 2000 року майже не змінилися, то у порівняних цінах їх обсяг зменшився майже у 4 рази. В цілому масштаби інноваційної діяльності в Закарпатській області порівняно з іншими регіонами вкрай недостатні. За часткою обсягу інноваційних витрат в Україні (0,5%) Закарпатська область у займає лише 23 місце серед регіонів країни.

У області спостерігається неоднозначні тенденції щодо питомої ваги інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, яка складала у 2009 році лише 9,1% (табл.3.12).

Таблиця. 3.12

Основні показники інноваційної діяльності підприємств
Закарпатської області у 2000-2009 роках

Показник	Роки			
	2000	2007	2008	2009
Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	7,3	8,8	12,2	13,6
Загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості, млн. грн.	40,3	40,7	14,0	39,3
Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, %	...	7,2	10,2	9,1
Впроваджено нових прогресивних технологічних процесів	1	11	13	9

Показник	Роки			
	2000	2007	2008	2009
з них маловідходних, ресурсозберігаючих	1	8	11	1
Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	110	54	22	11
з них нових видів техніки	10	4	4	3
Частка реалізованої інноваційної продукції у обсязі промислової продукції, %	7,2	1,9	0,3	9,1

У 2009 р. інноваційною діяльністю займалися 13,6% промислових підприємства області. За величиною цього показника область займає 12 місце в Україні при середньому значенні по Україні – 12,9%. Значною є також частка промислових підприємств, що впроваджували інновації. Впроваджено 20 інновацій (у 2008 році – 35), у тому числі впроваджено 9 нових технологічних процесів та освоєно 11 видів інноваційної продукції.

Обсяг реалізованої інноваційної продукції становив 0,8 млн. грн. Найбільш інноваційно-активними були підприємства хімічної промисловості, машинобудування та харчової промисловості.

В цілому Закарпатська область займає невисоке місце серед регіонів України за сукупністю показників інноваційно-інвестиційного розвитку: за обсягом виконаних науково-технічних робіт, обсягом реалізованої інноваційної продукції, часткою інноваційної продукції у всій промисловій продукції регіону, співвідношенням обсягів реалізованої інноваційної продукції та капітальних витрат, співвідношенням обсягів виконаних наукових робіт та реалізованої інноваційної продукції, обсягом реалізованої інноваційної продукції за кордон тощо.

Важливою рисою інноваційної діяльності в області є її часова нерівномірність, значні коливання інтенсивності багатьох інноваційних процесів.

Особливістю інноваційної діяльності у регіоні є її великі територіальні диспропорції. Зокрема, понад більшість інноваційно-активних підприємств була зосереджена у м. Ужгороді.

Основними чинниками, що гальмують науково-інноваційний розвиток області є:

- сировинноємна структура економіки, яка гальмує розвиток виробництв на більш високій технологічній основі;
- переважна орієнтація іноземного інвестування на підприємства індустріальної сфери та торгівлі і незначні обсяги інвестицій у перспективні високотехнологічні виробництва;
- слабе позабюджетне стимулювання науково-технічного прогресу при недостатній державній підтримці інноваційної діяльності;
- спрямування коштів, отриманих від приватизації державного майна не на інноваційне оновлення та модернізацію підприємств, а на поточне споживання;
- застаріла матеріальна база наукових установ та проектно-конструкторських бюро провідних підприємств області;
- нестабільна політична ситуація в країні, що відлякує потенційних інвесторів;
- високі процентні ставки при довгостроковому кредитуванні;

- низька вартість національної робочої сили, що є конкурентним чинником інноваційної діяльності на підприємствах.

Зважаючи на важливі перспективні завдання інноваційного розвитку регіону наявних на цей час потужностей інноваційної інфраструктури явно недостатньо. Тим більше, що через сильне фізичне та моральне зношення основних засобів більшість промислових підприємств області непридатна для широкого впровадження інновацій і потребує додаткових організаційних та економічних зусиль.

У контексті вирішення важливих завдань по інноваційному розвитку економіки науково-технічний комплекс регіону повинен отримати більш чітку функціональну і проблемну спрямованість на запити соціально-економічного комплексу регіону. Пріоритетним повинно стати науково-технічне обслуговування машинобудівного, лісопромислового, агропромислового, туристично-рекреаційного та транспортного комплексів з орієнтацією їх на сучасний технологічний рівень і потреби світового ринку.

Важливу роль у подальшому розвитку інноваційної інфраструктури та активізації інноваційної діяльності в Закарпатській області повинні відіграти Державна цільова економічна програма "Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки" та система інноваційних заходів, виконання яких планується в рамках «Програми соціально-економічного розвитку Закарпатської області на 2011 рік».

Згідно цих програм пріоритетними напрямками інноваційної діяльності у Закарпатській області є: створення комплексної системи розвитку та управління промислових вузлів високих технологій на основі мережі індустриальних парків з логістичними центрами в кооперації з аналогічними структурами прикордонних регіонів; реанімація старих та створення нових виробничих потужностей з використанням сировини агропромислового комплексу з метою інтеграції до європейських програм фінансування виробництва біопалива; забезпечення ефективного менеджменту, комплексного облаштування інфраструктури та екологічної сталості в процесі реалізації проектів гірських туристично-рекреаційних комплексів Закарпатської області та комплексного використання термальних вод; створення комплексної системи використання гідроенергетичних ресурсів Карпат з урахуванням протипаводкових заходів, передбачених програмами транскордонного співробітництва України і сусідніх країн; реалізація численних інвестиційних проектів, багато з яких мають чітку інноваційну спрямованість та ін.

Необхідною умовою забезпечення та активізації інноваційної діяльності є розбудова інноваційної інфраструктури. Ця проблема є загальною для України і у тому числі й для Закарпатської області. Як і в країні в цілому, регіональна інноваційна інфраструктура регіону є фрагментарною, несистемною та недостатньо ефективною щодо використання науково-технічних інформаційних ресурсів. До певних недоліків слід віднести територіальне зосередження інноваційної інфраструктури переважно у м. Ужгороді. На даний час в області наявні такі головні елементи інноваційної структури:

- *Ужгородський національний університет*. Створений на його основі науково-дослідний інститут засобів аналітичної техніки є базовою організацією з науково-технічного забезпечення реалізації у Закарпатській області державної інноваційної політики. Одним з найважливіших напрямків його діяльності є забезпечення впровадження

інноваційних проектів, високотехнологічних та наукоємних розробок в господарський обіг Закарпатської області. Ужгородським національним університетом розроблено проект організаційних засад створення кластеру із впровадження енергозберігаючих технологій та альтернативних джерел енергії. У відповідності до Програми енергоефективності та енергозбереження Закарпатської області на 2009-2013 роки розпочато роботу щодо впровадження розробленого УжНУ інноваційного енергозберігаючого проекту „Комфорка” у бюджетних установах області. За розробленими в університеті технологіями і рецептурами здійснюється випуск нових фітопрепаратів для профілактики ряду захворювань. З метою підготовки кадрів для роботи в сучасних ринкових умовах в університеті функціонує бізнес-центр, основними напрямками діяльності якого є надання практичної методично-консультативної допомоги підприємцям-початківцям за спеціально розробленими ліцензійними програмами;

- *Інститут електронної фізики НАН України* (м. Ужгород) виконує тему „Створення тканино-еквівалентних матеріалів для нейтронної та змішаної реакторної дозиметрії”, яка є підрозділом Державної програми фундаментальних і прикладних досліджень з проблем використання ядерних матеріалів та ядерних і радіаційних технологій у сфері розвитку галузей економіки на 2004-2010 роки. Результати досліджень передані національно-науковому центру „Харківський фізико-технічний інститут”;
- *Закарпатський регіональний центр з інвестицій та розвитку*, який проводить роботу із налагодження співпраці з європейськими структурами з розвитку інновацій, зокрема Європейським інститутом технологій та інновацій (м. Будапешт). Ця інституція є учасником міжнародної програми “SPINEUROPE”, метою якої є поширення європейського досвіду створення та управління науково-технологічними парками та інноваційними інкубаторами. Важливим завданням центру є супровід та організаційна підтримка інвестиційно-інноваційних проектів, зокрема: „Функціонування індустриального центру електронної промисловості на базі заводу електронних мікропроцесорів ТОВ „Джейбіл Сьоркіт Юкрейн”; „Будівництво та експлуатація заводу глибокої переробки кукурудзи в паливний етанол й ізоглюкозанні сиропи”; „Інвестиційний проект з впровадження на території Закарпатської області провідних технологій по скрапленню природного газу (проект LNG)”; „Створення повномасштабного виробництва автомобілів з виробничою потужністю 100000 автомобілів у рік” та інших.

Головним центром розробки, запозичення та поширення в національну економіку нових технологій, зокрема наукоємних, енерго- та ресурсощадливих, екологічно безпечних має стати місто Ужгород. В межах міста і на прилеглих територіях є наявні промислові площадки (майданчики) з розвиненою виробничою інфраструктурою, на базі яких можна формувати технологічні парки. Пріоритетними напрямками сумісного підприємництва в інноваційній сфері повинні стати “інкубатори” (транслятори) нових технологій та науково-пошукові венчурні фірми.

Для ефективного використання наявного наукового та промислового потенціалу, розвитку інноваційної діяльності, підтримки виробництва та забезпечення реалізації високих науково-ємних технологій необхідно створити відповідні умови, серед яких можна виділити такі як:

- формування сприятливого клімату для стимулювання науково-інноваційних та інвестиційних процесів;
- запровадження ефективного механізму залучення вітчизняних та закордонних інвестицій для інноваційної діяльності, страхування інвестицій, захист прав інвесторів;
- пріоритетний розвиток енерго-, ресурсозберігаючих, екологічно-безпечних технологій;
- поєднання промислових та фінансових активів інтегрованих науково-виробничих структур, які забезпечать розвиток базових галузей, технологій тощо;
- забезпечення податкового, кредитного, амортизаційного стимулювання вітчизняних підприємств та установ, що впроваджують нові технологічні процеси й експортують наукоємну продукцію;
- розвиток інфраструктури інноваційної діяльності (технопарків, інноваційних бірж, індустріальних парків, центрів консалтингу, сертифікаційних фірм тощо, які здійснюють науково-технічну та інноваційну діяльність);
- вдосконалення механізму державного замовлення для освоєння пріоритетних науково-технічних розробок, технологій, які здатні внести істотні зміни в підвищення рівня виробництва конкурентноспроможної продукції;
- забезпечення формування на конкурентних засадах та фінансування державних науково-технічних програм з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

3.6. Розвиток малого бізнесу

Система малого підприємництва є невід'ємною складовою сучасної ринкової економіки. Вона здійснює значний та багатогранний вплив на економіку окремих міста та регіонів, їх соціальну сферу, комунальне господарство, інфраструктуру. Зростання малого підприємництва значною мірою визначає темпи розвитку економіки, її структурну трансформацію, сприяє насиченню ринку споживчими товарами та послугами. Посилюється значення малого бізнесу як джерела наповнення бюджету, що має безпосередній вплив на міський та регіональний розвиток. Завдяки функціонуванню малого бізнесу зменшується тиск на місцеві та державний бюджети, що пов'язано із зниженням витрат на соціальний захист безробітних.

Однак, не дивлячись на соціально-економічну значимість, розвиток малого підприємництва у Закарпатській області, як і в Україні в цілому, ще не досяг необхідного рівня.

У області зареєстровано 7,1 тис. малих підприємств, на яких вироблено 24,3% обсягу реалізованої продукції області. Середньорічна кількість зайнятих працівників у малому бізнесі складала 38,2 тис. осіб, у т. ч. 37,1 тис. найманих працівників. Це становить понад 36,5% від зайнятих у господарстві області. У порівнянні з 2000 роком кількість працюючих на малих підприємствах зменшилась на 4,6 тис. осіб. На одному малому підприємстві працювало в середньому 5 осіб.

Обсяг реалізованої продукції малих підприємств за 2009 р. становив 3953,9 млн. грн. Загальною тенденцією є поступове зниження активності малого бізнесу в Закарпатській області. Зокрема, про це свідчить постійне зменшення у 2000-2009 рр. кількості найманих працівників (з 41,7 тис. осіб до 37,1 тис. осіб) та кількості малих підприємств на 10 тис. осіб (табл.3.13).

Таблиця 3.13

Основні показники діяльності малих підприємств області у 2000-2009 рр.

Показники	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб	46	60	63	64	63	51	57
Обсяг реалізованої продукції малих підприємств, млн. грн.	654,1	1005,9	1188,8	2974,3	3546,2	4548,5	3953,9
Середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб	41,7	39,9	36,7	38,7	38,3	38,4	37,1
Частка кількості найманих працівників малих підприємств у їх загальній кількості, %	24,6	31,5	30,4	33,3	33,0	34,0	36,5

За видами економічної діяльності найбільше продукції (робіт, послуг) було реалізовано в сфері торгівлі (55,1%), у промисловості (10,0%), у будівництві (9,0%) та у транспорті та зв'язку (6,4%), найменше – в рибальстві, рибництві. Розподіл за видами економічної діяльності свідчить про значне переважання малих підприємств невиробничої спеціалізації, частка яких складає біля 70% за обсягом реалізованої продукції. При цьому спостерігається певний паритет у співвідношенні малих підприємств невиробничої та невиробничої спеціалізації за чисельністю найманих працівників (відповідно 52% та 48%). Майже кожен четвертий із загальної кількості зайнятих на малих підприємствах працював у промисловості та у торгівлі, кожен десятий – у будівельних підприємствах, кожен п'ятий – на підприємствах, що займаються операціями з нерухомим майном, орендою,

інжинірингом та наданням послуг підприємцям.

Про загальний рівень розвитку малого бізнесу Закарпатської області можна судити за співставленнями до показників цього виду діяльності у передових країнах світу і в Україні (табл.3.14). За кількістю малих підприємств у розрахунку на 10 тис. населення регіон поступається розвинутих країнам приблизно у 7 разів, а за часткою у господарській діяльності – у середньому у 2 рази.

Таблиця 3.14

Порівняльні показники розвитку малого бізнесу
в передових країнах світу, Україні та Закарпатській області

Країни	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. мешканців	Частка малих підприємств у загальній чисельності зайнятих у господарстві, %	Частка малих підприємств у виробництві продукції, %
Країни ЄС	465	55,5	54,9
США	742	54,0	51,0
Японія	496	78,0	54,0
Україна	75	25,2	16,6
Закарпатська обл.	57	36,5	24,3

Досягнення європейського рівня розвитку малого бізнесу у Закарпатській області за період до 2031 року, вимагає зростання кількості малих підприємств щонайменше у 5 разів. Саме такі темпи і дозволили б наблизитись до середнього європейського показника – 465 малих підприємств у розрахунку на 10 тисяч жителів. Загальна кількість малих підприємств у Закарпатській області мала б зрости до 30 тисяч. Загальна чисельність зайнятих у малому бізнесі повинна досягти щонайменше 155 тисяч чоловік, що складало би понад третину від загальної чисельності зайнятих у господарстві області.

Таке зростання дозволило б створювати у області в середньому за рік близько 5 тисяч робочих місць. Враховуючи необхідність переходу області на інноваційну модель розвитку, випереджуючими темпами малий бізнес має розвиватись, перед усім, у сфері науково-інноваційної та зв'язаної з нею виробничої діяльності. Прискореного розвитку малий бізнес має набути у галузі охорони здоров'я, колективних, громадських та особистих послуг, рекреаційної діяльності, готельного господарства, консалтингової та рекламної діяльності тощо.

Подальший розвиток малого бізнесу у Закарпатській області гальмують:

- недостатня розвиненість мережі інституцій ринкової інфраструктури, зокрема низький рівнем маркетингового та консалтингового забезпечення діяльності у сфері малого бізнесу;
- невисокий рівень вітчизняного та іноземного інвестування у підприємства малого та середнього бізнесу;
- несприятливий адміністративно-організаційний та податковий клімат в області та країні;
- недостатня «критична маса» малих підприємств у сільських районах Закарпатської області, що не дозволяє ефективно використовувати економічні та виробничо-технологічні переваги їх сумісного розміщення на сприятливих для ведення бізнесу територіях.

Серед сприятливих чинників слід відзначити прийняття та реалізація системи регіональних програм розвитку малого підприємництва (остання з них – «Програма підтримки малого підприємництва в області на 2011-2012 роки»).

3.7. Вища освіта

На сьогодні вищий освітянський комплекс (17 закладів) включає у себе навчальні заклади I-II (11 закладів) та III-IV (6 закладів) рівня акредитації і становить основу інтелектуального потенціалу області. Переважна їх кількість зосереджена в Ужгороді.

У вузах області усіх рівнів акредитації навчається 28,5 тисячі осіб, що на 0,06% більше, ніж у 2000/2001 році, та на 0,07% більше, ніж у 1990/91 році. Із загальної кількості студентів денною формою навчання охоплено 19,1 тис. осіб, а заочною – 9,3 тис. осіб, що відповідно на 3,6 та 2,1 тис. осіб більше ніж у 2000/2001 році. Вечірня форма навчання відсутня.

4/5 (83,4%) студентів навчається у ВНЗ-ах III-IV рівня акредитації, і лише 1/5 – ВНЗ-ах I-II рівня акредитації. Збільшення загальної кількості студентів у ретроспективний період відбулося за рахунок ВНЗ-ів III-IV рівня акредитації, у той час, як у закладах I-II рівня акредитації їх чисельність навпаки зменшилась з 2000/2001 на 3,5 тис. осіб.

Послуги у сфері освіти надавали заклади всіх форм фінансування (госпрозрахункові, змішані, бюджетні).

У 2009/2010 рр. в закладах освіти працювало близько 45,3 тис. осіб (у т.ч. 3,0 тис. осіб у ВНЗах), що складає 6,6 % від загальної чисельності освітян. На початок 2009/2010 навчального року у ВНЗ різних рівнів акредитації працювало 808 кандидатів наук, 214. докторів наук, 200 професорів і 508 доцентів.

Таблиця 3.15

Динаміка чисельності студентів, що навчаються у ВНЗ області
за період 1995/96 – 2009/2010 рр.

Показники	Навчальні роки			
	1995/ 1996	2000/ 2001	2005/ 2006	2009/ 2010
1.Закінчило школу III ступеню, тис. чол.	9,4	11,6	14,9	13,7
2.Прийнято в вузи III-IV ступеню, тис. чол.	1,8	3,4	4,4	4,9
3.Відношення п.2 до п.1	0,19	0,29	0,30	0,36
4.Кількість студентів у вузах I-IV рівнів акредитації на 10000 населення	148	177	217	229
5.Частка зайнятих в освіті від загальної кількості зайнятих у господарстві, %	...	16,5	20,7	22,4

Аналіз динаміки розвитку вищої освіти у Закарпатській області свідчить про зростання кількості студентів III–IV рівній акредитації, починаючи з 1995/1996 навчального року. Кількість студентів всіх рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. населення збільшилася до 229 осіб, що може тим не менше нижча від оптимальної для регіону (500 осіб). Співвідношення кількості студентів, прийнятих на навчання до вузів усіх рівнів акредитації до кількості учнів, що закінчили школу III ступеню свідчить про те, що частина випускників поступає на навчання у ВНЗи інших регіонів України. Разом з тим, чисельність викладацького складу не в повній мірі відповідає сучасним вимогам здійснення навчального процесу (максимальне

наближення викладача до студентів, зменшення чисельності навчальних груп, зростання комп'ютеризації навчання). Загальний відсоток чисельності зайнятих в освіті має бути не меншим за 10% від кількості працюючих у господарському комплексі, при цьому кількість працівників ВНЗів має складати не менше 10% від працівників освіти. В зв'язку з цим на перспективу пропонується збільшити кількість вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації до 7 одиниць (загальна кількість ВНЗів I-IV рівнів акредитації складе 17 одиниць) із зростанням кількості студентів до 30 тис. осіб, частку з яких становитимуть студенти з інших областей (табл.3.16). Чисельність викладацького складу становитиме 2,5 тис. осіб. Передбачається можливість створення нового ВНЗу в ареалі розвитку технопарку із одночасним закриттям в перспективі одного закладу I-II рівня акредитації.

Таблиця 3.16

Прогнозована кількість вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації
(на початок навчального року)

Показник	1995/ 96	2000/ 01	2005/ 06	2007/ 08	2008/ 09	2009/ 10	2030/ 31
Кількість закладів	1	4	5	6	7	6	7
В них студентів, тис. осіб	8,5	14,5	20,1	21,7	23,1	23,8	25
У розрахунку на 10000 населення	66	113	161	172	187	191	192
Кількість викладацького персоналу, тис. осіб	0,58	0,72	1,46	1,99	2,18	2,35	2,5

3.8. Рекреаційно-оздоровча сфера

Закарпатська область має значний оздоровчо-рекреаційний, туристичний потенціал та посідає одне з провідних місць в Україні. Основними природними рекреаційними ресурсами області є: клімат, лікувальні грязі та ропа озер, мінеральні води, лісові ресурси, водні об'єкти ландшафтні особливості території для відпочинку та туризму протягом цілого року.

Карпатські гори (займають чотири п'ятих частини всієї території області). Найвища їх точка, що одночасно є і найвищою вершиною Українських Карпат, - Говерла (висота 2061 метрів над рівнем моря). Знаходиться Говерла на території Карпатського біосферного заповідника. Екосистеми заповідника віднесені до найцінніших на нашій планеті і з 1993 року входять до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Карпати відомі як унікальне місце для зимового відпочинку. У низині стійкий сніговий покрив утримується, як правило, з початку грудня і до кінця березня, а у високогір'ї – з жовтня і до кінця травня-початку червня.

Цілющі мінеральні води. Ніде більше на теренах колишнього СРСР, окрім Закарпаття, немає такої кількості джерел унікальних мінеральних вод. За хімічним складом і лікувальними властивостями вони не поступаються, а часто навіть перевершують відомі води Кавказу, Польщі та Франції. На території області виявлено понад 700 водопроїв мінеральних (у т.ч. термальних) вод біля 30 типів.

Солені озера. Вони є в Тячівському районі (села Теремля, Нересниця та смт Солотвино). Найвідоміше із них – озеро Кунігунда. Цілющі властивості ропи та лікувальних грязей озера приваблюють сюди в літній період тисячі туристів. Науковими дослідженнями встановлено, що вода озер за складом відноситься до бромних хлоридно-натрієвих субтермальних слабокислих розсолів з загальною мінералізацією від 73 до 275 г/л, чим наближається до мінералізації Мертвого моря.

Сучасні дослідження та минулий досвід показують, що ропа та мул озера можуть ефективно використовуватись для грязелікування, бальнеотерапії (ропні ванни), талассотерапії (купання в озері) хворих з захворюваннями опорно-рухового апарату, периферичної нервової системи, шкіри, особливо псоріазу, гінекологічних захворювань.

Водоспади. Серед них найбільшим є водоспад „Шипот”. Розташований поблизу с. Пилипець, Міжгірського району, водоспад користується популярністю серед туристів, як з України, так із-за кордону. Також на території області є наступні водоспади: “Восводино” поблизу с. Т.Пасіка Перечинського району, “Скакало” поблизу с. Синяк, Мукачівського району, “Соловей” та “Червоний партизан” поблизу с. Лумшори, Перечинського району.

Печери. На території Закарпаття відомо близько 50-ти печер. Більшість печер Закарпаття знаходиться на території Тячівського району, біля сіл Мала та Велика Уголька, а також печери в урочищі Черлений Камінь, що неподалік с. Нересниця. Найбільшою печерою Українських Карпат є Дружба. Вхід розміщений на висоті близько 500 м у буковому лісі, на околиці с. Мала Уголька.

За кілька десятків кілометрів від печер Угольського масиву знаходиться система печер Черлений Камінь, яка має зовсім інше походження і структуру. Система розташована у північно-східному напрямку від с. Нересниця Тячівського району. Також печери зустрічаються в Перечинському, Великоберезнянському, Ужгородському районах.

Отже, гармонійність природи, м'який клімат, густа річкова сітка, карстові гірські озера, печери, наявність цілющих мінеральних джерел, родовищ озокериту, лікувальних грязей, цікава історія краю з її неповторними пам'ятниками старовини складають виключні умови для формування в Закарпатській області популярних рекреаційно-оздоровчих і туристичних центрів України.

Сучасний стан оздоровчо-рекреаційної та туристичної галузі області

Сучасна ємність оздоровчо-рекреаційних закладів Закарпатської області становить 24 900 місць, в тому числі 5,7 тис. місць в оздоровчих закладах, 19,1 тис. місць в рекреаційних.

Загальна ємність оздоровчих закладів області складає 5,7 тис місць. Основні райони розміщення оздоровчих закладів області це Свалявський район – 34,4% від загальної ємності оздоровчих закладів, Мукачівський – 23,4%, Хустський район – 9,5%, Рахівський – 8,7%, Міжгірський – 6,1%, Тячівський – 5,8%.

Основні лікувально-оздоровчі заклади області умовно можна поділити за місцем розташування на наступні:

Ужгородські – на базі лікувальних властивостей слабомінералізованих кремнистих мінеральних вод Ужгородського та Дренівського родовищ, натрієвої води родовища Руські Комарівці (санаторій "Кооператор" с. Нижнє Солотвино),

Мукачівські – базуються на родовищах лікувальних вуглекислих сільфідних вод типу Кемері, термальних вод кількох типів: азотно-метанових кремнистих, азотно-метанових хлоридно-натрієвих (санаторій "Перлина Карпат", с. Карпати; санаторій "Карпати" с. Карпати – 1 – кліматолікування, мінеральна вода що належить до лужних азотних кременистих терм, вуглекисла гідрокарбонатно-натрієва борна мінеральна вода, лікування хвороб серця, оздоровлення вагітних; санаторій "Синяк", с. Синяк – азотна слабосульфідна маломінералізована сульфатна магнієво-натрієво-кальцієва слаболужна холодна мінеральна вода „Синяцька”, захворювання органів руху та опори, нервової системи, серцево-судинної системи, статевих органів.)

Великобerezнянсько-Перечинські – базується на родовищах мінеральної води різних типів – Арзні, нарзанів Келечинського типу, "Єсентуки-17" (санаторій "Верховина", с. Сойми – холодна вуглекисла борна середньомінералізована хлоридно-гідрокарбонатна натрієво-кальцієва мінеральна вода, лікування захворювань шлунку).

Міжгірсько-Воловецькі – представлені залізисті нарзани Келечинського типу, вуглекислі хлоридно-гідрокарбонатно-натрієві типу "Єсентуки-17" (санаторій "Менчул", с. Верхній Бистрий).

Свалявські – базуються на родовищах лікувальних вуглекисло-гідрокарбонатно-натрієвих вод різної мінералізації (санаторій "Поляна" в с. Поляна – вуглекисла гідрокарбонатно-натрієва борна мінеральна вода „Поляна-Купіль”, лікування органів травлення, сечовидільної системи, захворювання серцево-судинної та центральної нервової системи; санаторій "Квітка Полонини" в с. Голубине – вуглекисла холодна маломінералізована гідрокарбонатно-натрієва мінеральна вода „Лужанська-4”, лікування захворювань органів травлення; санаторій "Кришталеве Джерело" в с. Солочин - вуглекисла гідрокарбонатно-натрієва мінеральна вода „Лужанська-12” типу „Боржомі” містить кремній, йод, цинк, бор, лікування органів травлення; санаторій „Сонячне Закарпаття” в с. Поляна – мінеральна вода гідрокарбонатно-натрієва середньомінералізована вуглекисла з вмістом бору та фтору „Поляна Квасова”, лікування органів травлення).

Іршавські – базується на лікувальних властивостях одного з найбільших родовищ термальних метанових гідрокарбонатно-хлоридно-натрієвих йодобромних вод (санаторій "Смерековий Камінь", ур. Кам'янка с. Осій, Батієвський ревмокардіологічний санаторій).

Берегівські – на основі термальних вод трьох типів: вуглекислі, кременисті, азотні терми й азотно-метанові йодобромні хлоридно-натрієві. (санаторій-профілакторій "Косино", с. Косонь)

Хустсько-Виноградівські – родовища вуглекислих вод, клімат (санаторій "Теплиця", м. Виноградів, санаторій "Шаян", с. Шаян – вуглекисла холодна маломінералізована кремниста гідрокарбонатно – натрієва мінеральна вода „Шаянська”, лікування захворювань шлунку та ін.).

Тячівські – слабосульфідні Серноводського типу мінеральні води.

Рахівські – мінеральні води різних типів вуглекислих гідрокарбонатно-натрієвих, вуглекислих хлоридно-гідрокарбонатних та ін. (санаторій "Гірська Тиса", с. Кваси, лікувально-оздоровчий комплекс "Трембіта" смт Кобилецька Поляна).

Таблиця 3.17

Сучасна ємність оздоровчих закладів Закарпатської області, місць

№№ п/п.	Адміністративно-територіальна одиниця	Оздоровчі заклади
	Закарпатська область	5760
1	м. Ужгород	
2	м. Берегове	
3	м. Мукачеве	
4	м. Хуст	
5	м. Чоп	
	<i>Адміністративні райони</i>	
1	Берегівський	100
2	Великобerezнянський	
3	Виноградівський	180
4	Воловецький	
5	Іршавський	130
6	Міжгірський	350
7	Мукачівський	1350
8	Перечинський	75
9	Рахівський	500
10	Свалявський	1980
11	Тячівський	335
12	Ужгородський	210
13	Хустський	550

Ємність рекреаційно-туристичних закладів області становить 19140 місць. Основна частка припадає на Рахівський район – 15,3% від загальної ємності рекреаційно-туристичних закладів області, Тячівський район – 11,69%, м. Ужгород – 10,3%. Більше 5% від загальної ємності таких закладів знаходиться в Берегівському районі, Воловецькому, Мукачівському, Перечинському, Свалявському районах.

Таблиця 3.18

Сучасна ємність рекреаційно-туристичних закладів Закарпатської області (місць)

№№ п/п.	Адміністративно-територіальна одиниця	Рекреаційно - туристичні заклади
	Закарпатська область	19140
1	м. Ужгород	1980
2	м. Берегове	270
3	м. Мукачеве	880
4	м. Хуст	440
5	м. Чоп	50
	<i>Адміністративні райони</i>	
1	Берегівський	1825
2	Великобerezнянський	400
3	Виноградівський	235
4	Воловецький	1240
5	Іршавський	735
6	Міжгірський	780
7	Мукачівський	1390
8	Перечинський	965
9	Рахівський	2920
10	Свалявський	1215
11	Тячівський	2225
12	Ужгородський	760
13	Хустський	830

В тому числі туристичні заклади області представлені туристичними комплексами, турбазами, готелями та приватними садибами що займаються зеленим туризмом. Їх ємність в області становить 10,5 тис. місць, в тому числі 5,6 тис. місць в туристичних закладах, 2,87 тис. місць в готелях та 2 тис. місць в приватних садибах.

Таблиця 3.19

Сучасна ємність туристичних закладів Закарпатської області (місць)

№№ п/п.	Адміністративно- територіальна одиниця	Туристичні заклади	Готелі	Зелений туризм
	Закарпатська область	5577	2871	2020
1	м. Ужгород	1150	830	
2	м. Берегове	10	50	
3	м. Мукачеве		630	
4	м. Хуст		206	
5	м. Чоп		50	
	<i>Адміністративні райони</i>			
1	Берегівський	1260		210
2	Великобerezнянський	95		100
3	Виноградівський		55	
4	Воловецький	95	292	225
5	Іршавський	260	60	60
6	Міжгірський	210	50	80
7	Мукачівський	395		70
8	Перечинський	80		55
9	Рахівський	1000	440	90
10	Свалявський	515	40	170
11	Тячівський	164	146	700
12	Ужгородський	210		100
13	Хустський	133	22	160

Отже, основна частка туристичних закладів знаходиться в м. Ужгород – 18,9%, Рахівському районі – 14,6%, Берегівському – 14%, Тячівському – 9,6%, Свалявському – 6,9%, м. Мукачеве – 6%.

Крім того, в області формується розуміння сільського зеленого туризму як специфічної форми відпочинку на селі з широкою можливістю використання природного, матеріального і культурного потенціалу регіону.

За останніми даними в сфері сільського туризму працюють біля 800 сімей з різним ступенем якості в обслуговуванні відпочиваючих.

Крім того дитячі рекреаційні заклади представлені у 8 районах області, їх загальна чисельність 20, а ємність – 4,27 тис. місць. Основні райони розміщення дитячих закладів – Тячівський 37% від загальної ємності даних закладів, Рахівський – 21%, Перечинський – 9%.

Таблиця 3.20

Сучасна ємність дитячих закладів Закарпатської області

№ п/п.	Адміністративно-територіальна одиниця	Дитячі рекреаційні заклади	
		одиниць	місць
	Закарпатська область	20	4270
	<i>Адміністративні райони</i>		
1	Берегівський	2	250
2	Великобerezнянський		
3	Виноградівський		
4	Воловецький		
5	Іршавський	2	240
6	Міжгірський		
7	Мукачівський	2	370
8	Перечинський	3	400
9	Рахівський	6	900
10	Свалявський		
11	Тячівський	2	1570
12	Ужгородський	2	340
13	Хустський	1	200

Отже основна частка оздоровчо-рекреаційних закладів припадає на Рахівський район – 13,7% (3,4 тис. місць), Свалявський – 12,8% (3,2 тис. місць), Мукачівський район – 11,0% (2,7 тис. місць), Тячівський район – 10,3% (2,56 тис. місць). Більше 1000 місць у оздоровчо-рекреаційних закладах нараховується в м. Ужгород (1,9 тис. місць), Берегівському районі (1,9 тис. місць), Воловецькому (1,2 тис. місць), Міжгірському (1,1 тис. місць), Перечинському (1,04 тис. місць), Хустському (1,4 тис. місць).

Таблиця 3.21

Сучасний стан оздоровчо-рекреаційної та туристичної галузі області (місць)

№№ п/п.	Адміністративно-територіальна одиниця	Всього	Оздоровчі заклади	Рекреаційно - туристичні заклади
	Закарпатська область	24900	5760	19140
1	м. Ужгород	1980		1980
2	м. Берегове	270		270
3	м. Мукачеве	880		880
4	м. Хуст	440		440
5	м. Чоп	50		50
	<i>Адміністративні райони</i>			
1	Берегівський	1925	100	1825
2	Великобerezнянський	400		400
3	Виноградівський	415	180	235
4	Воловецький	1240		1240
5	Іршавський	865	130	735
6	Міжгірський	1130	350	780
7	Мукачівський	2740	1350	1390
8	Перечинський	1040	75	965
9	Рахівський	3420	500	2920
10	Свалявський	3195	1980	1215
11	Тячівський	2560	335	2225
12	Ужгородський	970	210	760
13	Хустський	1380	550	830

Перспективний розвиток оздоровчо-рекреаційної та туристичної галузі Закарпатської області.

На даний час основними документами якими регламентовано розвиток оздоровчо-рекреаційної та туристичної галузей області є „Програма розвитку в області перспективних туристично-оздоровчих комплексів та інфраструктури до них на 2005-2010 роки”, „Стратегія розвитку екологічного туризму та еколого-освітньої діяльності на території Закарпатської області”, „Програма економічного і соціального розвитку області”, інші регіональні програми. Враховуючи зазначені матеріали Схемою планування території Закарпатської області запропоновані наступні напрямки розвитку оздоровчо-рекреаційної, туристичної галузей області.

Розвиток оздоровчо - рекреаційної галузі

На розрахунковий строк по області планується нове будівництво більш ніж 94,5 тис. місць в оздоровчих та рекреаційних (в тому числі туристичних) закладах, тобто збільшення майже в 5 разів. Частка нових гірсько-рекреаційних комплексів (далі ГРК) від загальної ємності складе – 68,7%, або 65 тис. нових місць.

Основними територіями освоєння стануть:

Рахівський район – проектом пропонується під освоєння 25,5 тис. місць, з них 22,0 тис. місць в гірсько-рекреаційних комплексах – в районі смт Ясіня (ГРК “Близниця”) – 10,0 тис. місць, с. Лазещина (ГРК “Петрос”) – 7,0 тис. місць та у м. Рахів (ГРК “Магура”) – 5,0 тис. місць. Слід також зазначити, що в даних розрахунках були враховані пропозиції викладені в Програмі розвитку перспективних туристично-оздоровчих комплексів. Унікальність території що проектується (полонина Драгобрат) полягає у тому, що це єдина місцевість де сніговий покрив тримається 5-7 місяців, тому вона найбільш придатна для розвитку зимових видів відпочинку та гірськолижного спорту, а також цілорічного використання.

Крім того в районі пропонується будівництво рекреаційно-туристичних закладів на 2,0 тис. місць - РТК „Кобилецька Поляна” та „Косівська Поляна” (сmt Кобилецька Поляна).

Оздоровчий потенціал району дозволяє запроектувати 1,5 тис. місць в оздоровчому центрі “Кваси” (с. Кваси).

Тячівський район – 20,5 тис. місць. Тут планується нове будівництво нових гірсько-рекреаційних комплексів - в смт Усть Чорна (ГРК „Свидово”) – 10,0 тис. місць, с. Красна (ГРК „Плеско”) – 5,0 тис. місць та у с. Руська Мокра (ГРК „Гропа”) – 3,0 тис. місць.

Також проектом передбачено нове будівництво 2000 місць у рекреаційно-туристичних закладах (сmt Буштино), та 500 місць у оздоровчих закладах (сmt Солотвино);

Міжгірський район – проектом під освоєння планується 15,0 тис. місць, з них: у гірсько-рекреаційних комплексах – 11,0 тис. місць (сmt Міжгір'я (ГРК „Міжгір'я”) – 5,0 тис. місць, с. Пилипець та с. Колочава – по 3,0 тис. місць). В с. Синевірська Поляна – 3,0 тис. місць у рекреаційно-туристичних закладах та 1,0 тис. місць у оздоровчих закладах с. Сойми. Крім того, на даний час розроблені передпроектні дослідження створення гірськолижного центру в околицях села Новоселиця;

Воловецький район – 10,0 тис. місць (планується розмістити 5,0 тис. місць у ГРК „Воловець” (сmt Воловець) та 5,0 тис. місць у ГРК „Білий Камінь” (с. Пашківці).

Також слід зазначити, що Міжгірський та Воловецький райони (Боржавський гірський масив) ще у 70-х роках були визначені як найбільш перспективні в Україні для розвитку гірськолижного спорту та зимових видів відпочинку. Запропонована Програмою розвитку перспективних туристично-оздоровчих комплексів облдержадміністрації нова ємність закладів даної галузі до 3 тис. місць була врахована при розробці Схеми планування території області.

Свалявський район – проектом дана територія визначена як одна з найбільш привабливих для розвитку оздоровчої галузі, тут пропонується освоєння 5,0 тис. місць, з яких: 3,0 тис. місць саме в оздоровчих закладах (по 1000 місць у м. Свалява, с. Поляна та 1000 місць у інших населених пунктах), а також 2,0 тис. місць у рекреаційно-туристичних закладах;

Перечинський район – 4,0 тис. місць, з них 2000 місць у гірсько-рекреаційних комплексах (ГРК „Тур’я Поляна” у с. Лумшори) та 2000 місць у рекреаційно-туристичних закладах (по 1,0 тис. місць у с. Тур’я Поляна та у с. Перечин). Крім того, проектом була врахована пропозиція розвитку туристичного комплексу „Полонина Руна - Шипот”;

Окрім того, планується нове будівництво рекреаційно-туристичних закладів у Великоберезнянському районі – 3,0 тис. місць, в тому числі новий ГРК з центром в с. Вишка на 2000 місць та рекреаційно-туристичні заклади з центром в с. Кострино на 1000 місць.

В Берегівському районі та в самому місті Берегове пропонується під освоєння 3500 місць, а саме 1500 місць в оздоровчих закладах м. Берегове з використанням термоенергетичних мінеральних підземних вод даної території, та розвиток рекреаційних територій вздовж р. Боржава на 2,0 тис. місць.

У Виноградівському районі пропонується освоєння нових територій під розвиток рекреаційно-туристичних закладів вздовж р. Тиса на 2 тис. місць.

В Хустському районі та в м. Хуст під нове освоєння пропонується 3,0 тис. місць, в тому числі розвиток рекреаційних закладів на 2 тис. місць, та оздоровчих в сmt Вишково та с. Шаяни до 1 тис. місць.

В Іршавському районі передбачений розвиток рекреаційних закладів до 2,0 тис. місць.

В Мукачівському районі перспективним визначений розвиток оздоровчої галузі, тут пропонується збільшення ємності оздоровчих закладів на 1 тис. місць за рахунок територій сmt Чинадійово та с. Синяк.

Ужгородський район – біля с. Нижнє Солотвино планується розмістити розміщується новий оздоровчо-рекреаційний центр розрахований близько на 200 місць.

Таблиця 3.22

Обсяги нового будівництва по оздоровчим, рекреаційним та туристичним закладам, гірсько-рекреаційним комплексам (місць)

№№ п/п.	Адміністративно-територіальна одиниця	Нове будівництво			
		Всього	Оздоровчі заклади	Рекреаційно-туристичні заклади	ГРК
	Закарпатська область	94500	9500	20000	65000
1	м. Ужгород				
2	м. Берегове	1500	1500		
3	м. Мукачеве				
4	м. Хуст	2000		2000	
5	м. Чоп				
	<i>Адміністративні райони</i>				
1	Берегівський	2000		2000	
	<i>с. Боржава</i>	2000		2000	
2	Великобerezнянський	3000		1000	2000
	<i>с. Вишка</i>	2000			2000
	<i>с. Кострино</i>	1000		1000	
3	Виноградівський	2000		2000	
	<i>вздовж р. Тиса</i>	2000		2000	
4	Воловецький	10000			10000
	<i>смт Воловець</i>	5000			5000
	<i>с. Пашківці</i>	5000			5000
5	Іршавський	2000		2000	
	<i>м. Іршава</i>	2000		2000	
6	Міжгірський	15000	1000	3000	11000
	<i>смт Міжгір'я</i>	5000			5000
	<i>с. Пилипець</i>	3000			3000
	<i>с. Синевірська Поляна</i>	3000		3000	
	<i>с. Колочава</i>	3000			3000
	<i>с. Сойми</i>	1000	1000		
7	Мукачівський	1000	1000		
	<i>смт Чинадйово</i>	500	500		
	<i>с. Синяк</i>	500	500		

№№ п/п.	Адміністративно- територіальна одиниця	Нове будівництво			
		Всього	Оздоровчі заклади	Рекреаційно- туристичні заклади	ГРК
8	Перечинський	4000		2000	2000
	<i>с. Лумшори</i>	2000			2000
	<i>с. Тур'я Поляна</i>	1000		1000	
	<i>с. Перечин</i>	1000		1000	
9	Рахівський	25500	1500	2000	22000
	<i>м. Рахів</i>	5000			5000
	<i>с. Кваси</i>	1500	1500		
	<i>смт Коб. Поляна</i>	2000		2000	
	<i>с. Лазещина</i>	7000			7000
	<i>смт Ясіня</i>	10000			10000
10	Свалявський	5000	3000	2000	
	<i>м. Свалява</i>	1000	1000		
	<i>с. Поляна</i>	1000	1000		
	<i>інші нас. пункти</i>	3000	1000	2000	
11	Тячівський	20500	500	2000	18000
	<i>смт Усть Чорна</i>	10000			10000
	<i>с. Руська Мокра</i>	3000			3000
	<i>смт Буштино</i>	2000		2000	
	<i>смт Солотвино</i>	500	500		
	<i>с. Красна</i>	5000			5000
12	Ужгородський				
13	Хустський	1000	1000		
	<i>с. Шаян</i>	500	500		
	<i>смт Вишково</i>	500	500		

Для нового будівництва рекреаційно-туристичних закладів слід першочергово забезпечити їх мережами водопостачання, водовідведення та організацією санітарного очищення.

Розвиток туристичної галузі

Туристична галузь є важливим чинником стабільного й динамічного збільшення надходжень до бюджету, істотного позитивного впливу на стан справ у багатьох галузях економіки (транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство тощо). Туризм сприяє підвищенню зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву, залученню громадян до пізнання багатой природної та історико-культурної спадщини краю, збереженню екологічної рівноваги.

Для Закарпатської області необхідно розвивати наступні форми туризму:

1. *лікувально-оздоровчий*,
2. *відпочинковий*,
3. *культурно-пізнавальний*:
 - міста – історико-культурні,
 - археологічна спадщина,
 - історичні і культурні діячі,
 - меморіальні місця
4. *кваліфікований туризм*:
 - пішохідний,
 - велосипедний,
 - водний,
 - скелелазіння.
5. *екологічний туризм*:
 - природничий, пізнавальний і кваліфікований,
 - на території заповідників та заказників,
 - етнографічний
6. *конференційний туризм*:
 - ярмарки, виставки, наукові конференції
7. *сільський туризм*,
8. *релігійний туризм*:
 - відвідування визначних релігійних об'єктів.

Значного розвитку набуло в Закарпатській області створення туристичних підприємств різних форм власності, які працюють за ліцензіями на організацію іноземного, зарубіжного, внутрішнього туризму, а також проведення екскурсійної діяльності.

Сьомою сесією VI скликання Закарпатської обласної ради було ухвалено рішення від 4 листопада 2011 року №312 щодо підтримання реалізації на території Закарпатської області національного проекту «Олімпійська надія-2022 – створення спортивно-туристичної інфраструктури» та його складових. В рамках цього проекту передбачається будівництво на території області об'єктів зокрема спортивно-туристичної інфраструктури. Перелік об'єктів, стратегічно важливих для розвитку спортивної та туристичної інфраструктури області затверджений Рішенням №128 від 28.12.2010 р. Другої сесії VI скликання Закарпатської обласної ради, і включає наступні об'єкти:

1. Об'єкти зимового відпочинку:
 - туристичний комплекс на території полонини Руна (Перечинський район);
 - гірськолижний комплекс у районі смт Ясіня – полонина Драгобрат, с. Кваси – г. Близниця (Рахівський район);

- туристичний комплекс «Синяк» (Мукачівський район);
 - будівництво гірськолижного комплексу «Боржавські полонини» (Міжгірський та Воловецький райони);
 - Гірський курорт «Петрос» (Рахівський район).
2. Об'єкти туристичної інфраструктури на базі термальних та мінеральних вод:
- санаторний комплекс «Термал Стар» (Ужгородський район);
 - санаторний комплекс «Деренівська купіль» (Ужгородський район);
 - санаторний комплекс «Сойми» (Міжгірський район);
 - готельний, розважально-оздоровчо-рекреаційний комплекс та аквапарк «МАКСІМУС» (м. Берегово).
3. Об'єкти спортивної інфраструктури:
- стадіон «Спартак» (м. Ужгород);
 - стадіон «Спартак» (м. Мукачеве);
 - стадіон у м. Хуст;
 - стадіон у м. Перечин;
 - спортивний комплекс у с. Пийтерфолво (Виноградівський район);
 - басейн «Буревісник» (м. Ужгород);
 - басейн у м. Іршава.
4. Об'єкти офіційних місць проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні:
- стадіон «Авангард» (м. Ужгород);
 - готель «Прага» (м. Ужгород);
 - готель «Олімп» (м. Ужгород).

Також, рішенням Закарпатської облради від 4 листопада 2011 №312 передбачено підтримку пропозиції ТОВ «Боржава Резорт» як відповідального виконавця щодо впровадження проекту зі створення високірного спортивно-туристичного комплексу «Боржава Резорт» на території Воловецького та Міжгірського району, зокрема, в районі полонини Боржава, на території Міжгірського району: Річківської, Буковецької, Пилипецької та Ізківської сільських рад та у межах гір Гимба, Магура, Жиде, Граб на території Воловецького району: Воловецької селищної ради та Гукливської сільської ради та у межах вершин гори Великий Верх та гори Плай.

Зелений туризм

Актуальність проблеми розвитку зеленого туризму полягає в тому, що його реалізація дозволить суттєво покращити економічне та соціальне становище у сільській місцевості, яке загострилось у зв'язку з масовим вивільненням працівників сільськогосподарських підприємств наприкінці 90-х років минулого та на початку XXI століть.

Певною альтернативою сільськогосподарському виробництву, де була зайнята переважна частка населення у працездатному віці, у сільській місцевості є розвиток тих видів бізнесу, що дозволяють використати для започаткування власної справи ресурси, що є у розпорядженні багатьох сільських сімей: житлові будинки, надвірні споруди, земельні ділянки, садки, домашню худобу, традиції українського народу, різносторонні здібності українців.

Розвиток сільського туризму нерозривно пов'язаний з розвитком українського села, його інфраструктури, традицій, відродженням народних промислів, розвитком культурних і мистецьких традицій, дає можливість покращити

демографічну ситуацію, сприяє вирішенню проблеми зайнятості населення. Саме сільський (зелений) туризм може в досить стислі терміни і з відносно невеликими інвестиціями сприяти частковому вирішенню даних проблеми.

Інноваційною рисою є те, що для розвитку цього виду малого бізнесу вкладаються кошти не у будівництво нового підприємства чи впровадження у виробництво нового виду продукції, а у зміцнення власного господарства сільського мешканця.

Найпопулярнішими для відпочинку є села біля річок, озер та гір.

Мальовничі місця регіону дозволяють вибрати відпочинок за вподобанням: рибалка, збирання грибів, малини, ожини, чорниць, лікарських рослин.

Крім цього, в багатьох селах Закарпаття наявні унікальні пам'ятки дерев'яної архітектури – старовинні дерев'яні церкви, пам'ятники природи та історії. В сільській місцевості маємо багато цікавих екскурсійних об'єктів, пов'язаних з народними промислами – ткацтвом, вишиванням, гончарством, лозоплетінням, різьбленням по дереву тощо, які розкривають витoki та джерела народної культури. Є серед них унікальні, чи не єдині в Європі – наприклад музей ковальської справи „Кузня Гамора” в с. Лисичево Іршавського району та музей сплаву лісу на річці Чорна Міжгірського району.

На даний час приватні садиби області можуть прийняти близько 2 тис. туристів проте найперспективнішими в цьому плані є наступні райони/

Берегівський район

Відпочинок на ріках Тиса і Боржава, самобутня народна творчість угорського народу, архітектурно-історичне минуле краю – все це можуть запропонувати гостям села Берегівщини: Четфалва, Велика Бакта, Бене, Боржава. Туристи мають можливість відвідати діючу старовинну готичну церкву з дерев'яною дзвіницею (XIV- XVII ст.) у с. Четфалва. Не менш цікавою є пам'ятка архітектури в с. Бене – готичний костюл XI - XIV ст.

Виноградівський район

Виноградів відомий тим, що першим у краї одержав привілеї королівського містечка. Місто називають мальовничим куточком Закарпаття. Тут можна спробувати себе в різних видах сільської праці й оцінити закарпатську народну кухню.

Великобerezнянський район.

Розташований в гірському масиві Східних Карпат. Особливе надбання краю – це шедеври народного дерев'яного зодчества – триверхі шатрові церкви. Дерев'яні храми, що збереглися до сьогодні, відносяться переважно до XVII-XVIII століття. По території району прокладено декілька десятків туристичних пішохідних та велосипедних маршрутів. Успішно функціонує високогірне фермерське господарство „Полонинське господарство”, яке розводить унікальну рідкісну породу коней „Гуцульські”, з метою їх подальшого використання для запровадження кінного високогірного туризму.

Воловецький район.

Гірський район північної частини Закарпаття. Гірські хребти простягаються з північного заходу на південний схід, в цьому напрямі збільшується їх висота, змінюється вигляд. Відпочинок в сільських оселях забезпечує асоціація сприяння туризму „Шипот”.

Іршавський район.

Надзвичайно цікавим для туристів є регіональний ландшафтний парк „Зачарований край”, букові праліси, оліготрофне болото „Багно”, діюча музей-кузня „Гамора” (с. Лисичево), якій майже 300 років, наявність місцевої вузькоколійки.

Свалявський район.

Відзначається надзвичайно різноманітними формами рельєфу. Тут зосереджена більшість мінеральних вод, представлені майже всі її типи. Район також відомий оригінальною пам'яткою архітектури ХУІІ ст. – дерев'яна церква в с. Бистрому.

Міжгірський район.

Один із наймальовничіших куточків Карпат, в районі також можливо відвідати Синевірське озеро.

Перечинський район.

На Перечинщині знаменита полонина Руна (1472м н.р.м.), основні вершини – Менчул (1295 м н.р.м), Високий Верх (1413м н.р.м.), Рівний Плай (1228 м н.р.м.). „Шипот” – найбільш потужний водоспад Закарпаття.

Рахівський район - займає найбільш високу високігріну частину Українських Карпат. Тут знаходиться найвища вершина України – гора Говерла, географічний центр Європи, найбільші праліси Європи, бере початок найбільша притока Дунаю ріка Тиса, Карпатський біосферний заповідник, територія якого віднесена до найцінніших екосистем Землі і входить до міжнародної мережі біосферних резервантів ЮНЕСКО.

Тячівський район.

На території району виявлено понад 67 водопроявів мінеральних (у т.ч. термальних) вод, знаходиться близько 60 пам'яток археології, історії та монументального мистецтва. Серед них городище Кануна (УІ – У ст. до н.е.), Карпатські кургани (ІУ – ІІІ ст. до н. е), залишки замкових та фортифікаційних споруд, печери біля с. В.Уголька.

Незвичайним за своїми властивостями є соляне озеро Кунігунда, що знаходиться в смт Солотвино. Цікавим для туристів є приватний народний музей „Сріберна Земля” в с. Грушово, в якому зібрані колекції цінних експонатів: історії, культури, звичаїв і побуту багатьох поколінь, що жили колись на цій землі.

Хустський район.

Тут знаходяться 4 унікальні пам'ятники народної архітектури – дерев'яні церкви з елементами готики; в с. Крайниково – церква Михайла 1662 року, в с. Сокирниця – церква Миколая 1709 року, с. Данилово – церква Миколая 1779 року, с. Олександрівка – церква Параскеви, перша половина ХУІІ ст. та унікальна природна місцевість – Долина нарцисів.

Екологічний туризм

На майбутнє необхідно також задовольнити попит на екологічний туризм, суть якого у збереженні самобутньої природи, вивченні процесів, які відбуваються в природі навколо людини, захисті природно-заповідного фонду у поєднанні з пішохідним, кінним, вело – та іншими видами туризму, підвищенні екокультури туристів. Концепція розвитку екотуризму в області базується на ознайомленні туристів із природними екосистемами, геологічними та геоморфологічними пам'ятками. З цією метою у регіоні прокладена мережа екотуристичних маршрутів, які тісно пов'язані з зеленим туризмом (сільські садиби). Перспективними із мережі

екомаршрутів на сьогодні – Карпатський біосферний заповідник, національний парк „Синевір”, Ужанський національний природний парк. Нижче у таблиці 3.23 представлені туристичні маршрути області з зазначенням відвідуваних місць, протяжності, тривалості та сезонності маршруту.

Таблиця 3.23

Популярні екскурсійні маршрути Закарпатської області

№ п/п	Назва і вид маршруту	Кроки маршруту	Протяжність маршруту	Тривалість маршруту (годин/діб)	Сезонність маршруту
	Закарпатський Туристичний Шлях (пішохідний)	В.Березний – с. Сіль – с. Стужиця – с. Загорб – с. Любня – с. Верховина – Бистра – с. Ужок – г. Пікуй – Верецький перевал – смт Воловец – смт Міжгір'я – хребет Мерша – с. Мерешор – с.Колочава – пол.Красна – с. Усть-Чорна – с. Лопухів – г. Унхаряска – пол.Драгобрат – г. Близниця – с.Тростянець – с. Кваси – г. Петрос – г. Говерла – г. Піп-Іван Чорногорський – г. Стіг – г. Піп-Іван Марамороський – центр Європи – г. Лисина – Музей екології гір – м. Рахів	380 км		
1.	Закарпатський Гастрономічний Шлях	Великобerezнянський р-н – Ужгородський р-н – Мукачівський р-н – Берегівський р-н – Тячівський р-н – Рахівський р-н – Воловецький р-н	400-450 км	4-5 діб	цілорічно
2.	Закарпатський винний туристичний шлях (автобусний)	Концово – Ужгород – Середнє – Бобовище – Мукачеве – Нижній Коропець – Берегово – Кідьош – Великі Береги – Мужієво – Бене	80 км	3 доби	цілорічно
3.	Замковий шлях	Невицьке–Ужгород–Середнє–Мукачеве–Чинадійово–Квасово–Варієво–Виноградово–Королево–Хуст–Вишково–Бронька	120-150 км	3-4 доби	цілорічно
4.	Боржавська вузькоколійка	Виноградово – Хмільник – Іршава, Берегово – Хмільник – Іршава	80 км	1-2 доби	цілорічно

№ п/п	Назва і вид маршруту	Кроки маршруту	Протяжність маршруту	Тривалість маршруту (годин/діб)	Сезонність маршруту
Берегівський район					
1	Чоп – Берегово, велосипедний	смт Батьово – Батрадь – Косонь – Велика Бийгань – Дийда – м. Берегово	65 км	-	Весна-літо, літо-осінь
Великобerezнянський район					
1	Велосипедний маршрут „Зелений ровер”		84 км.	2 доби	Травень-вересень
2		с. Стужиця – ур.Чорні млаки – с. Стужиця	14 км.	5 год.	Весна, літо, осінь
3		с. Вишка– г. Красія– с. Вишка	7 км.	3,5 год.	Весна, літо, осінь
4	Екотуристичний	с. Лубня – г. Черемха – с. Волосате (Польща)	15 км.	7 год.	Весна, літо, осінь
5	Екотуристичний	с. Стричава – с. Княгиня – с. Улич – ур. Чорні млаки	20 км.	10 год.	Весна, літо, осінь
Виноградівський район					
1	Пішохідний по місту	Старе місто Замок „Канков”	5 км	5 год.	Протягом року
2	Автобусний	Виноградів – Вилोक – Тисобикень – Пийтерфолво – Чепа – Виноградів	78 км	1 день	Протягом року
3	Автобусний	Виноградів – Королево – Новоселиця – Черна – Виноградів	62 км	1 день	Протягом року
4	Автобусний	Виноградів – В.Ком’яти – Шаланки – Виноградів	75 км	1 день	Протягом року
5	День відпочинку на березі річки Тиса	Виннички (озеро), бази відпочинку, атракції на березі річки Тиси, шопінг	7	1 день	Літній період
Воловецький район					
1		пер.Торунський – г. Корна – пер. Венецький, пер.Латірський – г. Пікуй – пер.Руський Путь – Дрогобицький камінь (Згідно з знакуванням та маршрутними покажчиками)	97 км	7 діб	Протягом року
2		Бозьово-пер.Менчіл-Воловець-г.Темнатик-г.Великий Верх Згідно з знакуванням та маршрутними покажчиками	27 км	3 доби	Протягом року
3		г. Великий Верх – г. Рябецька – пер.Воловецький – пер.Безкид (згідно з знакуванням та маршрутними покажчиками)	23 км	2 доби	Протягом року

№ п/п	Назва і вид маршруту	Кроки маршруту	Протяжність маршруту	Тривалість маршруту (годин/діб)	Сезонність маршруту
4		г. 1329 – с. Щербовець – с. Пашковець – урочище Прилука – вод. Воєводин (згідно з знакуванням та маршрутними покажчиками)	21 км	3 доби	Протягом року
5		пер. Менчіл-г. Корна (згідно з знакуванням та маршрутними покажчиками)	6 км	2 год	Протягом року
6		г. Пікуй – с. Біласовиця (згідно з знакуванням та маршрутними покажчиками)	8 км	3 год	Протягом року
7		Воловець – с. Гукливе (згідно з знакуванням та маршрутними покажчиками)	12 км	4 год	Протягом року
Мукачівський район					
1		ОК „Водограй” – водоспад „Скакало”	1,5 км	40 хв.	Цілий рік
2		Сан. „Синяк” – санаторій „Карпати”	14 км	4,5 – 5,0 годин	Цілий рік
3	Готель „Червона гора”-печери-чайна плантація-готель „Карпатський мисливець”-пасіка		4,5 км	3-5 годин	Цілий рік
4	ОК „Водограй”-„Обавський камінь”		16 км	4,5 – 5,0 годин	Весна-літо-осінь
5	Сан. „Синяк”-гора „Обавський камінь”		9 км	2,5-3,0 годин	Весна-літо-осінь
6	Сан. „Солені млаки”-„Обавський камінь”		18 км	4,5 – 5,0 годин	Весна-літо-осінь
7	ОК „Водограй”-сан. „Карпати”		6 км	1,5-2,0 годин	Цілий рік
8	ОК „Водограй”-сан. „Синяк”		14 км	4,0-4,5 годин	Весна-літо-осінь
Рахівський район					
1	Сходження на г. Говерла І вар. (авто, пішохідний)	м. Рахів – с. Луги – КПП КБЗ – сідловина г. Говерла – г. Говерла	25	8 год.	Травень-жовтень
2	Сходження на г. Говерла ІІ вар (авто, пішохідний із ур. Козьменщик)	смт Ясіня – с. Лазещина – ур. Козьменщик – пол. Гроппа – г. Говерла	23	7 год.	Травень-жовтень

№ п/п	Назва і вид маршруту	Кроки маршруту	Протяжність маршруту	Тривалість маршруту (годин/діб)	Сезонність маршруту
3	Сходження на г. Говерла III вар (авто, пішохідний із перемички)	смт Ясіня (присілок Ковелів) – пол. Шумнєска – г. Менчіл – г. Говерла	20	7 год.	Травень-жовтень
4	Сходження на г. Говерла IV вар. (пішохідний)	с. Кваси – Джорджева Прилука – г. Менчіл – сідловина г. Говерла	25	7 год.	Травень-жовтень
5	Сходження на г. Петрос I вар. (пішохідний)	смт Ясіня – с. Лазещина – ур. Козьменщик – пол. Головческа – г. Петрос	22	7 год.	Травень-жовтень
6	Сходження на г. Петрос II вар. (пішохідний)	м. Рахів – с. Луги – КПП КБЗ – пол. Брецул – г. Петрос	20	7 год.	Травень-жовтень
7	Сходження на г. Близниця (пішохідний)	смт Ясіня – пол. Драгобрат – г. Близниця	20	2 дні	Травень-жовтень
8	Сходження на г. Кобила (пішохідний)	смт Коб. Поляна – (ЛОК „Трембіта”) – г. Кобила	7	5 год.	Квітень-листопад
9	Сходження на г. Лиса (пішохідний)	м. Рахів – б/в „Синьогір,ї” – г. Лиса	6	5 год.	Квітень-листопад
10	Сходження на г. Шоймул (пішохідний)	м. Рахів (СШ № 3) – ур. Балді – г. Шоймул	7	5 год.	Квітень-листопад
11	Сходження на г. Терентин (пішохідний)	м. Рахів – ур. Вільшанський – г. Терентин	9	10 год.	Травень-жовтень
12	До оз. Беребенескул (пішохідний)	с. Луги–КПП „Білий” – г. Беребенескул – г. Гутин Томнатик– оз. Беребенескул	13	7 год.	Травень-серпень
13	До оз. Геришаска (оз. Додяска) I вар.	с. Чорна Тиса – г. Та тульський – г. Менчул – г. Великий котел – оз. Геришаска	20	1 день	Травень-серпень
14	До оз. Геришаска (г. Додяска) II вар. (авто, пішохідний)	смт Коб. Поляна – пол. Ялинка – пол. Менчул – г. Перенський Малий – ур. Полонина Веденяска – г. Додяска – оз. Геришаска	30	2 дні	Травень-вересень
15	До оз. Геришаска (г. Доляска) III вар. (автомобіль ГАЗ – 66 або УАЗ, пішохідний)	смт Ясіня – ур. Свидовець – пол. Драгобрат – сідловина г. Близниця – оз. Геришаска	25	1 день	Травень-серпень
16	Сходження на г. Унгаряска (пішохідний)	смт Коб. Поляна – ур. Бринзин – пол. Оприша – пол. Балтин (Палтин) – пол. Курпен – г. Унгаряска	27	1 день	Травень-вересень

№ п/п	Назва і вид маршруту	Кроки маршруту	Протяжність маршруту	Тривалість маршруту (годин/діб)	Сезонність маршруту
17	Рахів – Ясіня (ч-з г. Близниця) (пішохідний)	м. Рахів – г. Терентин – г. Близниця – пол. Драгобрат – смт Ясіня	52	3 дні	Травень-вересень
18	По Чорногірському Хребту (Чорногірський) (пішохідний)	с. Видричка – долина р. Біла Тиса – потік Павлик – г. Шешул – г. Говерла – г. Піп Іван (Чорногірський) – с. Луги	104	5 днів	Травень-серпень
19	Із с. Кваси в с. Лазещина ч-з г. Петрос (пішохідний)	С. Кваси – пол. Киянець – Чорногірський Хребет – г. Петрос – приют Козьменщик – с. Лазещина – смт Ясіня	34	2 дні	Травень-серпень
20	В гості до вівчарів I вар. (пішохідний)	с. Костилівка – ур. Коргіденка – пол. Берлибашка	9	10 год.	травень-серпень
21	В гості до вівчарів II вар (авто, пішохідний)	с. Костилівка – с. Ділове – пол. Берлибашка – с. Костилівка	24	2 дні	Травень-серпень
22	По Чорногір'ю і Мараморощині (пішохідний)	с. Кваси (ур. Тростянець) – пол. Джорджева Прилука – пол. Менчіл – біостаніонар ЛНУ – г. Петрос – ур. Сідловина – г. Говерла – г. Туркул – оз. Несамовите – г. Бербенескул – г. Піп Іван (Чорногірський) – г. Стіг – г. Межипотоки – пол. Берлибашка – Центр Європи	(80+27) 107 км	6 днів	червень-вересень
23	По Гуцульським Альпам і Чорногірському хребту (пішохідний)	м. Рахів – пол. Пересліп – г. Піп Іван – г. Стіг Мароморошський – г. Чорногора – г. Ребра – г. Туркул – г. Говерла – г. Петрос – г. Шешул – г. Штевйора – м. Рахів	110	7 днів	травень-серпень
24	По високим Карпатам (пішохідний)	м. Рахів – пол. Пересліп – г. Піп Іван – г. Стіг Мароморошський – г. Чорногора – г. Ребра – г. Туркул – г. Говерла – г. Кукул – г. Григоріанка – пер. Вороненко – пер. Яблонецький – г. Довга – г. Плоска – г. Чорна Клива – г. Братківська – пер. Околи – оз. Верехня Герешаска – г. Близниця – г. Стара – пол. Перелісок – м. Рахів	236	12 днів	травень-вересень

№ п/п	Назва і вид маршруту	Кроки маршруту	Протяжність маршруту	Тривалість маршруту (годин/діб)	Сезонність маршруту
25	На батьківщину народного художника СРСР І.Бокшая (комб.: автотранспорт, пішохідний)	м. Рахів – пер. Камінь Кльовка – с.Косівська Поляна – пер. Кобилецький – ЛОК „Трембіта” Коб. Поляна – Вел. Бичків, Центр Європи – м. Рахів	80 (30+50)	2 дні	Квітень-вересень
26	На полонину Перелісок (комбінований: автотранспорт, пішохідний)	м. Рахів – с. Білин – пол. Перелісок – г. Теринтин – м. Рахів	32 (9+23)	3 дні	Травень-червень
27	По Свидовецьким полонинам (комбінований: пішохідний, залізницею)	смт Ясіня – пол. Драгобрат – оз. Верхня Герешаска – г. Близниця – г. Стара – пол. Перелісок – м. Рахів – смт Ясіня	110 (78+32)	5 днів	Червень-серпень
28	По Рахівщині (комбінований: лижний, залізницею)	смт Ясіня – ур. Таврилець – пол. Драгобрат – г. Близнець – г. Стара – пол. Перелісок – г. Териинтин – м. Рахів, смт Ясіня	80 (48+32)	4 дні	Грудень-березень
29	По горах Рахівщини і Тячівщини (велосипедний)	м. Рахів – с. Богдан – с. Луги – територія КБЗ – сідловина г. Говерла – ур.Козьмещик – смт Ясіня – м. Рахів – пер.Камінь Кальовка – с. Косівська Поляна – смт Коб. Поляна – пер.Водичанський – с. Калини – смт Тересва – смт Вел. Бичків – Центр Європи – м.Рахів	280	4 дні	Травень-серпень
30	До витoku р. Чорна Тиса (велосипедний)	м. Рахів – смт Ясіня – с. Чорна Тиса – пер. Околи – виток р. Чорна Тиса – смт Ясіня – м. Рахів	55	2 дні	Травень-вересень
31	До витoku р. Чорна Тиса (велосипедний)	смт Ясіня – с. Чорна Тиса – пер. Околи – виток р. Чорна Тиса	29	1 день	Травень-вересень
32	По р. Чорна Тиса (водний)	с. Чорна Тиса – смт Ясіня – с.Кваси – м. Рахів	40	2 дні	Травень-червень
33	По р. Біла Тиса (водний)	с. Луги – с. Богдан – с. Розтоки – м.Рахів	30	1 день	Травень-червень
34	По р. Тиса (водний)	м. Рахів – с.Костилівка – с.Ділове	20	1 день	Травень-вересень

№ п/п	Назва і вид маршруту	Кроки маршруту	Протяжність маршруту	Тривалість маршруту (годин/дів)	Сезонність маршруту
Тячівський район					
1	Свидовецький хребет (пішохідний)	смт Ясіня – Свидовецький хребет – Боржавські полонини – смт Воловець	175 км	12 днів	травень-жовтень
2	Старий чесько-польський кордон (Пішохідний) (адміністративний кордон Закарпатської та Івано-Франківської області)	смт Ясіня – проходить по кордоні Закарпатської області на маршруті від вершини Татарука – Братковська – пер. Пантер – пер. Легіонів – вер. Сивуля – Грофа – р.Лошниця	160 км.	10 днів	травень-жовтень
3	Пішохідний туристичний маршрут кільцевий	с.Чорна Тиса (Рахівського р.) – пер.Околи – р.Турбат – Усть-Чорна – Красна – Дубове – пер. Калинський – Водиця – дорога на Кобилецьку поляну – смт Ясіня	110 км.	8 днів	травень-жовтень
4	Зимній лижний туристичний маршрут	смт Воловець – Боржавські полонини – Краснянський та Свидовецький хребет	180 км.	10 днів	грудень, січень, лютий
5	Гірські вело-, мото- авто- маршрути	пер. Прислоп – с. Руська Мокра – смт Усть-Чорна – с.Лопухів – ур. Плайська-пер. Легіонів	50 км.	1 день	травень-жовтень
6	Гірські вело- мото- авто- маршрути	пер. Прислоп – с.Руська Мокра – смт Усть-Чорна – с. Лопухів – Свидовецький хребет – г. Догяска	50 км.	1 день	травень-жовтень
Хустський район					
1.	Пішохідний по місту	Центральна частина, замок	5 км	1 день	цілорічно
2.	Хуст-Теребле-Ріцька ГЕС велосипед	Хуст – Іза – Горінчово– Н.Бистрий	30 км	1-2 доби	Травень-жовтень
Перечинський район					
1	Пішохідний, полегшений	„Воєводино – Свинарки – Пічковоць – Воєводино”	5,5 км	4 год.	Весна-осінь
2	Пішохідний, середньої складності	„Воєводино – Свинарки – Погар – Медяї – Пічковоць – Воєводино”	7,5 км	5 год.	Весна-осінь
3	Пішохідний, складний	„Воєводино – Свинарки – Погар – Медяї – Баранова полянка – Пічковоць – Воєводино”	11,5 км	6 год.	Весна-осінь
4	Пішохідний, складний	„Воєводино – Свинарки – Долинка – Гора Маковиця – Медяї – Баранова полянка – Воєводино”	15,2 км.	8 год.	Весна-осінь

№ п/п	Назва і вид маршруту	Кроки маршруту	Протяжність маршруту	Тривалість маршруту (годин/діб)	Сезонність маршруту
5	Пішохідний, складний	„Гора „Соколув камінь” (779 м) – гора „Голиця” (900м)”	10,5 км.	6 год.	Весна-осінь
6	Пішохідний, середньої складності (можливий велосипедний)	„с. Дубриничі – с. Пастілки – с. Пастіль – спуск в с. Чорноголова (дерев'яна церква), вздовж річки Лютянки назад в Дубриничі”	20 км.	9 год.	Весна-осінь
7	Пішохідний, середньої складності	Джерело „Довжанка” – джерело „Кадуб” – музей „Освіта” (Зарічиська ЗОШ І-ІІст.) – музей „Лемківська садиба” – музей „Ромська садиба” – джерело „Свуніж”.	7,5 км	5 год.	Весна-осінь
	Пішохідний, полегшений	Ур. „Свята вода” – санаторій „Синяк”.	10,5 км	4 год.	Весна-осінь
8	Пішохідний, складний	Державний заповідник „Соколові скали” – полонина Руна – дерев'яна церква с. Липовець.	17,5 км	8 год.	Цілорічно
9	Пішохідний, середньої складності	Урочище „Шиповець” – урочище „Свячений потік” – урочище „Зернава” – ур. „Гаєнка” – урочище „Стінка” (с. Маюрки).	13,5 км	7 год.	Весна-осінь
Міжгірський район					
1	Велосипедний туристичний маршрут	смт Міжгір'я – Синевирський перевал – с. Синевир – с. Синевирська Поляна – Синевирське озеро	28 км.	3 год. одноденний	весна-осінь
2	Полонинський транс-карпатський, пішохідний	смт Міжгір'я – г. Менчул, хр. Боржава – полонина Кук – г. Кук – г. Жидівська Магура – г. Великий Верх – смт Воловець	281 км.	14 днів	червень-вересень
3	Пішохідний маршрут „На полонину Кук”	смт Міжгір'я – полонина Кук – полонина Палений Грунь – г. Скала – с. Вучкове – урочище Мохнатий – мінеральне джерело – с. Косів Верх – радіальний вихід на полонину Цевелу – полонина Мирша – смт Міжгір'я	52 км.	5 днів	травень-вересень
4	Пішохідний маршрут „Околицями Синевирського озера”	База відпочинку – г. Бірок – г. Вишківський Горган – прис. Свобода – прис. Буковинка – прис. Красний – база відпочинку	16 км.	одноденний	травень-жовтень

№ п/п	Назва і вид маршруту	Кроки маршруту	Протяжність маршруту	Тривалість маршруту (годин/діб)	Сезонність маршруту
5	Пішохідний маршрут „Околицями НПП „Синевир”	База відпочинку – г. Бірок – г. Вишківський Горган – прис.Свобода – прис. Буковинка – ур. Розтока – с. Синевирська Поляна – ур.Канчівський – ур. Чорна Ріпа – г. Пішконя – с. Синевир – г. Кам'янка – г. Озінна – база відпочинку	47 км.	3 дні	травень-жовтень
Іршавський район					
1	Лусичево-Полонина Кук		7 км	2-3 год.	весна-літо
2	Новоселиця – урочище Смерековий камінь		4км.	3-4 год.	весна-літо
3	«Бронецький замок» велосипедний	Довге – Суха	15 км	3-4 год	весна-літо
4	Кузня Гамора велосипедний	Довге – Лисичево	30 км	4-5 год	весна-літо
Ужгородськи район					
1	Околицями Андріївського озера, кінно-санний маршрут (сmt Середнє СФГ „Золота підкова”)		2 км	3 години	зимовий
2.	Пішохідний	Центр міста, замок	5 км	2 год	цілорічний
3.	«Золота гора» кінний	Барвінок	5-10 км	2-3 год	весна-літо
Свалявський район					
1	„Сині потоки”, пішохідний	с.Неліпино – "Сині потоки" – с. Неліпино	8 км	Однорічний маршрут	літній
2	"Дунаука" (пішохід.)	с.Поляна – "Дунаука" – с.Поляна	3 км	Однорічний маршрут	літній
3	Гора Стой" (пішохід.)	с. Березники – гора Стой – с. Березники	4 км	Однорічний маршрут	літній
4	Урочище "Зачарована долина", гора "Бужора" (піш.)	с.Стройно – урочище "Зачарована долина" – гора "Бужора" – с. Росош – с. Стройно	20 км.	Однорічний маршрут	літній
5	м. Свалява–сан."Сонячне Закарпаття" (велосипедний)	м. Свалява – с. Голубине – сан."Кришталеве Джерело" – сан. "Квітка Полонини" – с. Поляна – сан."Сонячне Закарпаття"	35 км.		весняний. літній, осінній

Ще одним туристично-привабливим аспектом області є безліч культурно-масових заходів що відбуваються протягом року:

- Фестиваль дитячої пісні „Різдвяна зіронька” – Перша неділя після Різдва Христового;
- Обласний фестиваль – конкурс «Червоне вино» – січень м. Мукачеве;
- Обласний огляд колядницьких колективів "Вертеп" – січень м. Ужгород та Хуст
- „На засніжених схилах Карпат” - січень, с. Синяк, Мукачівського району
- Культурно-спортивне свято «Зимові візерунки Воловеччини» – лютий смт Жденієво Воловецький район
- Фестиваль вина „Біле вино” – лютий, м. Берегово
- Словацький Фашінговий плес - лютий, м. Ужгород
- Масляна - лютий, Ужгород
- Фольклорне свято зустрічі весни „Мерцішор” – Преший тиждень березня, с. Біла Церква Рахівський район
- Фестиваль словаків „Словенска веселіца” – березень, с. Родникова Гута Свалявського району
- Фестиваль-конкурс угорської пісні та танцю „Перейшов би я Тису” – березень с.Пийтерфолво Виноградівського району
- Фестиваль ігрових програм «Грайлик -2007» – березень м. Ужгород
- Міжнародний фестиваль сучасної духовної музики „Кантус” – квітень-травень м. Ужгород
- Гуморина "Міс всесміх" – 7 квітня 2010 р. м. Ужгород
- X міжнародний Берегівський винний фестиваль – 16-17 квітня 2010 р., м. Берегово
- Фестиваль сучасного танцю „Веселкове коло” - квітень, м. Ужгород
- II Всеукраїнський фестиваль-конкурс "Закарпатський едельвейс" – квітень м. Ужгород
- Фестиваль меду та вина "Сонячний напій" - 1 - 2 травня, м. Ужгород
- Спортивний міжнародний фестиваль з петанку „Сакура 2010” – 8-9 травня 2010, м. Ужгород
- Фестиваль "Берлибаський бануш" – 9 травня 2010 р., с. Костилівка, Рахівський район
- День Мукачева – травень, м. Мукачеве
- Фестиваль дитячої пісенної творчості „Золотий нарцис” – травень, с. Кіреші Хустський район
- Фестиваль „Німецька громада” – травень, м. Свалява
- Конкурс пісні та танцю словаків „Золотий соловейко” – травень, с. Середнє Ужгородський район;
- Фестиваль "Молочна ріка" – 24 травня, с. Стужиця Великоберезнянський район;
- День міста Берегова – кінець травня, м. Берегово;
- День Перечина – Свято Трійці, м. Перечин;
- Свято „Проводи на полонину” – кінець травня, м. Рахів;
- Міжнародний фестиваль театрів національних меншин «Етно-Діа-Сфера» – кінець травня-початок червня, м. Мукачеве;
- Районне свято «Проводи тваринників на полонини» – кінець травня, Синевирський перевал Міжгірський район;
- День Музею "Ужгородський замок" - середина травня, Ужгород;
- Фестиваль народної художньої творчості «Веселка над Тисою» – травень м. Хуст;

- Фестиваль вина "Угочанська лоза" – 6 червня 2010 року, м. Виноградів;
- Фестиваль "Тиса молодша сестра Дунаю" – 27 червня 2010 р., с. Ділове, Рахівський район;
- Районний фестиваль фольклору «На Гаморі гуслі чути» – червень с. Лисичево Іршавський район;
- Міжнародний фестиваль юних поетів та прозаїків «Рекітське сузір'я» – липень с. Рекіти Міжгірський район;
- Фольклорний фестиваль «Селиська співанка» – липень с. Нижнє Селище Хустський район;
- Фольклорний фестиваль «Візерунки Ужанської долини» – липень смт Великий Березний;
- Районне фольклорне свято «3 народних джерел» – липень с. Новоселиця Перечинський район;
- Свято „Турул” – липень с. Вилोक Виноградівський район;
- Фестиваль національних меншин „Мелодії солених озер” – липень, с. Солотвино Тячівський район;
- Фестиваль угорського народного мистецтва „Угорські візерунки” серпень, с. Сюрте Ужгородський район;
- Свято „Обжинки” – серпень, с. Андріївка Ужгородський район;
- Районне фольклорне свято «Колочавське відлуння Тереблянської долини» (спільно з Чеською Республікою) – серпень с. Колочава Міжгірський район;
- Обласний фестиваль фольклору «На Синевир трембіти кличуть» – серпень озеро Синевир Міжгірський район;
- Фестиваль сучасної пісні і танцю «Кришталеві грона» - серпень м. Виноградів;
- „Вечори над Латорицею” – вересень, м. Мукачеве;
- Свято меду – перша неділя вересня, м. Мукачеве;
- Фольклорний фестиваль «Гуцульська ріпа» – вересень с. Лазіщина Рахівський район;
- Обласний фестиваль-ярмарок «Гуцульська бринза» – вересень м. Рахів;
- Міжнародний фестиваль рок-музики «Центр Європи» – вересень м. Рахів;
- Туристичний фестиваль „Золота осінь” – вересень, с. В.Визниця, Мукачівський район;
- Міжнародні змагання з мотокросу та фестиваль „Візерунки Ужанської долини” – кінець вересня, В.Березний – Забродь, Великоберезнянський район;
- Винні бали в угорських селах - вересень-жовтень;
- День Ужгорода та ярмарок „Золота осінь” – перша неділя жовтня, м. Ужгород;
- Міжнародний дитячо-юнацький фестиваль «Срібний дзвін» – жовтень м. Ужгород;
- Всеукраїнський пісенний фестиваль ім. М.Машкіна - жовтень м. Іршава
- Театралізоване свято «Перечинщина – край талантів» – листопад с. Порошкове Перечинський район;
- Обласний фестиваль театрального мистецтва ім.. В. Майданного – листопад м. Хуст;
- Міжнародний конкурс піаністів А.Затіна – листопад - грудень м. Ужгород;
- Виставка-ярмарок «Книжковий Миколай» - грудень м. Ужгород;
- Свято Парад Миколайчиків - 19 грудня, м. Ужгород.

Отже, на розрахунковий строк загальна чисельність оздоровчих, рекреаційно-туристичних та гірсько-рекреаційних комплексів складе 119,4 тис. місць, що в 5 разів більше ніж на теперішній час.

Частка оздоровчих закладів складе близько 12,7% від загальної ємності оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів області та становитиме – 15,2 тис. місць. Вони будуть розміщуватися в Свалявському районі – 34,5%, Мукачівському – 15,3%, Рахівському районі – 13,1%, в Хустському – 10,1%, в м. Берегове – 9,8%, Міжгірському районі – 8,8% та незначна частка в Тячівському, Ужгородському, Берегівському та інших районах.

Рекреаційні заклади Закарпатської області на розрахунковий строк вміщуватимуть 39,1 тис. місць. Найбільша їх частка – 12,5% або 4,9 тис. місць розташована в Рахівському районі, 10,7% або 4225 місць – Тячівському, 9,7% або 3825 місць - Берегівському, 9,6% або 3780 місць - Міжгірському, 8,2% або 3215 місць – Свалявський район, 7,5% або 2965 місць – Перечинський, 6,9% або 2735 місць – Іршавський район, 6,2% або 2440 місць – м. Хуст, 5,7% або 2235 місць – Виноградівський район, 5,0% або 1980 місць – м. Ужгород.

Найменше рекреаційних закладів на розрахунковий строк (менше 5% від загальної кількості по області на розрахунковий строк) буде в містах: м. Чоп (0,1%), м. Берегове (0,6%), м. Мукачеве (2,2%), в районах, Ужгородському (1,9%), Хустському (2,1%), Воловецькому (3,1%), Великоберезнянському та Мукачівському (по 3,5%).

Перспективна ємність гірсько-рекреаційних комплексів складе 65 тис. місць. Вони будуть розташовані в Рахівському районі – 22,0 тис. місць, Тячівському – 18,0 тис. місць, Міжгірському – 11,0 тис. місць, Воловецькому – 10,0 тис. місць, Перечинському та Великоберезнянському – по 2 тис. місць в кожному.

Таблиця 3.24

Ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів Закарпатської області.

Територіальна одиниця	Сучасний стан						Нове Будівництво				Розрахунковий строк			
	Всього	Оздоровчі заклади	Рекреаційні заклади	Туристичні заклади			Всього	Оздоровчі заклади	Рекреаційно - туристичні заклади	ГРК	Всього	Оздоровчі заклади	Рекреаційно - туристичні заклади	ГРК
				Туристичні заклади	Готелі	зелений туризм								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Закарпатська область	24900	5760	8672	5577	2871	2020	94500	9500	20000	65000	119400	15260	39140	65000
м. Ужгород	1980			1150	830						1980		1980	
м. Берегове	270		210	10	50		1500	1500			1770	1500	270	
м. Мукачеве	880		250		630						880		880	
м. Хуст	440		234		206		2000		2000		2440		2440	
м. Чоп	50				50						50		50	
<i>Адміністративні райони</i>														
Берегівський	1925	100	355	1260		210	2000		2000		3925	100	3825	
<i>с. Косонь</i>	<i>112</i>	<i>100</i>		<i>12</i>							<i>112</i>	<i>100</i>	<i>12</i>	
<i>с. Боржава</i>	<i>100</i>		<i>100</i>				<i>2000</i>		<i>2000</i>		<i>2100</i>		<i>2100</i>	
<i>с. Дийда</i>	<i>20</i>			<i>20</i>							<i>20</i>		<i>20</i>	
<i>с. В. Бакта</i>	<i>20</i>			<i>20</i>							<i>20</i>		<i>20</i>	
<i>с. Верхні Ремети</i>	<i>100</i>		<i>100</i>								<i>100</i>		<i>100</i>	
<i>інші нас. пункти</i>	<i>1363</i>		<i>155</i>	<i>1208</i>							<i>1363</i>		<i>1363</i>	
Великобerezнянський	400		205	95		100	3000		1000	2000	3400		1400	2000

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
<i>смт Великий Березний</i>	95			95							95		95	
<i>с. Сіль</i>	100		100								100		100	
<i>с. Жорнава</i>	100		100								100		100	
<i>с. Ужок</i>	50		50								50		50	
<i>с. Ставне</i>	60		60								60		60	
<i>с. Щербин</i>	50		50								50		50	
<i>с. Вишка</i>							2000			2000	2000			2000
<i>с. Кострино</i>	75		75				1000		1000		1075		1075	
Виноградівський	415	180	180		55		2000		2000		2415	180	2235	
<i>вздовж р. Тиса</i>							2000		2000		2000		2000	
<i>м. Виноградів</i>	415	180	180		55						415	180	235	
Воловецький	1240		628	95	292	225	10000			10000	11240		1240	10000
<i>смт Воловець</i>	415		238	45	132		5000			5000	5415		415	5000
<i>смт Жденієво</i>	340		220		120						340		340	
<i>с. Підполоззя</i>	90			50	40						90		90	
<i>с. Гукливий</i>	80		80								80		80	
<i>с. Пашківці</i>							5000			5000	5000			5000
<i>с. Біласовиця</i>	90		90								90		90	
Іршавський	865	130	355	260	60	60	2000		2000		2865	130	2735	
<i>м. Іршава</i>	295		235		60		2000		2000		2295		2295	
<i>с. В. Розтока</i>	50	50									50	50		
<i>с. Довге</i>	80	80									80	80		
<i>с. Ч. Потік</i>	120			120							120		120	
<i>с. Осій</i>	260		120	140							260		260	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Міжгірський	1130	350	440	210	50	80	15000	1000	3000	11000	16130	1350	3780	11000
<i>смт Міжгір'я</i>	<i>220</i>		<i>50</i>	<i>120</i>	<i>50</i>		<i>5000</i>			<i>5000</i>	<i>5220</i>		<i>220</i>	<i>5000</i>
<i>с. В. Бистрий</i>	<i>200</i>	<i>200</i>									<i>200</i>	<i>200</i>		
<i>с. Подобовець</i>	<i>30</i>			<i>30</i>							<i>30</i>		<i>30</i>	
<i>с. Н. Студений</i>	<i>50</i>		<i>50</i>								<i>50</i>		<i>50</i>	
<i>с. Пилипець</i>	<i>60</i>		<i>60</i>				<i>3000</i>			<i>3000</i>	<i>3060</i>		<i>60</i>	<i>3000</i>
<i>с. Синевірська Поляна</i>	<i>110</i>		<i>50</i>	<i>60</i>			<i>3000</i>		<i>3000</i>		<i>3110</i>		<i>3110</i>	
<i>с. Колочава</i>	<i>16</i>		<i>16</i>				<i>3000</i>			<i>3000</i>	<i>3016</i>		<i>16</i>	<i>3000</i>
<i>с. Соїми</i>	<i>150</i>	<i>150</i>					<i>1000</i>	<i>1000</i>			<i>1150</i>	<i>1150</i>		
<i>інші нас. пункти</i>	<i>214</i>		<i>214</i>								<i>214</i>		<i>214</i>	
Мукачівський	2740	1350	925	395		70	1000	1000			3740	2350	1390	
<i>с. Карпати</i>	<i>940</i>	<i>890</i>	<i>50</i>								<i>940</i>	<i>890</i>	<i>50</i>	
<i>смт Чинадійово</i>	<i>170</i>		<i>170</i>				<i>500</i>	<i>500</i>			<i>670</i>	<i>500</i>	<i>170</i>	
<i>с. Лавки</i>	<i>35</i>		<i>35</i>								<i>35</i>		<i>35</i>	
<i>с. Берестів</i>	<i>120</i>		<i>120</i>								<i>120</i>		<i>120</i>	
<i>с. Синяк</i>	<i>540</i>	<i>340</i>	<i>200</i>				<i>500</i>	<i>500</i>			<i>1040</i>	<i>840</i>	<i>200</i>	
<i>с. Лісарня</i>	<i>470</i>	<i>120</i>	<i>350</i>								<i>470</i>	<i>120</i>	<i>350</i>	
<i>інші нас. пункти</i>	<i>395</i>			<i>395</i>							<i>395</i>		<i>395</i>	
Перечинський	1040	75	830	80		55	4000		2000	2000	5040	75	2965	2000
<i>с. Лумшори</i>	<i>255</i>		<i>255</i>				<i>2000</i>			<i>2000</i>	<i>2255</i>		<i>255</i>	<i>2000</i>
<i>с. Дубриничі</i>	<i>169</i>	<i>25</i>	<i>144</i>								<i>169</i>	<i>25</i>	<i>144</i>	
<i>с. Ворочево</i>	<i>50</i>	<i>50</i>									<i>50</i>	<i>50</i>		
<i>с. Тур'я Пасіка</i>	<i>26</i>		<i>26</i>								<i>26</i>		<i>26</i>	
<i>с. Тур'я Поляна</i>							<i>1000</i>		<i>1000</i>		<i>1000</i>		<i>1000</i>	
<i>с. Порошково</i>	<i>15</i>		<i>15</i>								<i>15</i>		<i>15</i>	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
с. Турички	166		166								166		166	
с. Т. Пасіка	124		124								124		124	
с. Перечин	180		100	80			1000		1000		1180		1180	
Рахівський	3420	500	1390	1000	440	90	25500	1500	2000	22000	28920	2000	4920	22000
м. Рахів	380		50	180	150		5000			5000	5380		380	5000
с. Кваси	290	250			40		1500	1500			1790	1750	40	
с. Білин	45			45							45		45	
смт Вел.Бичків	20				20						20		20	
смт Коб.Поляна	395	250	115		30		2000		2000		2395	250	2145	
с. Росішка	20			20							20		20	
с. Богдан	50		50								50		50	
с. Лазещина	80		70	10			7000			7000	7080		80	7000
смт Ясіня	710		410	100	200		10000			10000	10710		710	10000
інші нас. пункти	1340		695	645							1340		1340	
Свалявський	3195	1980	490	515	40	170	5000	3000	2000		8195	4980	3215	
м. Свалява	70			30	40		1000	1000			1070	1000	70	
с. Поляна	830	830					1000	1000			1830	1830		
с. Неліпино	50		50								50		50	
с. Сусково	180		180								180		180	
с. Березники	200	200									200	200		
с. Стройне	150	150									150	150		
с. Солочин	800	800									800	800		
інші нас. пункти	745		260	485			3000	1000	2000		3745	1000	2745	
Тячівський	2560	335	1215	164	146	700	20500	500	2000	18000	23060	835	4225	18000
с. Крива	16				16						16		16	
м. Тячів	130				130						130		130	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
с. Діброва	125	125									125	125		
с. Теремля	190	160	30								190	160	30	
смт Усть Чорна	435		435				10000			10000	10435		435	10000
с. Вільхівські Лази	15		15								15		15	
с. В. Уголька	30		30								30		30	
с. Лази	30		30								30		30	
с. Руська Мокра	75		75				3000			3000	3075		75	3000
с. Тарасівка	50		50								50		50	
смт Буштино	400		400				2000		2000		2400		2400	
смт Солотвино	200	50	150				500	500			700	550	150	
с. Красна							5000			5000	5000			5000
інші нас. пункти	164			164							164		164	
Ужгородський	970	210	450	210		100					970	210	760	
с. Оноківці	360	210	150								360	210	150	
с. Минай	10			10							10		10	
с. Кам'яниця	200			200							200		200	
с. Циганівці	150		150								150		150	
с. Нижнє Солотвино	150		150								150		150	
Хустський	1380	550	515	133	22	160	1000	1000			2380	1550	830	
с. Шаян	515	290	225				500	500			1015	790	225	
смт Вишково							500	500			500	500		
с. Ракош	200		200								200		200	
с. Данилово	60	60									60	60		
с. Велятино	290	200	90		22						312	200	112	
інші нас. пункти	133			133							133		133	

Один з основних факторів що впливає на соціально економічний розвиток території це рівень зайнятості населення.

За умови освоєння нових запропонованих рекреаційно-оздоровчих ресурсів області чисельність зайнятих в даній галузі на розрахунковий строк становитиме більш ніж 32 тис. осіб.

Найбільша чисельність зайнятих спостерігається в Рахівському районі – 6,9 тис. працюючих, Тячівському, Міжгірському, Свалявському районах чисельність працюючих буде більша за 3 тис. осіб.

Таблиця 3.25

Перспективна чисельність зайнятих в оздоровчо-рекреаційній та туристичній галузі Закарпатської області.

№ п/п.	Адміністративно-територіальна одиниця	Розрахунковий строк	
		Усього, місць	Працюючі, осіб
	Закарпатська область	119400	32470
1	м. Ужгород	1980	595
2	м. Берегове	270	80
3	м. Мукачеве	880	265
4	м. Хуст	440	230
5	м. Чоп	50	15
	<i>Адміністративні райони</i>		
1	Берегівський	5425	1950
2	Великобerezнянський	3400	820
3	Виноградівський	2415	760
4	Воловецький	11240	2370
5	Іршавський	2865	885
6	Міжгірський	16130	4010
7	Мукачівський	3740	1590
8	Перечинський	5040	1328
9	Рахівський	28920	6875
10	Свалявський	8195	3455
11	Тячівський	23060	5287
12	Ужгородський	970	330
13	Хустський	4380	1625

Висновки

Отже, однією з основних задач повинно стати формування на території Закарпатської області конкурентоспроможної на міжнародному рівні оздоровчо-рекреаційної та туристичної індустрії, як однієї з пріоритетних галузей економіки регіону, що забезпечує, з одного боку, потреби споживачів (як українських, так і зарубіжних) у туристично-рекреаційних послугах, а з іншого - значний внесок у соціально-економічний розвиток регіону за рахунок зростання дохідної частини обласного і місцевих бюджетів, притоку інвестицій, збільшення числа робочих місць, поліпшення здоров'я населення.

Для цього необхідно сформуванню нормативно-правову базу розвитку даної галузі в регіоні; забезпечити пріоритетний розвиток оздоровчо-рекреаційної та туристичної галузі з урахуванням державних інтересів відповідно до законодавства України та норм міжнародної туристичної практики; створити розвинуту інфраструктуру галузі; освоїти нові рекреаційні зони і території, визначені проектом; підтримувати на державному рівні розвиток підприємництва в галузі оздоровчо-рекреаційній та туристичній (малий та середній бізнес); стимулювати розвиток матеріально-технічної бази шляхом залучення інвестицій на реконструкцію та будівництво нових оздоровчо-рекреаційних об'єктів; залучення приватного сектора, особливо у сільській місцевості, до рекреаційно-туристичного підприємництва та підсобної діяльності у сфері туризму (сільського зеленого туризму); створити сприятливі умови для розвитку активних та пізнавальних видів туризму (екотуризм); визначити напрямки інформаційно-рекламної діяльності, організації маркетингової та екскурсійно-методичної служб; проводити активну рекламну діяльність, спрямовану на формування іміджу Закарпатської області як туристичного центру і входження її до міжнародного туристичного ринку;

Враховуючи наявність привабливих умов, для подальшого розвитку туризму в області, слід розробити „Схему перспективного розвитку туризму у Закарпатській області” де необхідно проаналізувати існуючу матеріально-технічну базу туристичних закладів, її можливе використання та створення нової, прокласти туристичні маршрути по області та ув'язати їх з туристичною галуззю України в цілому.

Все це створить можливості для інтенсифікації оздоровчо-рекреаційної та туристичної діяльності, посилить взаємозв'язок інфраструктури туризму з іншими пріоритетними сферами соціально-економічного та культурного розвитку регіону. Це сприятиме не лише удосконаленню технологій та поліпшенню організації праці, а й впровадженню найефективніших форм господарювання, створенню нових робочих місць.

3.9. Прогноз розвитку структури господарства Закарпатської області на перспективу

Вирішення існуючих в області проблем, а також стратегічні завдання по забезпеченню модернізації регіоноформуючих галузей регіону, визначили пріоритетні напрями розвитку господарства Закарпатської області:

а) комплексне оновлення виробництва на сучасній науково-технологічній основі, на основі чого:

- здійснити перехід на енергозберігаючі та ресурсозберігаючі технології, насамперед у машинобудуванні, виробництві будівельних матеріалів, металургії та обробленні металу, хімічній та нафтохімічній промисловості, виробництві деревини та виробів з деревини, харчовій промисловості, сільському господарстві, на транспорті, які є найбільшими споживачами енергоресурсів;
- підвищити конкурентоспроможність виробництва і відповідно покращити результативність та структуру експортного потенціалу області;

б) вдосконалення галузевої структури господарства у напрямку зростання питомої ваги екофільних видів економічної діяльності (науково-освітнього, санаторно-курортного, туристичного комплексів, четвертинного сектору та інших) на основі чого покращити екологічну ситуацію в регіоні;

в) створення сучасної виробничої, транспортної та фінансової інфраструктури – як основи перспективного розвитку господарства Закарпатської області;

г) посилення соціальної спрямованості економічного зростання, як стратегічної мети трансформаційних процесів в регіоні;

д) зменшення існуючих територіальних диспропорцій у рівні соціально-економічного розвитку Закарпатської області.

Розробка прогнозу розвитку господарського комплексу області і, в першу чергу, визначення перспективної чисельності зайнятих та їх структури по видах економічної діяльності, ґрунтується на таких засадах як:

- аналіз сучасного стану та виявлення особливостей і тенденцій розвитку господарства області, його місця і ролі в економіці країни;
- врахування стадійно-еволюційного характеру розвитку галузей та регіонів та його асинхронність, при якій більш розвинуті регіони є орієнтиром для розвитку регіонів, що характеризуються стадійним відставанням;
- врахування загальносвітових тенденцій розвитку господарства в різних країнах та регіонах світу. Цей принцип ліг в основу структурно-аналогового підходу, який був застосований при визначенні перспективної структури господарського комплексу Закарпатської області. Даний підхід ґрунтується на відомій тезі про те, що більш розвинутий суспільно-територіальний таксон (в даному випадку область) демонструє для менш розвинутої головні риси, які їй необхідно набути в майбутньому.

Дані аспекти були покладені в основу прогнозу розвитку структури господарства Закарпатської області на 2031 рік (табл.3.26).

Таблиця 3.26

Прогноз чисельності та структури зайнятих у галузях господарського комплексу
Закарпатської області (наймані працівники)

Види економічної діяльності	2009 рік*		2031 рік	
	тис. чол.	%	тис. чол.	%
Виробнича сфера	76,2	37,6	209,2	36,0
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	7,5	3,7	29,0	5,0
Рибальство, рибництво	0,1	0,0	1,2	0,2
Промисловість	43,5	21,5	101,7	17,5
Будівництво	7	3,5	27,9	4,8
Транспорт та зв'язок	18,1	8,9	49,4	8,5
Невиробнича сфера	126,4	62,4	371,8	64,0
Оптова і роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами, послугами з ремонту, готелі і ресторани	14,6	7,2	46,5	8,0
Готелі та ресторани	1,1	0,5	10,5	1,8
Фінансова діяльність	5,1	2,5	20,3	3,5
Операції з нерухомістю, здавання в оренду та послуги юридичним особам	5,1	2,5	23,2	4,0
Державне управління	15,6	7,7	24,4	4,2
Освіта	45,3	22,4	130,7	22,5
Охорона здоров'я та соціальна допомога	30,3	15,0	93	16,0
Колективні, громадські та особисті послуги; послуги домашньої послуги; екстериторіальна діяльність	9,3	4,6	23,2	4,0
Всього по видах економічної діяльності, в т.ч.	202,6	100,0	581	100,0
у працездатному віці	166,3		546	
працюючи особи старше працездатного віку	36,3		35	
Населення у працездатному віці	761,6	61,2**	702	53,8**
Зайняті у всіх видах економічної діяльності	166,3	13,4	546	41,8
Самозайняте населення, студенти, безробітні у працездатному віці, у т.ч.	595,3		156	
студенти	25,0	2,0	30,0	2,3
непрацюючі інваліди	35,6	2,9	35	2,7
зареєстровані безробітні за методологією МОП	123,2	9,9	50,0	3,8
інше самозайняте населення	411,5	33,1	41,0	3,1
Все населення	1244,8		1304,5	

Примітка: * наймані працівники;
**від усього населення

При цьому до уваги брались особливості розвитку та функціонування окремих галузей господарства, прогнозна чисельність і структура населення області, експертні оцінки фахівців тощо.

Перспективи подальшого розвитку промислового комплексу області пов'язані з підвищенням його інноваційного рівня та рівня конкурентоспроможності продукції. Важливими умовами його розвитку є державна підтримка суб'єктів господарювання, у тому числі малого підприємництва, організаційно-управлінське забезпечення інноваційних заходів у промисловості, покращення інвестиційного клімату у галузі тощо.

Іншим важливим напрямом розвитку промислового комплексу області є вдосконалення територіально-галузевої структури промисловості. Зокрема планується подальший розвиток двох промислових вузлів – Ужгородського та Мукачівського.

Ужгородський промисловий вузол у найближчій перспективі – це багатогалузевий індустріальний регіон з диверсифікованою структурою, спеціалізований на розвитку середньо- та високотехнологічних галузей машинобудування, окремих галузей харчової, легкої, хімічної та поліграфічної промисловості. Напрями його розвитку – пріоритетне впровадження екофільних технологій по комплексному використанню сировини та ресурсів, обмеження на будівництво еконебезпечних промислових об'єктів, технологічна модернізація та часткова переспеціалізація в напрямку нарощування частки високотехнологічних виробництв. Це повинно сприяти оздоровленню екологічної ситуації у обласному центрі і одночасно буде інструментом соціально-економічного розвитку прилеглих територій. Важливим є також інтенсифікація тих галузей, які мають найбільші передумови інтеграції в умови соціально-орієнтованої ринкової економіки: високотехнологічні галузі промисловості, торгівля, рекреаційно-туристична сфера, вища освіта та охорона здоров'я.

Мукачівський промисловий вузол бачиться як багатогалузевий індустріальний регіон, основою спеціалізації якого є машинобудування та лісове господарство. Важливе значення при цьому має розвиток малого та середнього бізнесу, спеціалізованого на переробці місцевої сировини. Основними галузями промисловості, які будуть розвиватися у перспективі, є середньотехнологічні галузі машинобудування, *лісова та деревообробна*, целюлозно-паперова, харчова промисловість та промисловість будівельних матеріалів.

На більш далеку перспективу передбачається формування промислових центрів – ядер росту, як основи господарського розвитку інших районів Закарпатської області – Берегівського, Виноградівського, Хустського, Іршавського та ін.

Важливим напрямом вдосконалення територіально-галузевої структури промисловості є активна реалізація перспективних інвестиційних проєктів, таких наприклад як створення на території Закарпатської області системи індустріальних парків. Їх розвиток орієнтований на задоволення зростаючого попиту на промислову нерухомість, що зумовлений перенесенням виробництва із Західної та Центральної Європи далі на схід. Промислові парки пропонують інвесторам сучасний підхід до розвитку виробництва типу «Грінфілд».

Згідно «Програми створення індустріальних парків на території Закарпатської області на 2008 - 2012 роки» перспективними територіями створення таких парків є насамперед регіони з високим рівнем забезпечення транспортною інфраструктурою: м. Мукачеве, м. Чоп та Ужгородський, Виноградівський, Хустський, Тячівський, Берегівський райони. В процесі реалізації цього плану у області створено або підготовлено ряд промислових

зон (індустріальних парків): транскордонний індустріальний парк з елементами логістики «Берег-Карпати» (с. Дийда Берегівського району), індустріальний парк «Соломоново» (с.Соломоново Ужгородського району), індустріальний парк у м. Мукачеве, індустріальний парк у Виноградівському районі.

Не дивлячись на зростання невиробничої сфери, Закарпатська область у перспективі має набути статус значного індустріалізованого регіону, спеціалізованого на інноваційно-ємному машинобудуванні, лісопромисловому виробництві, сучасній харчовій, легкій та поліграфічній промисловості, виробництві будівельних матеріалів та ін.

При розробленні перспективних напрямів розвитку сільського господарства важливо враховувати неоднорідність природнокліматичних умов для вирощування основних сільськогосподарських культур, зокрема конкурентно-спроможних (винограду, плодів, тютюну, овочів та ін.). Тваринництво області спеціалізується на вівчарстві та свиноводстві. Виробництво м'ясо-молочної продукції, зернових та технічних культур головним чином орієнтовано на задоволенні власних потреб.

Пріоритетними напрямками розвитку агропромислового комплексу є:

- формування ефективного агропромислового виробництва з поглибленою переробкою та зберіганням сільськогосподарської продукції за рахунок стабілізації та нарощування виробництва зерна, винограду, плодоовочевої продукції, картоплі, технічних культур та продукції тваринництва;
- подальше відновлення і розвиток виноградарства та садівництва у традиційних зонах краю, як однієї з прибуткових галузей сільськогосподарського виробництва, поглиблення спеціалізації м'ясних ресурсів, у тому числі за рахунок покращення роботи свинокомплексів;
- створення ефективної інфраструктури обслуговування аграрного виробництва, зокрема покращення забезпечення виробників сільськогосподарської продукції високоякісним насінням через насінницькі господарства на кооперативних засадах, суттєве покращення племінної справи, ветеринарного обслуговування, що сприятиме стабілізації галузі тваринництва;
- підтримка як колективних сільськогосподарських підприємств, так і приватного сектора, здійснення системних заходів щодо підтримки індивідуального аграрного сектора (фермерські господарства, особисті підсобні господарства громадян, сільськогосподарські кооперативи тощо);
- розширення мережі інфраструктури аграрного ринку, зокрема створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, системи оптової торгівлі харчовими продуктами, розвиток недержавних агро-торгівельних домів, контрактних і страхових компаній, бізнес-центрів, консультативних фірм, які надаватимуть послуги щодо господарсько-фінансової діяльності, інформаційно-консультативного обслуговування, техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарського виробництва;
- вдосконалення фінансово-кредитного обслуговування аграрного виробництва шляхом: інтеграції банківського, аграрного та промислового потенціалу; державної та регіональної підтримки цільових програм фінансування агропромислового виробництва.

- Важливим напрямом розвитку сільського господарства є активне впровадження інвестиційних проектів. Стратегічними напрямками залучення інвестицій в агропромисловий комплекс області є:
- у рослинництві: залучення під посів сільськогосподарських культур ріллі, що не обробляється; впровадження інтенсивних технологій вирощування сільгоспкультур, що забезпечили б одержання стабільних урожаїв не погіршуючи при цьому потенційну родючість ґрунтів; збільшення площі конкурентноспроможних культур, поповнення машинно-тракторного парку високоефективною технікою;
- у тваринництві: розвиток вівчарства та м'ясного скотарства в гірській частині області; реконструкція та модернізація молочної галузі; створення нових ферм і племрепродукторів з розведення свиней м'ясного напрямку; відновлення роботи відгодівельних комплексів по свиноводству та птахівництву;
- у переробній галузі: реконструкція та технічне переоснащення окремих переробних підприємств м'ясної промисловості; впровадження нових технологій, освоєння випуску нових видів продукції; технічне переоснащення комбікормових заводів по виробництву збалансованих комбікормів та концентратів; придбання і встановлення ліній швидкої заморозки плодів, ягід та овочів.

Нової якості повинна набути транспортна система області, в основі розвитку якої лежить розбудова мережі сучасної транспортно-комунікаційної інфраструктури. Транспортний комплекс області є важливою складовою транзитного потенціалу України. Регіон має добре розгалужену транспортну мережу, що включає залізничний, автомобільний, повітряний і трубопровідний транспорт. Область повинна ефективно використати своє вигідне транспортно-географічне положення на перетині діючих та перспективних залізничних і автомобільних міжнародних шляхів, насамперед «Європа-Азія» та «Крітський №5».

Область має високий показник сукупного індексу транспортно-географічного положення (ТГП) із країнами Європи. Серед районів області найвищі значення індексу транспортно-географічного положення має обласний центр – м. Ужгород. Високі значення індексу ТГП мають Перечинський та Ужгородський райони. Найнижчі значення ТГП характерні для периферійних районів – Рахівського та Тячівського.

Серед таксонів області найвищий показник розвитку транспортної мережі має місто Ужгород, що пояснюється значною концентрацією тут автомобільних шляхів та наявністю залізничного вузла. Високі значення мають Берегівський, Виноградівський та Ужгородський райони.

Будівництво та розвиток на території області національної мережі міжнародних транспортних коридорів, як складової частини системи транс'європейських коридорів та інфраструктури, є важливим фактором, що сприятиме подальшому розвитку Закарпатської області. На підходах до міст передбачається розміщення майданчиків для відстою вантажного транспорту великої місткості та транспортно-складських комплексів.

Транскордонне співробітництво. Закарпатська область повинна ефективно використати своє вигідне географічне розташування в безпосередньому сусідстві з Румунією, Угорщиною, Словаччиною, Польщею та численні переваги прикордонного регіону. Зокрема для активізації зовнішньоекономічних транскордонних зв'язків. Закарпаття має тісні історичні і

культурні зв'язки з сусідніми націями. Розвитку тісних зв'язків із сусідніми державами сприяють і географічні особливості регіону – межа області з іншими областями України проходить по вододільному хребту Українських Карпат, в той час як державний кордон проходить по рівнинній території.

Транскордонне співробітництво з державами басейну річки Тиси здійснюється насамперед в рамках двостороннього співробітництва Україна – Європейський Союз. Вагомий вплив на розвиток транскордонних відносин в регіоні справляє робота Європейської конференції міністрів відповідальних за регіональне планування (СЕМАТ), діяльність якої присвячена обміну досвідом у сфері регіонального планування і сталого розвитку регіонів та розробленню узгоджених стратегій для формування сталого Європейського простору. Україна є країною-учасницею ініціативи ЄС “Східне партнерство”, разом з Білоруссю, Молдовою, Азербайджаном, Вірменією та Грузією. На відміну від Європейської політики сусідства, “Східне партнерство” є доповненням до двостороннього формату відносин між ЄС та державами-партнерами.

Українська частина водозбірної території річки Тиси є ареною двостороннього транскордонного співробітництва Україна-Угорщина, Україна-Словаччина, Україна-Румунія. Зокрема, між Закарпаттям та прикордонними регіонами підписані міжрегіональні угоди.

Важливим напрямом розвитку господарства Закарпатської області є розвиток туристичної діяльності. Регіон має значний ресурсний потенціал для розвитку сфери рекреації і туризму: історико-культурний, природно-рекреаційний та інфраструктурний. Важливим чинником активізації туристичної діяльності є покращення умов перебування туристів в основних туристичних центрах області – мм. Ужгороді, Мукачеві, Береговому, Рахові та інших.

Постійно зростає кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності області. Якщо у 2004 р. їх було 52,6 тис. осіб, то у 2008 р. – вже 77,0 тис. осіб. У зв'язку з економічною кризою потужність туристичних потоків у 2009 році дещо знизилася – до 56,3 тис. осіб. Важливим напрямом є активізація транскордонного туризму.

Для більш детального опрацювання необхідно розробити „Схему перспективного розвитку туризму”

Рекреаційно-туристичний комплекс області потребує значних інвестицій, насамперед у туристичну інфраструктуру та матеріальну базу комплексу.

Закарпаття представлено значною кількістю інвестиційних проектів, найважливішими з яких є:

- «Будівництво туристичного комплексу та гірськолижних витягів» (с. Верховина Бистра (урочище Клива) Великоберезнянського району);
- «Будівництво бази відпочинку з гірськолижним витягом» (с.Березово Хустського району);
- «Туристично-спортивний комплекс "СТОЙ" (Свалявський район);
- «Будівництво комплексу відпочинку та оздоровлення на території Пийтерфолвівського спорткомплексу з використанням термальних вод» (с. Пийтерфолво Виноградівського району);
- «Гірськолижний комплекс Полонина Апецька» (сmt Дубове Тячівського району);
- «Розбудова об'єктів туристичної інфраструктури на природо-заповідній території "Синевирське озеро" (с.Синевирська Поляна, с. Синевир, с. Негрове, с. Колочава Міжгірського району). Розвиток об'єктів туристичної інфраструктури в межах національного природного парку «Синевир» проводити на підставі проекту організації національного природного парку;

- «Концепція розвитку гірськолижних курортів "Плай" та "Великий верх" Закарпатської області гір "Плай" та "Великий верх" (сmt Воловець Воловецького району);
- «Будівництво багатоквартирних житлових будинків, готельно - торгівельного комплексу» (м. Берегово), «Ужгород-Полонина Руна» (Перечинський район);
- «Будівництво туристично-оздоровчого комплексу в урочищі "Маганка" (с.Осій Іршавського району);
- «Реставрація пам'ятки XV століття Чинадіївського замку "Сент-Міклош" та створення на його базі міжнародного культурно-мистецького і туристичного центру» (сmt Чинадійово Мукачівського району);
- «Проект реконструкції міського парку та відпочинку "Дружба" (м. Хуст);
- «Будівництво підвісної, парно-кресельної дороги на тур комплексі "Драгобрат" (сmt Ясіня Рахівського району) та ін.

Нових рис набуде місто Ужгород як соціально-культурний центр. Закріпиться статус регіону як важливого освітнього та інноваційного центру (22,5% зайнятих у господарстві області), який спеціалізується на продукуванні та впровадженні сучасних технологій та наданні науково-технічних послуг на міжрегіональному рівні. Його науковий потенціал повинен вийти на новий організаційно-інноваційний рівень, який пов'язаний з перспективою створення у регіоні системи високотехнологічних виробництв та необхідності їх науково-технічного обслуговування. У більш далекій перспективі на цій науково-технічній базі передбачається організація системи технологічних парків.

У Закарпатській області будуть продовжувати активно формуватись нові функції, пов'язані з розвитком четвертинної сфери. В результаті розбудови ринкової інфраструктури (консалтинг, банківська та біржова діяльність тощо) область, насамперед м. Ужгород, повинна посилити свою роль як важливого ділового центру країни.

Таким чином, за умови сприятливого розвитку подій, у результаті істотної трансформації господарського комплексу, насамперед на інноваційній основі, область повинна набути рис значного індустріального регіону з розвинутими сільським та лісовим господарством та транспортною системою, з сучасною ринковою інфраструктурою та потужним освітньо-науковим та культурним потенціалом.

IV. ПРОГНОЗ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОДИНИЦЬ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

4.1. Комплексна соціально-економічна характеристика потенціалу та рівня розвитку адміністративних районів

З метою здійснення аналізу соціально-економічного та містобудівного розвитку Закарпатської області та виявлення внутрішніх диспропорцій між окремими адміністративно-територіальними одиницями, у відповідності до ДБН Б.1.1.11 “Склад та зміст схем планування території Автономної Республіки Крим та областей України”, були виділені окремі територіальні таксони, які в окремих випадках об'єднують адміністративні райони та території, підпорядковані містам обласного значення. У Закарпатській області це стосується Берегівської та Хустської міськрад, а також міста Мукачеве, які розглядаються разом із однойменними районами. Місто Чоп розглядається разом із Ужгородським районом.

Перелік та структура територіальних таксонів, в межах яких надалі здійснюється аналіз, наводиться у табл.4.1.

Таблиця 4.1
Структура територіальних таксонів Закарпатської області

№№ п/п.	Назва територіального таксону (адмінрайони та міста обласного підпорядкування)	Площа, тис.км ²
1	Місто Ужгород	0,04
2	Берегівський район	0,66
3	Великобerezнянський район	0,81
4	Виноградівський район	0,68
5	Воловецький район	0,55
6	Іршавський район	0,95
7	Міжгірський район	1,16
8	Мукачівський район	1,03
9	Перечинський район	0,63
10	Рахівський район	1,87
11	Свалявський район	0,68
12	Тячівський район	1,80
13	Ужгородський район	0,86
14	Хустський район	1,04
	Всього по області	12,76

Відповідно до методики виконання схеми планування території області, для аналізу соціально-економічного та містобудівного розвитку окремих територіальних таксонів запроваджена система показників, яка враховує особливості розвитку соціально-економічного комплексу області, а також наявність інформаційно-статистичної бази. Загалом система показників складається із кількох блоків.

І. Блок показників, що характеризують потенціал розвитку окремих територіальних таксонів.

1. Зручність транспортно-географічного положення.
2. Забезпеченість природно-ресурсним потенціалом.
 - 2.1. Мінеральні ресурси.
 - 2.2. Водні ресурси.

- 2.3. Земельні ресурси.
- 2.4. Лісові ресурси.
- 2.5. Фауністичні ресурси.
- 2.6. Природно-рекреаційні ресурси.
3. Рівень розвитку транспортної мережі.
4. Трудовий потенціал.

II. Блок показників, що характеризують рівень економічного, соціального, екологічного та містобудівного розвитку.

1. Рівень економічного розвитку.
2. Рівень соціального розвитку.
3. Рівень розвитку соціальної інфраструктури.
4. Стан навколишнього середовища.
5. Містобудівний розвиток.

Зручність транспортно-географічного положення окремого таксону розраховується на основі графової моделі за індексами зручності розташування таксонів. Спочатку розраховуються окремі індекси зручності, які характеризують розташування таксонів між собою (I_T); до обласного центру (I_O), до центрів сусідніх областей (I_C) та до пунктів пропуску через державний кордон (I_N). Комплексний індекс зручності (**ТГП**) для кожного територіального таксону розраховувався як середня величина від значень чотирьох окремих індексів (табл.4.2).

Таблиця 4.2

Показники зручності транспортно-географічного положення територіальних таксонів Закарпатської області

№№ п/п.	Назва територіального таксону	ТГП
1	Місто Ужгород	3,52
2	Берегівський район	1,27
3	Великобerezнянський район	1,33
4	Виноградівський район	1,01
5	Воловецький район	0,87
6	Іршавський район	1,22
7	Міжгірський район	0,81
8	Мукачівський район	1,55
9	Перечинський район	2,25
10	Рахівський район	0,60
11	Свалявський район	1,19
12	Тячівський район	0,79
13	Ужгородський район	2,58
14	Хустський район	1,04

Найвищі значення індексу ТГП характерні для обласного центру – м. Ужгорода. Високі значення індексу ТГП мають Перечинський та Ужгородський райони. Найнижчі значення ТГП характерні для периферійних Рахівського та Тячівського районів. Розподіл значень ТГП у розрізі територіальних таксонів дається на рис.1.

Таблиця 4.3

Показники природно-ресурсного потенціалу
для окремих таксонів Закарпатської області

№№ п/п.	Назва територіального таксону	ПРП
1	Місто Ужгород	0,853
2	Берегівський район	0,937
3	Великоберезнянський район	0,574
4	Виноградівський район	0,815
5	Воловецький район	0,377
6	Іршавський район	0,824
7	Міжгірський район	1,165
8	Мукачівський район	1,207
9	Перечинський район	0,403
10	Рахівський район	1,514
11	Свалявський район	0,638
12	Тячівський район	1,664
13	Ужгородський район	0,853
14	Хустський район	1,055

Найвищий показник природно-ресурсного потенціалу в області мають Рахівський та Тячівський райони. Він формується за рахунок наявності в цих районах значних мінеральних ресурсів. Найнижчі показники ПРП у Воловецькому та Перечинському. Розподіл значень природно-ресурсного потенціалу розрізі територіальних таксонів дається на рис.2.



Рис. 2. Природно-ресурсний потенціал

Рівень розвитку транспортної мережі визначається через індекс, що являє собою співвідношення щільності автомобільних доріг з твердим покриттям (ТМ1), та залізничних транспортних магістралей (ТМ2) територіального таксону до відповідного середньодержавного показника. Значення даного індексу відображає потенційні можливості кожного таксону в транспортному обслуговуванні населених пунктів, промисловості, сільського господарства, рекреаційної сфери через зменшення витрат на транспортні перевезення, інтермодальне сполучення. Значення індексу розвитку транспортної мережі (**ТМ**) для окремих таксонів області дається у табл. 4.4.

Таблиця 4.4

Показники розвитку транспортної мережі окремих таксонів Закарпатської області

№№ п/п.	Назва територіального таксону	ТМ1	ТМ2	ТМ
1	Місто Ужгород	1,82	5,21	3,01
2	Берегівський район	1,70	2,95	2,13
3	Великоберезнянський район	0,81	2,06	1,24
4	Виноградівський район	1,47	2,66	1,89
5	Воловецький район	0,98	1,52	1,17
6	Іршавський район	0,87	1,17	0,97
7	Міжгірський район	0,76	0,00	0,49
8	Мукачівський район	1,51	1,08	1,36
9	Перечинський район	0,79	0,66	0,75
10	Рахівський район	0,46	1,23	0,73
11	Свалявський район	0,81	0,82	0,81
12	Тячівський район	0,65	1,39	0,91
13	Ужгородський район	1,48	2,20	1,73
14	Хустський район	1,21	0,67	1,02

Примітка: Тм розраховується як середньозважене значення ТМ1 (65%) та ТМ2 (35%).

Серед таксонів області найвищий показник розвитку транспортної мережі має місто Ужгород, що пояснюється значною концентрацією тут автомобільних шляхів та наявністю залізничного вузла. Найнижче значення індексу ТМ має Міжгірський район. Розподіл показників рівня розвитку транспортної мережі у розрізі територіальних таксонів дається на рис. 3.



Рис. 3. Розвиток транспортної мережі.

Трудовий потенціал кожного з виділених територіальних таксонів визначається за допомогою індексу розвитку трудового потенціалу (ТП), який, в свою чергу, розраховується на основі індикативних показників демографічного навантаження (співвідношення працюючого населення до непрацюючого) нормованого до середньодержавного показника – табл.4.5. Значення індексу розраховується як зворотна величина ($1/ТП$).

Таблиця 4.5

Показники розвитку трудового потенціалу окремих таксонів Закарпатської області

№№ п/п.	Назва територіального таксону	ТП
1	Місто Ужгород	1,07
2	Берегівський район	2,02
3	Великобerezнянський район	0,95
4	Виноградівський район	1,01
5	Воловецький район	0,99
6	Іршавський район	1,00
7	Міжгірський район	0,98
8	Мукачівський район	2,05
9	Перечинський район	0,96
10	Рахівський район	0,97
11	Свалявський район	1,02
12	Тячівський район	1,01
13	Ужгородський район	1,06
14	Хустський район	2,01

Для області характерні не значні відмінності по даному показнику. До таксонів з найвищими значеннями показника ТП (вище 2,0) відносяться Берегівський, Мукачівський та Хустський райони. Найнижчі значення індексу ТМ характерні для Перечинського та Великобerezнянського районів. Розподіл показника трудового потенціалу у розрізі територіальних таксонів дається на рис.4.



Рис. 4. Трудовий потенціал

Рівень економічного розвитку. Рівень економічного розвитку територіальних таксонів (Е) оцінюється за показником обсягів реалізованої продукції на одного мешканця, які нормовані до середньодержавного показника – табл. 4.6.

Таблиця 4.6

Показники рівня економічного розвитку окремих таксонів Закарпатської області

№№ п/п.	Назва територіального таксону	Е
1	Місто Ужгород	1,14
2	Берегівський район	0,18
3	Великобerezнянський район	0,04
4	Виноградівський район	0,09
5	Воловецький район	0,05
6	Іршавський район	0,04
7	Міжгірський район	0,06
8	Мукачівський район	0,40
9	Перечинський район	0,13
10	Рахівський район	0,07
11	Свалявський район	0,13
12	Тячівський район	0,03
13	Ужгородський район	1,15
14	Хустський район	0,07

Найвищий рівень економічного розвитку характерний для м.Ужгорода та Ужгородського району. Решта таксонів мають значення індексу, нижчі за середньо державний показник. Найнижчим рівнем економічного розвитку відзначаються Великобerezнянський, Воловецький, Іршавський та Тячівський райони. Розподіл показників, що характеризують рівень економічного розвитку територіальних таксонів дається на рис.5.



Рис. 5. Економічний розвиток

Якість соціального розвитку. Для аналізу рівня соціального розвитку (С) використовувались індекси, які відображають народжуваність (С1), смертність (С2) та природний приріст населення (С3), середньомісячну заробітну плату (С4) та рівень безробіття (С5), нормовані до середньодержавної величини – табл.4.7.

Таблиця 4.7

Показники рівня соціального розвитку окремих таксонів Закарпатської області

№№ п/п.	Назва територіального таксону	С1	С2	С3	С4	С5	С
1	Місто Ужгород	1,22	1,37	1,09	0,96	1,75	1,28
2	Берегівський район	1,25	1,12	0,75	0,66	0,64	0,88
3	Великобerezнянський район	1,17	0,87	0,10	0,71	0,33	0,64
4	Виноградівський район	1,52	1,21	1,35	0,76	0,88	1,14
5	Воловецький район	1,27	1,22	0,95	0,77	0,24	0,89
6	Іршавський район	1,37	1,32	1,27	0,63	0,50	1,02
7	Міжгірський район	1,31	1,33	1,20	0,76	0,31	0,98
8	Мукачівський район	1,27	1,25	1,00	0,75	1,00	1,05
9	Перечинський район	1,53	0,93	0,75	0,76	0,34	0,86
10	Рахівський район	1,45	1,33	1,42	0,80	0,47	1,10
11	Свалявський район	1,34	1,07	0,80	0,69	0,64	0,91
12	Тячівський район	1,33	1,58	1,51	0,70	0,72	1,17
13	Ужгородський район	1,29	1,13	0,84	0,93	1,62	1,16
14	Хустський район	1,26	1,30	1,06	0,75	1,17	1,11

Найвищий рівень якості соціального розвитку характерний для м. Ужгорода. У той же час найнижчим рівнем якості соціального розвитку відзначається Великобerezнянський район. Розподіл показників якості соціального розвитку у розрізі територіальних таксонів дається на рис.6.



Рис. 6. Якість соціального розвитку

Рівень розвитку соціальної інфраструктури розраховується на основі даних по ознакам “роздрібний товарообіг на душу населення” (C11), “будівництво житла на рік на одного жителя” (C12), “житлова забезпеченість загальною площею житла” (C13), “забезпеченість лікарнями на 1000 жит.” (C14), “забезпеченість амбулаторно-поліклінічними закладами на 1000 жит.” (C15) нормовані до середньодержавної величини – табл.4.8.

Таблиця 4.8

Показники рівня розвитку соціальної інфраструктури таксонів Закарпатської обл.

№№ п/п.	Назва територіального таксону	C11	C12	C13	C14	C15	CI
1	Місто Ужгород	3,01	1,73	0,88	2,26	1,04	1,78
2	Берегівський район	0,49	2,11	1,02	1,23	0,96	1,16
3	Великобerezнянський район	0,42	0,93	0,88	0,56	1,21	0,80
4	Виноградівський район	0,49	0,81	0,96	0,50	0,86	0,72
5	Воловецький район	0,50	1,72	0,93	0,58	0,92	0,93
6	Іршавський район	0,29	1,40	1,14	0,52	1,17	0,90
7	Міжгірський район	0,20	0,44	0,90	0,56	0,83	0,59
8	Мукачівський район	1,42	1,60	0,95	0,78	0,86	1,12
9	Перечинський район	0,17	0,98	0,94	0,58	0,92	0,72
10	Рахівський район	0,22	1,42	0,94	0,59	1,00	0,84
11	Свалявський район	0,39	1,38	0,98	0,54	0,61	0,78
12	Тячівський район	0,20	1,05	1,04	0,58	0,77	0,73
13	Ужгородський район	1,83	2,11	1,00	0,31	0,72	1,19
14	Хустський район	0,45	1,40	0,94	0,77	0,61	0,83

Загальний розвиток соціальної інфраструктури в області можна охарактеризувати як низький. Найвище значення індексу CI характерне для м. Ужгорода, відносно високі значення спостерігаються в Ужгородському, Берегівському та Мукачівському районах. Найнижчі значення індексу у Виноградівському, Міжгірському, Перечинському та Тячівському районах. Розподіл значень рівня розвитку соціальної інфраструктури територіальних таксонів дається на рис.7.

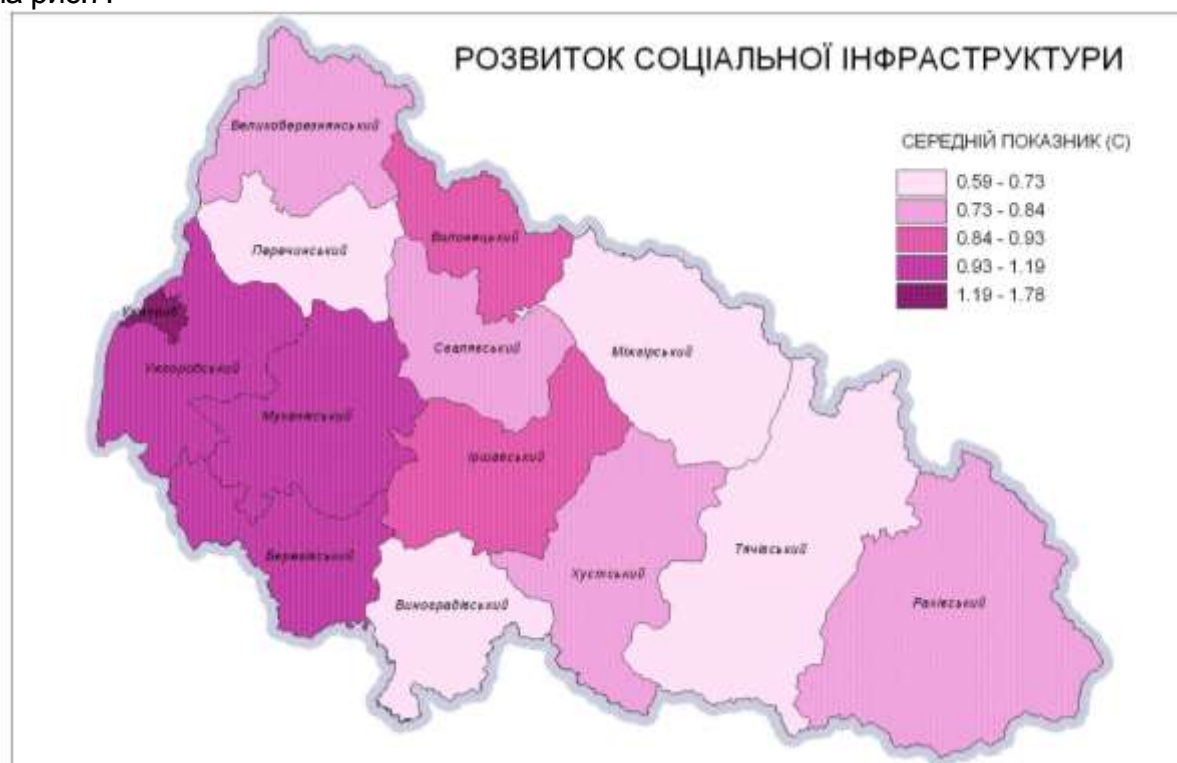


Рис. 7. Розвиток соціальної інфраструктури

Стан навколишнього середовища. Стан навколишнього середовища визначається показниками обсягів викидів шкідливих речовин у повітря від стаціонарних і мобільних джерел та обсягів накопичення твердих відходів виробництва на одного жителя (**ЕК**). Показник стану навколишнього середовища таксону ($1/ЕК$) одержується як обернена середньозважена величина, що нормується до середньодержавного значення – табл.4.9.

Таблиця 4.9

Показники стану навколишнього середовища окремих таксонів Закарпатської обл.

№№ п/п.	Назва територіального таксону	$1/ЕК$
1	Місто Ужгород	1,56
2	Берегівський район	2,86
3	Великобerezнянський район	2,95
4	Виноградівський район	2,06
5	Воловецький район	1,31
6	Іршавський район	2,20
7	Міжгірський район	2,80
8	Мукачівський район	2,29
9	Перечинський район	2,21
10	Рахівський район	3,13
11	Свалявський район	1,92
12	Тячівський район	2,71
13	Ужгородський район	2,02
14	Хустський район	2,15

Переважає частина районів Закарпатської області характеризується високими якісними показниками стану навколишнього середовища. Розподіл показників екологічного розвитку у розрізі територіальних таксонів дається на рис.8.



Рис. 8. Стан навколишнього середовища

Містобудівний розвиток. Для аналізу рівня містобудівного розвитку вибрані показники, які характеризують рівень урбанізації (М1), щільність населення (М2) та щільність забудови (М3) і стандартизовані до середньодержавного показника. Індекс рівня містобудівного розвитку (М), розрахований як середньозважена величина – табл.4.10.

Таблиця 4.10

Показники містобудівного розвитку окремих таксонів Закарпатської області

№№ п/п.	Назва територіального таксону	М1	М2	М3	М
1	Місто Ужгород	0,98	1,70	1,48	1,38
2	Берегівський район	0,53	1,54	1,54	1,20
3	Великобerezнянський район	0,38	0,43	0,38	0,40
4	Виноградівський район	0,47	2,28	2,17	1,64
5	Воловецький район	0,37	0,58	0,54	0,50
6	Іршавський район	0,13	1,36	1,53	1,01
7	Міжгірський район	0,29	0,55	0,49	0,44
8	Мукачівський район	0,75	2,35	2,18	1,76
9	Перечинський район	0,32	0,65	0,60	0,52
10	Рахівський район	0,58	0,64	0,59	0,60
11	Свалявський район	0,45	1,05	1,00	0,83
12	Тячівський район	0,39	1,26	1,29	0,98
13	Ужгородський район	0,98	1,70	1,48	1,38
14	Хустський район	0,42	1,60	1,48	1,17

Найвищий рівень містобудівного розвитку характерний для м. Ужгорода, Виноградівського, Мукачівського та Ужгородського районів. У той же час найнижчим рівнем містобудівного розвитку відзначаються Великобerezнянський та Міжгірський райони. Розподіл показників містобудівного розвитку у розрізі територіальних таксонів дається на рис.9.



Рис. 9. Містобудівний розвиток

Аналіз соціально-економічної ситуації в Закарпатській області, її динаміка за останні роки, показують, що багато негативних тенденцій, які склалися після розпаду Радянського Союзу і виникли в результаті економічної кризи, призупиняються. За останні роки в області, почали спостерігатися позитивні тенденції. Проте ряд ключових соціально-економічних показників вказують на той факт, що більшість жителів області мають проблеми, пов'язані з низьким матеріальним рівнем життя і високим рівнем соціальної незахищеності.

Проведений аналіз потенціалу та рівня соціально-економічного розвитку окремих таксонів Закарпатської області дозволяє визначити комплексний показник їх потенціалу (рис.10) та рівня (рис.11) розвитку. Комплексний показник потенціалу розвитку отримується як середньоарифметичне від значень чотирьох складових (ТГП, ПРП, ТМ і ТП). Комплексний показник рівня розвитку отримується як середньоарифметичне від значень п'яти складових (Е, С, СІ, ЕК і М). Поєднання двох показників дає нам комплексну характеристику рівня соціально-економічного та містобудівного розвитку (табл.4.11)¹. При цьому таксони із значеннями індексу потенціалу на рівні вищому за 1,24 віднесені до групи з високим загальним потенціалом, ті, що потрапили у діапазон 0,9-1,24 – з середнім потенціалом, а ті, що мають значення, менші за 0,90 – до групи із низьким потенціалом. Таксони із значеннями індексу рівня розвитку вищому за 1,1 віднесені до групи з високим загальним рівнем, ті, що потрапили у діапазон 0,9-1,1 – з середнім рівнем, а ті, що мають значення, менші за 0,9 – до групи із низьким рівнем.

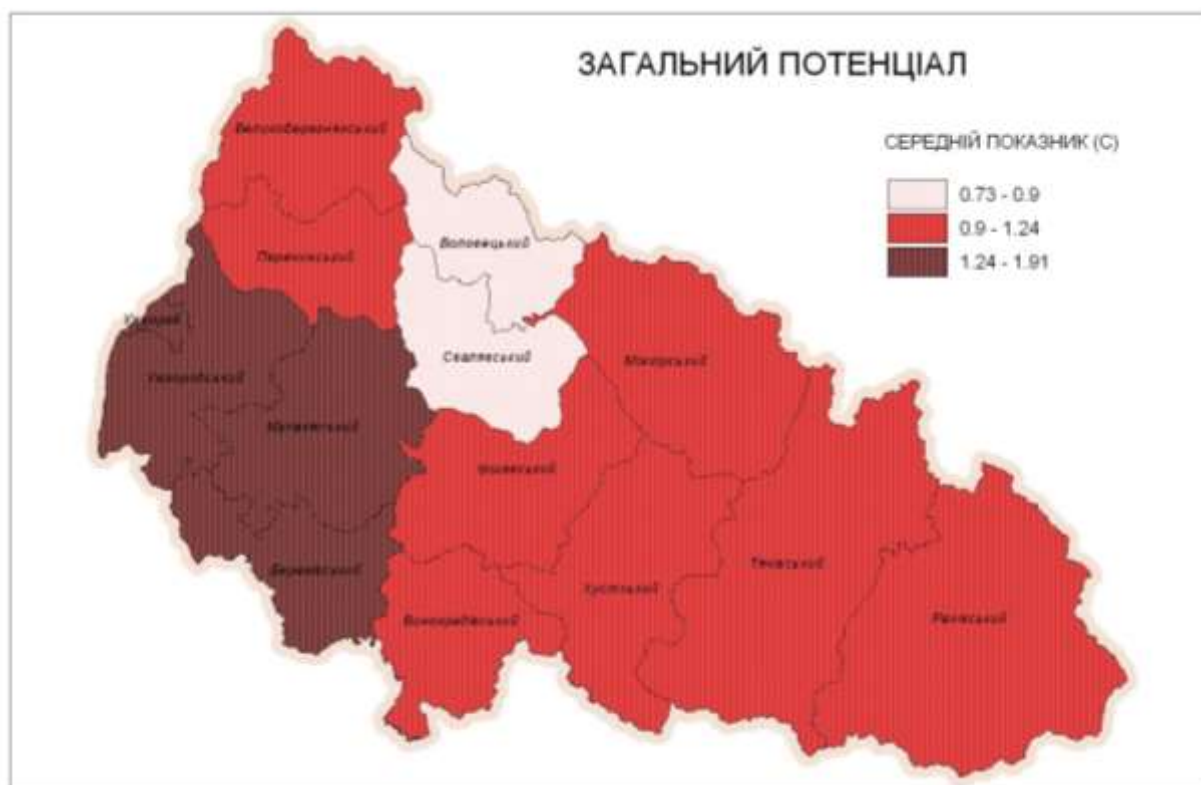


Рис. 10. Загальний потенціал розвитку

¹ При комплексній оцінці замість розбивки на п'ять груп застосовується розбивка на три групи.



Рис. 11. Загальний рівень розвитку

Таблиця 4.11

Комплексна характеристика рівня соціально-економічного та містобудівного розвитку окремих таксонів Закарпатської області

№ п/п.	Назва територіального таксону	Рівень розвитку окремих показників										
		ТГП	ПРП	ТМ	ТП	Загальна оцінка потенціалу	Е	С	СІ	ЕК	М	Загальна оцінка рівня розвитку
1.	Місто Ужгород	високий	середній	високий	високий	високий	високий	високий	високий	високий	високий	високий
2.	Берегівський район	високий	середній	високий	високий	високий	низький	низький	високий	високий	середній	середній
3.	Великобerezнянський район	високий	середній	середній	низький	середній	низький	низький	низький	високий	низький	низький
4.	Виноградівський район	середній	середній	високий	середній	середній	низький	високий	низький	високий	високий	середній
5.	Воловецький район	низький	низький	середній	середній	низький	низький	низький	середній	середній	низький	низький
6.	Іршавський район	високий	середній	середній	середній	середній	низький	середній	середній	високий	середній	низький
7.	Міжгірський район	низький	високий	низький	середній	середній	низький	середній	низький	високий	низький	низький
8.	Мукачівський район	високий	високий	середній	високий	високий	середній	середній	високий	високий	високий	високий
9.	Перечинський район	високий	низький	середній	низький	середній	низький	низький	низький	високий	низький	низький
10.	Рахівський район	низький	високий	середній	середній	середній	низький	високий	низький	високий	низький	низький
11.	Свалявський район	високий	середній	середній	середній	середній	низький	низький	низький	високий	низький	низький
12.	Тячівський район	низький	високий	середній	середній	середній	низький	високий	низький	високий	середній	низький
13.	Ужгородський район	високий	середній	високий	високий	високий	високий	високий	високий	високий	високий	високий
14.	Хустський район	середній	високий	середній	високий	середній	низький	високий	низький	високий	середній	низький

Проведений аналіз потенціалу та рівня соціально-економічного розвитку окремих таксонів Закарпатської області дозволяє розділити їх на декілька типів.

1 тип. Таксони з високим показником потенціалу та високим рівнем соціально-економічного та містобудівного розвитку: місто Ужгород, Мукачівський та Ужгородський райони.

2 тип. Таксон з високим показником потенціалу та середнім рівнем соціально-економічного та містобудівного розвитку: Берегівський район.

3 тип. Таксони із середнім показником потенціалу та середнім рівнем соціально-економічного та містобудівного розвитку: Виноградівський район.

4 тип. Таксони із середнім показником потенціалу та низьким рівнем соціально-економічного та містобудівного розвитку: Великоберезнянський, Іршавський, Міжгірський, Перечинський, Рахівський, Свалявський, Тячівський та Хустський райони.

5 тип. Таксони із низьким показником потенціалу та низьким рівнем соціально-економічного та містобудівного розвитку: Воловецький район.

Для кожного типу таксонів характерний свій комплекс соціально-економічних та містобудівних проблем, пропозиції по вирішенню яких описано далі.

4.2. Концепція розвитку господарського комплексу адміністративних одиниць області

Концепція розвитку господарського комплексу адміністративних одиниць області ґрунтується на визначенні сценарію для окремих географічних регіонів, які поєднують фізико-географічні (Карпати, Закарпаття) та планувальні (місто Ужгород, його приміська зона – Ужгородський район) особливості.

Місто Ужгород

Знаходиться у західній частині області, на Закарпатській низовині біля кордону із Словаччиною. Площа міста – 0,04 тис.км².

Станом на 1 січня 2010 року в Ужгороді проживало 116,5 тис. осіб, що складає 9,4% від чисельності населення області.

У структурі зайнятості переважають транспорт та зв'язок (7,2 тис. осіб), освіта (6,7 тис. осіб), промисловість (5,6 тис. осіб), оптова та роздрібна торгівля (5,6 тис. осіб), охорона здоров'я (5,9 тис. осіб) та державне управління (4,6 тис. осіб).

Промисловість Ужгорода представлена підприємствами з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, легкої, харчової промисловості, виробництва машин, електричного та електронного устаткування, деревообробної та целюлозно-паперової промисловості. Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) за 2009 р. склав 5 604,2 млн. грн.

За прогнозом чисельність населення міста у 2031 році складе 130 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 71,1 тис. осіб.

Концепція подальшого розвитку міста ґрунтується на ролі міста у Західній регіональній системі розселення, визначеної Генеральною схемою та генеральним планом міста. Сьогодні Ужгород є містом із значним промислово-економічним та науковим потенціалом, широкими можливості для розвитку як внутрішніх міжрегіональних, так і зовнішніх міждержавних зв'язків. Він має найвищі в області показники потенціалу та рівня розвитку. При цьому Ужгород перевищує середньо державні значення по всіх показниках, крім природно-ресурсного потенціалу. Великі перспективи міста пов'язані з близькістю Карпат як унікального регіону туризму, відпочинку та рекреації.

Нових рис набуде Ужгород і як соціально-культурний центр, який спеціалізуватиметься на продукуванні та впровадженні сучасних технологій та наданні науково-технічних послуг на міжрегіональному рівні. Науковий потенціал Ужгорода повинен вийти на новий організаційно-інноваційний рівень, який пов'язаний з перспективою створення у регіоні системи високотехнологічних виробництв та необхідності їх науково-технічного обслуговування. У більш далекій перспективі на цій науково-технічній базі передбачається організація системи технологічних парків.

Ужгородський промисловий вузол у найближчій перспективі буде розвиватися як багатогалузевий індустріальний регіон з диверсифікованою структурою, спеціалізований на розвитку середньо- та високотехнологічних галузей машинобудування, окремих галузей харчової, легкої, хімічної та поліграфічної промисловості. Напрями його розвитку – пріоритетне впровадження екофільних технологій по комплексному використанню сировини та ресурсів, обмеження на будівництво екологічно-небезпечних промислових об'єктів, технологічна модернізація та часткова переспеціалізація в напрямку нарощування частки високотехнологічних виробництв. Це повинно сприяти оздоровленню екологічної ситуації у обласному центрі і одночасно буде інструментом соціально-економічного розвитку прилеглих територій. Важливим є також інтенсифікація тих галузей, які мають найбільші передумови інтеграції в

умови соціально-орієнтованої ринкової економіки: високотехнологічні галузі промисловості, торгівля, рекреаційно-туристична сфера, вища освіта та охорона здоров'я.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 1980 місць.

Ужгородський район (включаючи м. Чоп)

Знаходиться у західній частині області. Район межує з півдня і заходу з Угорщиною і Словаччиною, зі сходу і південного сходу – з Берегівським, Мукачівським та півночі – з Перечинським районами. Площа району – 0,86 тис.км², що складає 6,7% від площі області. На території району розташовано 66 населених пунктів, у т.ч. м. Чоп, смт Середнє та 64 села.

Ужгородський район у північній і східній частинах займає передгір'я останніх південних відрогів Карпат, так званого Вігорлато-Гутинського вулканічного хребта, який переходить у Потиську низовину. Через район протікають три річки – Тиса, Латориця, Уж, які приймають води десятка безіменних потічків і малих річок. Як свідчать археологічні пам'ятки, відкриті за останню чверть століття, Ужгородський район у давнину був густо заселений, починаючи з давнього кам'яного віку і закінчуючи Середньовіччям.

Станом на 1 січня 2010 року в Ужгородському районі (включаючи м. Чоп) проживало 76,9 тис. осіб, що складає 6,2% від чисельності населення області. У структурі зайнятих переважає промисловість (5,9 тис. осіб), освіта (2,1 тис. осіб), оптова та роздрібна торгівля (1,2 тис. осіб), будівництво (0,8 тис. осіб), сільське та лісове господарство (0,7 тис. осіб) та охорона здоров'я (0,7 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 88,6 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 49,1 тис. осіб.

Ужгородський район перевищує середньодержавні значення по всіх показниках, крім природно-ресурсного потенціалу. Концепція подальшого розвитку району має ґрунтуватися на трьох «китах»: формуванні приміської зони Ужгорода, розвитку транскордонного співробітництва та створенні індустріальних парків і логістичних центрів. Важливу роль при цьому відіграватиме м. Чоп.

Згідно «Програми створення індустріальних парків на території Закарпатської області на 2008 - 2012 роки» підготовлено індустріальний парк «Соломоново» (с.Соломоново).

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 1020 місць.

Закарпатський регіон

Берегівський район

Знаходиться у південно-західній частині Закарпатської області. Площа району – 0,66 тис.км², що складає 5,2% від площі області. На півночі він межує з Мукачівським районом, на сході – з Іршавським та Виноградівським, на заході – з Ужгородським районом, на півдні і південному заході проходить кордон України з Угорською Республікою. На території району розташовано 45 населених пункти, підпорядковані 30 сільським та 1 селищній радам.

Поверхня Берегівського району має переважно рівнинний рельєф, який на сході переходить в масиви Карпат. По території, району протікають ріки Боржава, Тиса, канали Верке та Чорний Мочар. З корисних копалин тут є поліметалічні руди, барити, алуніти, вугілля, будівельні матеріали, зокрема перліти.

Берегове славиться своїми виноробними традиціями. В околицях міста розвідані термальні й мінеральні води, що сприяють покращенню серцево-судинної системи та лікують хвороби шкіри. Берегове є осередком угорської культури на Закарпатті. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II готує найбільшу в Україні кількість бакалаврів з угорської філології.

Станом на 1 січня 2010 року в Берегівському районі проживало 76,7 тис. осіб, що складає 6,2% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих переважає промисловість (4,7 тис. осіб), освіта (2,8 тис. осіб), охорона здоров'я (1,8 тис. осіб) та сільське та лісове господарство (0,8 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 82,5 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 44,5 тис. осіб.

Берегівський район перевищує середньодержавні значення по 6 показниках, крім природно-ресурсного потенціалу, рівня економічного та соціального розвитку. Концепція подальшого розвитку району має ґрунтуватися на розвитку транскордонного співробітництва з Угорщиною, створенні індустріальних парків, підвищенні соціально-економічного розвитку району за рахунок розміщення нових промислових підприємств. Важливу роль у розвитку району відіграватиме використання місцевих термальних вод для рекреаційних потреб.

Згідно «Програми створення індустріальних парків на території Закарпатської області на 2008 - 2012 роки» підготовлено транскордонний індустріальний парк з елементами логістики «Берег-Карпати» (с. Дийда).

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 3925 місць.

Виноградівський район

Розташований у південній частині Закарпатської області. Площа району – 0,68 тис.км², що складає 5,3% від площі області. Межує на півночі з Іршавським, на сході – з Хустським, на заході – з Берегівським районами. На півдні району проходить кордон України з Румунією, а на південному заході – з Угорщиною. До складу Виноградівського району місто Виноградів, 2 селища – Вилоч, Королево, смт Батьово та 47 сіл.

Район розміщений на Закарпатській низовині, частково на Закарпатському передгір'ї має переважно рівнинний рельєф. Абсолютна висота від 105 до 660 м над рівнем моря.

Завдяки тому, що Карпатські гори добре захищають район від холодних північних повітряних мас, клімат тут помірно континентальний: відносно жарке літо і м'яка малосніжна зима. Середньорічна температура повітря 8,8-9,3°C. Середня температура в липні 22-25°C, в січні — 3°-4°C. Опадів випадає 600-800 мм в рік. Найбільше в травні і червні. Зима коротка: починається в середині грудня і триває 2,5-3 місяці; часто бувають відлиги, сніговий покрив нестійкий і малопотужний. Протікають річки Тиса, яка ділить район пополам (довжина течії 42 км), Боржава, Ботар, Сальба, Тур. Є декілька великих водоймищ, де розводять рибу.

Внаслідок цього з давніх-давен тут склалися надзвичайно сприятливі умови для розвитку сільського господарства і тваринництва. Тут вирощують такі теплолюбні культури як абрикоси, виноград, персики, тютюн.

Як адміністративна одиниця район згадується дуже давно – ще в кінці XI на початку XII ст. під різними назвами.

Станом на 1 січня 2010 року У Виноградівському районі проживало 117,9 тис. осіб, що складає 9,5% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих переважає промисловість (5,4 тис. осіб), освіта (3,9 тис. осіб), охорона здоров'я (2,2 тис. осіб), державне управління (1,2 тис. осіб), оптова та роздрібна торгівля (0,8 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 126,3 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 68,7 тис. осіб.

Виноградівський район перевищує середньодержавні значення по 6 показниках, крім природно-ресурсного потенціалу, рівня економічного розвитку та рівня розвитку соціальної інфраструктури. Концепція подальшого розвитку району має ґрунтуватися на розвитку транскордонного співробітництва з Угорщиною та Румунією, створенні індустріальних парків, підвищенні соціально-економічного розвитку району за рахунок розміщення нових промислових підприємств, підвищенню рівня розвитку соціальної інфраструктури.

Згідно «Програми створення індустріальних парків на території Закарпатської області на 2008 - 2012 роки» у Виноградівському районі підготовлено створення індустріального парку.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 2415 місць.

Мукачівський район

Розташований у західній частині Закарпатської області і межує з Ужгородським, Берегівським, Іршавським та Свалявським районами. Площа Мукачівського району становить 1,03 тис. км², що складає 8,1% від території області. До складу Мукачівського району входять м. Мукачеве, 2 смт – Кольчино та Чинадійово та 86 сіл.

На півночі району розташовані відроги Вигорлат-Гутинського вулканічного хребта і передгір'я Карпат, на півдні і південному заході – Закарпатська низовина. Клімат району помірно-континентальний, гори перешкоджають пронесенню на територію району арктичних мас холодного повітря. Через район з північного сходу на захід протікає річка Латориця, в яку впадають річки Визниця, Обава, Синявка, Коропецький канал та ряд безіменних потічків.

Загальна площа лісів Мукачівського району складає 41650 га. Найбільш цінне промислове значення мають породи бука, дуба, ялини; Ліси району багаті мисливською фауною. На території Мукачівського району знаходиться 20 природно-заповідних об'єктів, один із яких державного значення – "Карпати".

На території району є родовища корисних копалин: ліпариту, андезиту, базальту, цегельно-черепичної й керамічної глин; відкрито джерела підземних питних мінеральних вод. На північний схід від міста Мукачеве по обидві сторони річки Визниця розташовано ряд кар'єрів по видобуванню та переробці андезитів. Біля села Новоселиця відкрито родовище природного газу та ведеться розробка його використання. При введенні цієї свердловини в дію ряд населених пунктів району будуть забезпечені своїм природним газом (села Новоселиця, Яблунів, Гандеровиця, Станово, Завидово, Зубівка, Софія).

Територія, на якій розташований Мукачівський район, була заселена з найдавніших часів. Район утворився навколо міста, яке виросло біля феодального замка. Назва району та міста Мукачеве, як твердять легенди, походить від слова "мука". У X - XI ст. район входив до складу Київської Русі. У другій половині XI ст. район було захоплено угорськими феодалами. Юридичний статус район отримав уперше у 1376 році, коли королева Угорщини Ержебет вручила м. Мукачеву грамоту на право користування власною печаткою для скріплення документів.

Станом на 1 січня 2010 року у Мукачівському районі (разом з м. Мукачеве) проживало 184,2 тис. осіб, що складає 14,8% від чисельності

населення області.

У структурі зайнятих переважає промисловість (9,4 тис. осіб), освіта (7,0 тис. осіб), оптова та роздрібна торгівля (4,2 тис. осіб), охорона здоров'я (4,5 тис. осіб), транспорт та зв'язок (4,3 тис. осіб) та державне управління (2,0 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 100,8 тис. осіб.

Мукачівський район перевищує середньодержавні значення по всіх показниках, крім економічного розвитку. Концепція подальшого розвитку району має ґрунтуватися на розвитку високотехнологічного промислового виробництва, транскордонного співробітництва та створенні індустріальних парків і логістичних центрів.

Мукачівський промисловий вузол буде розвиватися як багатогалузевий індустріальний регіон, основою спеціалізації якого є машинобудування та лісове господарство. Важливе значення при цьому має розвиток малого та середнього бізнесу, спеціалізованого на переробці місцевої сировини. Основними галузями промисловості, які будуть розвиватися у перспективі, є середньотехнологічні галузі машинобудування, лісова та деревообробна, целюлозно-паперова, харчова промисловість та промисловість будівельних матеріалів.

Згідно «Програми створення індустріальних парків на території Закарпатської області на 2008-2012 роки» підготовлено створення індустріальний парк у м. Мукачеве на базі військового аеродрому.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 3740 місць.

Карпатський регіон

Великоберезнянський район

Знаходиться у північно-східній частині області, за 30 кілометрів від обласного центру. Площа району – 0,81 тис.км², що складає 6,3% від площі області. Межує з Перечинським і Воловецьким районами Закарпатської та Турківським Львівської областей. Західна межа є кордоном з двома зарубіжними державами – Словачкою Республікою та Польщею. До складу району входять селище міського типу Великий Березний та 31 сільський населений пункт.

Майже увесь район – мальовнича гірська місцевість, лісові масиви якої помережані долинами навколо річок та потоків. Найвища точка над рівнем моря (1463 м) знаходиться на полонині Рівній. Трохи нижчими є полонина Гостра та гори Мала Равка, Кременець. Ці та інші вершини є складовими гірських масивів Українських Карпат.

Станом на 1 січня 2010 року у Великоберезнянському районі проживало 26,5 тис. осіб, що складає 2,1% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих району переважають промисловість (0,6 тис. осіб), освіта (1,0 тис. осіб), охорона здоров'я (0,5 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 22,5 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 11,4 тис. осіб.

Концепція подальшого розвитку району ґрунтується на використанні особливостей вигідного прикордонного положення району; розміщення у передгірській та гірській зонах Карпат. Недостатній рівень розкриття сукупного ресурсного потенціалу, що засвідчив комплексний аналіз потенціалу та рівня розвитку визначає і цільову спрямованість концепції розвитку: пріоритети пріоритети розвитку туристичної та курортно-рекреаційної галузі і зв'язаних з нею окремих промислових виробництв.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 3400 місць.

Воловецький район

Це — гірський район північної частини Закарпаття. Площа району – 0,87 тис.км², що складає 6,8% від площі області. Він межує зі Сколівським районом Львівщини, Великоберезнянським, Свалявським та Міжгірським районами Закарпатської області. До складу Воловецького району входять смт – Воловець та Жденієво, 24 села.

Станом на 1 січня 2010 року у Воловецькому районі проживало 24,3 тис. осіб, що складає 2% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих району переважають освіта (0,9 тис. осіб), промисловість та охорона здоров'я (по 0,5 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 26,8 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 14,0 тис. осіб.

Концепція подальшого розвитку району ґрунтується на використанні особливостей його географічного положення; розміщення у гірській зоні Карпат, а також значні природні ресурси (лісові та рекреаційні). Недостатній рівень розкриття сукупного ресурсного потенціалу, що засвідчив комплексний аналіз потенціалу та рівня розвитку визначає і цільову спрямованість концепції розвитку: пріоритети туристичної та курортно-рекреаційної галузі із розвитком усіх підгалузей (спортивний, пізнавальний, зелений та сільський туризм, короткостроковий відпочинок жителів обласного центру).

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 11240 місць.

Іршавський район

Знаходиться у центральній частині області. Площа району – 0,95 тис.км², що складає 7,4% від площі області. Іршавський район межує: на сході з Міжгірським, на південному сході з – Хустським, на півдні та південному заході – з Виноградівським та Берегівським, на заході – з Мукачівським і на півночі з Свалявським районами. До складу району входять м. Іршава та 46 сіл.

Станом на 1 січня 2010 року в Іршавському районі проживало 98,8 тис. осіб, що складає 7,9% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих району переважають освіта (3,8 тис. осіб), промисловість (1,9 тис. осіб), охорона здоров'я (1,7 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 93,7 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 50,6 тис. осіб.

Концепція подальшого розвитку району ґрунтується на використанні особливостей його географічного положення: до Іршави сходяться дороги Мукачєвого, Берегове, Виноградова, Хуста. Іршавщина потенційно може бути важливим комунікаційним вузлом. В зв'язку з цим недостатній ресурсний потенціал, що засвідчив комплексний аналіз потенціалу та рівня розвитку може бути примножений за рахунок транспортно-комунікаційних функцій, активного розвитку галузей по переробці місцевої сировини тощо.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 2865 місць.

Міжгірський район

Знаходиться у північно-західній частині області. Площа району – 1,16 тис.км², що складає 9,1% від площі області. Район межує на півночі з Львівською та Івано-Франківською областями та п'ятьма районами Закарпатської області: Воловецьким, Іршавським, Свалявським, Тячівським та Хустським. До складу Міжгірського району входять смт Міжгір'я та 43 села.

Станом на 1 січня 2010 року у Міжгірському районі проживало 48,3 тис. осіб, що складає 3,9% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих району переважають освіта (1,8 тис. осіб) та охорона здоров'я (1,0 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 50,1 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 26,3 тис. осіб.

Концепція розвитку території району ґрунтується на його унікальних природних багатствах і низки додаткових умов, серед яких головними є:

- віддаленість району від великих міст та промислових центрів регіону,
- відсутність в самому районі виробничих підприємств, які б забруднювали навколишнє середовище,
- межування району з малонаселеними і екологічно чистими гірськими територіями Львівщини та Івано-Франківщини,
- залісненість території (більше 60%) переважаючими хвойними вічнозеленими лісами, хвоя яких знищує шкідливі мікроби, що позитивно відображається на стані здоров'я туристів та відпочиваючих,
- неповторний світ флори і фауни, більшість представників якого мають ендемічне і реліктове походження і в Україні більш ніде не поширені.

Розкриття цих сприятливих передумов стримується слабким розвитком сучасної інженерно-транспортної (автомобільні дороги, електропостачання та супутниковий зв'язок) та соціальної інфраструктури. Тому головним напрямком у подальшому поряд із розбудовою закладів туристично-рекреаційної сфери є розвиток інфраструктурного забезпечення.

Третім пріоритетом є розвиток сільського господарства і, зокрема, відродження вівчарства, враховуючи значний інтерес до цієї галузі іноземних інвесторів.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 16130 місць.

Перечинський район

Знаходиться у північній частині області. Площа району – 0,63 тис.км², що складає 4,9% від площі області. На заході район межує зі Словацькою Республікою, на півночі – з Великобerezнянським і Воловецьким районами, на сході – зі Свалявським і Мукачівським, на заході і півдні – з Ужгородським районами. До складу Перечинського району входять м. Перечин та 24 села

Станом на 1 січня 2010 року у Перечинському районі проживало 31,1 тис. осіб, що складає 2,5% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих району переважають промисловість (1,5 тис. осіб), освіта (1,0 тис. осіб) та охорона здоров'я (0,8 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 29,8 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 15,2 тис. осіб.

Концепція подальшого розвитку району ґрунтується на використанні особливостей вигідного прикордонного положення району; розміщення у передгірській зоні Карпат. Недостатній рівень розкриття сукупного ресурсного потенціалу, що засвідчив комплексний аналіз потенціалу та рівня розвитку визначає і цільову спрямованість концепції розвитку: пріоритети пріоритети розвитку туристичної та курортно-рекреаційної галузі і зв'язаних з нею окремих промислових виробництв, розвиток логістичних центрів та використання потенціалу транскордонного співробітництва.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 5040 місць.

Рахівський район

Знаходиться у східній частині області. Площа району – 1,87 тис.км², що складає 14,7% від площі області. Він межує: на півдні – з Румунією, на півночі і сході – з Івано-Франківською областю, на заході – з Тячівським районом. До складу Рахівського району входять: м. Рахів, 3 смт: Великий Бичків, смт Кобилецька Поляна, Ясіня та 28 сіл.

Станом на 1 січня 2010 року у Рахівському районі проживало 90,4 тис. осіб, що складає 7,3% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих району переважають освіта (2,7 тис. осіб), промисловість та охорона здоров'я (по 1,5 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 94,5 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 48,8 тис. осіб.

Подальший розвиток Рахівського району пов'язаний виключно із розвитком туристично-рекреаційної сфери. Негативні фактори – значна віддаленість від обласного центру мають бути компенсовані значним потенціалом рекреаційних, мінерально-сировинних, лісових та водних ресурсів.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 28920 місць.

Свалявський район

Знаходиться у центральній частині області. Площа району – 0,68 тис.км², що складає 5,3% від площі області. Він межує зі Перечинським, Мукачівським, Воловецьким, Іршавським та Міжгірським районами. До складу Свалявського району входять: м. Свалява та 28 сіл.

Станом на 1 січня 2010 року у Свалявському районі проживало 54,2 тис. осіб, що складає 4,4% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих району переважають охорона здоров'я (2,8 тис. осіб), освіта та промисловість (по 1,8 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 56,8 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 31,0 тис. осіб.

Концепція подальшого розвитку району ґрунтується на використанні особливостей його географічного положення; розміщення у передгірській та гірській зонах Карпат, а також розміщення на міжнародному транспортному коридорі №5. Недостатній рівень розкриття сукупного ресурсного потенціалу, що засвідчив комплексний аналіз потенціалу та рівня розвитку визначає і цільову спрямованість концепції розвитку: пріоритети розвитку оздоровчої сфери на базі багаточисельних джерел мінеральних вод, а також розвиток промисловості на базі використанні лісових ресурсів. Можливе створення індустріального парку.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 8195 місць.

Тячівський район

Знаходиться у південно-східній частині області. Площа району – 1,8 тис.км², що складає 14,1% від площі області. Він межує: на півдні – з Румунією, на півночі – з Івано-Франківською областю, на заході – з Хустським і на сході – з Рахівським районами. До складу Тячівського району входять: м. Тячів, 5 смт: Буштино, Дубове, Солотвино, Тересва та Усть-Чорна і 56 сіл.

Станом на 1 січня 2010 року у Тячівському районі проживало 172,4 тис. осіб, що складає 13,8% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих району переважають освіта (5,3 тис. осіб), охорона здоров'я (3,2 тис. осіб), промисловість (1,7 тис. осіб), державне управління (1,1 тис. осіб), сільське та лісове господарство (1,0 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 183,3 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 99,5 тис. осіб.

Концепція розвитку району ґрунтується на поєднанні використання його ресурсів для промислового розвитку та для розвитку туристично-рекреаційної сфери. Район багатий на мінеральні та геотермальні води (понад 60 мінеральних джерел). На його території також містяться запаси мармуру та інших матеріалів. Значні лісові ресурси. Недостатній рівень розкриття сукупного ресурсного потенціалу, що засвідчив комплексний аналіз потенціалу та рівня розвитку визначає і цільову спрямованість концепції розвитку: пріоритети розвитку оздоровчої сфери на базі багаточисельних джерел мінеральних вод, а також розвиток промисловості будівельних матеріалів та деревообробної промисловості.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 23060 місць.

Хустський район

Знаходиться у південно-східній частині області. Площа району – 1,04 тис.км², що складає 8,1% від площі області. Він межує: на півдні – з Румунією, на заході – з Виноградівським та Іршавським, на півночі – з Міжгірським і на сході – з Тячівським районами. До складу Хустського району входять: місто Хуст, смт Вишково, 25 сільських рад та 59 сіл.

Станом на 1 січня 2010 року у Хустському районі (включаючи Хустську міськраду) проживало 126,7 тис. осіб, що складає 10,2% від чисельності населення області.

У структурі зайнятих району переважають освіта (4,5 тис. осіб), промисловість (2,6 тис. осіб), охорона здоров'я (2,5 тис. осіб), транспорт та зв'язок (1,6 тис. осіб).

За прогнозом чисельність населення району у 2031 році складе 128,3 тис. осіб. Загальна кількість трудових ресурсів становитиме 52,0 тис. осіб.

Концепція подальшого розвитку району має ґрунтуватися на розвитку транскордонного співробітництва з Румунією, створенні індустріальних парків, розвитку туристично-рекреаційної сфери. Підвищенні соціально-економічного розвитку району має реалізовуватись за рахунок розміщення нових промислових підприємств, підвищення рівня розвитку соціальної інфраструктури.

Загальна ємність оздоровчо-рекреаційних та туристичних закладів на перспективу складає 2380 місць.

V. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПЛАНУВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ ТА ЇЇ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ

В основу концепції планувального розвитку області закладені наступні принципи:

- розміщення й ієрархічна структура розсіяння вузлів заселення господарських агломерацій у загальнодержавному й обласному контексті;
- розвиток урбанізованих агломерацій і планувальних осей (зв'язків);
- принципи регулювання територіального розвитку з метою створення рівноцінних умов проживання на всій території області і створення територіальних передумов для поліпшення стану навколишнього середовища, забезпечення екологічної стабільності, збереження культурної спадщини.

У схемі планування території Закарпатської області пропонуються чотири основні напрямки розвитку території, а саме:

- Центральна із центром у м. Ужгород;
- Мукачівська з центром у м. Мукачеве;
- Хустська з центром у м. Хуст;
- Рахівська – з центром у м. Рахів.

5.1.1. Зони урбанізації

Центральна зона урбанізації (центр – м. Ужгород) формується на основі залізничної транспортної магістралі у напрямках Київ–Львів–Чоп–Ужгород і далі розподілення вантажних та пасажирських потоків на Словаччину та Угорщину, а також міжнародної автомагістралі Київ–Львів–Ужгород–Чоп.

Центральна зона урбанізації охоплює територію Ужгородського району, на території якого знаходиться м. Ужгород з населенням 116,5 тис. чол., м. Чоп з населенням 9,9 тис. чол. Та смт Середнє з населенням 3,7 тис. чол.

Загальна чисельність населення складає 193,4 тис. чол., з них 64,3 тис. чол., або 33,2% – сільське населення.

Ужгород стає містом, до якого спрямовані повсякденні трудові та культурно-побутові переміщення населення.

Радіус зони розповсюдження трудових зв'язків (маятникової міграції) складає 15-18 км від обласного центру. Враховуючи соціально-економічну привабливість міста Ужгорода можна прогнозувати збільшення його чисельності населення і зменшення долі сільського населення.

Наявність потужної по своїй пропускій спроможності автомобільної і залізничної мережі як з пропуску вантажопотоків, так і з пасажиро потоків створює передумови для розвитку населених пунктів, які входять в Ужгородський район, а також створення логістичних систем, комплексних транспортних складів, а також мережі супермаркетів для оптової торгівлі промисловими, продовольчими товарами й іншими видами продукції.

Необхідно розробити схему планування території Ужгородського адміністративного району в масштабі 1:25000 з метою визначення обсягів і масштабу розвитку господарської, рекреаційної, інженерно-транспортної інфраструктури, відповідно до геологічної безпеки, санітарно-гігієнічних умов проживання населення, а також ув'язки питань спільного використання територій, визначених в генеральному плані міста Ужгорода.

2. Мукачівська урбанізована зона із центром у м. Мукачеве містить у собі два адміністративних райони – Мукачівський і Свалявський. Розвиток цієї урбанізованої групи піде по трьох напрямках:

- Вплив загальнодержавної залізничної і автомобільної магістралей Київ–Львів–Свалява–Мукачеве–Чоп;
- Проходження в південно-східній частині міжнародного транспортного коридору Критський №5 а також формування вантажопасажирського аеропорту у м. Мукачеве створює передумови для стимуляції господарської діяльності;
- Наявність в Мукачівському та Свалявському районах значного потенціалу для розвитку мережі оздоровчих закладів загальною ємністю 6000 місць.

Загальна чисельність населення адміністративних районів, що розглядаються, складає 238,4 тис. чол., з них в сільській місцевості проживає 126,7 тис. чол., або 53,1% від загальної кількості населення.

Розвиток оздоровчої галузі дозволить збільшити населення оздоровчих центрів Кольчино, Чинадійово і Свалява.

Розвитку процесів урбанізації будуть слугувати повсякденні трудові та культурно-побутові переміщення населення в радіусі 10-12 км.

Наявність потужного автомобільного та залізничного транспортного зв'язку створює передумови для формування вздовж нього логістичних центрів, комплексів транспортних складів, а в межах населених пунктів – об'єктів оптової та роздрібної торгівлі промисловими і продовольчими товарами, громадського харчування і об'єктів транспортного обслуговування.

Для реалізації вищезазначених напрямків транспортно-рекреаційного розвитку території необхідно розробити у більшому масштабі 1:25000 схему планування території Мукачівського і Свалявського адміністративних районів.

3. Хустська зона урбанізації з центром у м. Хуст включає в себе два адміністративних райони – Виноградівський та Хустський. Розвиток цієї урбанізованої групи піде по трьох напрямках:

- Вплив автомагістралі національного значення Львів – Мукачеве – Іршава – Хуст – Тячів – Рахів – Івано-Франківськ і автомагістралі Хуст – Виноградове – Берегове – Чоп;
- Розвиток рекреаційно-туристичної галузі РТЗ „Ріка” і РТЗ „Тиса”, а також формування оздоровчих центрів „Вишков” і „Шаяни”;
- Транспортна діяльність в зонах автомобільних і залізничних міжнародних пунктів пропуску Вилоч, Дякове, Хижа, Яблунівка.

Загальна чисельність населення даних адміністративних районів – 213,1 тис. чол., з них у містах Хуст та Виноградове проживає 56,9 тис. чол., в смт Вишково, Вилоч, Королево – 20,4 тис. чол., інше населення – 135,8 тис. чол. (або 67,3%) проживає у сільській місцевості.

Процесам урбанізації, тобто збільшення частини міського населення, буде сприяти зменшення зони маятникової міграції, розміщення вздовж національної автомагістралі об'єктів оптової та роздрібної торгівлі, об'єктів громадського харчування а також об'єктів транспортного обслуговування.

Крім того, в зонах пунктів пропуску формуються об'єкти, необхідні для обслуговування пунктів пропуску – логістичні центри, комплексні транспортні склади, СТО, АЗС та ін.

Для реалізації вищевказаних напрямів транспортно-рекреаційного розвитку територій, необхідно в більшому масштабі 1:25000 розробити схему планування Виноградівського і Хустського районів.

4. Рахівська урбанізована зона з центром у м. Рахів включає в себе територію Рахівського адміністративного району.

Розвиток цієї урбанізованої зони піде по трьох напрямках:

- Вплив автомагістралі національного значення у напрямку Ужгород – Чоп – Хуст – Рахів – Івано-Франківськ;
- Розвиток рекреаційно-туристичної діяльності в трьох напрямках:
 - формування гірсько-рекреаційних комплексів „Близиця” і „Петрос” з центром в смт Ясіня;
 - Формування рекреаційно-туристичних закладів „Магура”, „Косівська поляна” і „Кобилецька поляна”;
 - Розширення до 1500 місць оздоровчого центру „Кваси”.

Загальна чисельність населення Рахівського адміністративного району складає 90,4 тис. чол., з них у містах проживає 36,0 тис. чол. (м. Рахів, смт Великий Бичків, смт Кобилецька поляна і смт Ясіня). Сільське населення складає 54,4 тис. чол., або 60,2% від загальної чисельності населення.

Процесам урбанізації буде сприяти створення потужних гірсько-рекреаційних комплексів ГРК „Близиця” і ГРК „Петрос”, загальною ємністю 17,0 тис. місць, внаслідок чого збільшиться чисельність населення смт Ясіня і м. Рахів, а також розміщення вздовж автомагістралі національного значення об’єктів торгівлі, громадського харчування і об’єктів транспортного обслуговування.

Для організації вищевказаних транспортно-рекреаційних напрямів розвитку необхідно розробити в більшому масштабі 1:25000 схему планування території Рахівського району і генеральні плани гірсько-рекреаційних комплексів.

5.1.2. Території переважного курортно-рекреаційного освоєння

Згідно „Регіональної схеми розвитку та розміщення курортів, міст відпочинку та туризму України” територія Закарпатської області входить до Карпатської регіональної рекреаційної системи, в якій визначений функціональний профіль системи як гірсько-спортивний, туристично-оздоровчий, курортно-лікувальний, мисливський.

В розділі природно-рекреаційного потенціалу представлені показники по запасам лікувальних вод і лікувальних грязей, а також порогові значення рекреаційної ємності використання лісового фонду для організації стаціонарного і короткочасного відпочинку.

У зв’язку з вищенаведеним в схемі планування території Закарпатської області пропонується наступна планувальна структура організації оздоровчо-рекреаційної галузі:

1. ГРК – гірсько-рекреаційні комплекси;
2. РТЗ – рекреаційно-туристичні заклади;
3. Оздоровчі центри.

Пріоритетним напрямом у сфері розвитку оздоровчо-рекреаційної галузі прийняте формування гірсько-рекреаційних комплексів. Так, найбільш перспективними являються:

Рахівський район, в якому пропонується сформувати 3 ГРК:

- ГРК „Близиця”, центр – смт Ясіня;
- ГРК „Петрос”, центр – с. Лазещина;
- ГРК „Магура”, центр – м. Рахів.

Для даних цілей резервується **24500 га** території і намічається розмістити 22000 відпочиваючих.

В Тячівському районі намічено 3 ГРК:

- ГРК „Свидово”, центр – смт Усть Чорна;
- ГРК „Плеско”, центр – с. Красна;

- ГРК „Гропа”, центр – с. Руська Мокра.

Загальна площа комплексів складає **23700 га** з розміщенням 18000 відпочиваючих.

В **Міжгірському районі** пропонується сформувати 3 ГРК:

- ГРК „Міжгір'я”, центр – смт Міжгір'я;
- ГРК „Колочава”, центр – с. Колочава;
- ГРК „Магура”, центр – с. Пилипець.

Загальна площа гірсько-рекреаційних комплексів складає **18050 га** з розміщенням 11000 відпочиваючих.

У **Воловецькому районі** намічені два гірсько-рекреаційних комплекси:

- ГРК „Воловець” з центром у смт Воловець;
- ГРК „Білий Камінь” з центром у с. Пашківці.

Загальна площа для формування гірсько-рекреаційних комплексів складає **17900 га** з розміщенням 10000 відпочиваючих.

Крім того, у **Великобerezнянському районі** пропонується організувати ГРК „Красива”, з центром в с. Вишка (ємність – 2000 місць) і в **Перечинському районі** ГРК „Тур'я Поляна” загальною ємністю 2000 місць.

Таким чином у схемі планування території Закарпатської області резервується **80950 га** земель під реалізацію програм організації гірсько-рекреаційних комплексів.

Крім того проектом пропонується резервувати для організації рекреаційно-туристичних закладів найбільш привабливі території вздовж водостоків і на полонинах.

В **Рахівському районі** – РТЗ „Кобилецька Поляна” і „Косівська Поляна”, на території **3070 га**, ємністю 2000 місць.

В **Тячівському районі** – РТЗ „Тересва” і РТЗ „Теребля” з центрами в Тересва та Буштино, на території **13300 га**, загальною ємністю 2000 місць.

В **Міжгірському районі** – РТЗ „Синевірська Поляна” і „Боржавські полонини” на території **5800 га**, загальною ємністю 3000 місць.

В **Великобerezнянському районі** – РТЗ „Ужанська” (центр – Кострино) на території **11200 га**, загальною ємністю 1000 місць.

В **Перечинському районі** – РТЗ „Перечин” і „Тур'я” з центром в с. Тур'я Поляна на території **10400 га**, загальною ємністю 2000 місць.

В **Свалявському районі** – РТЗ „Боржавські Полонини”, на території **2000 га**, загальною ємністю 2000 місць.

Крім того пропонується сформувати РТЗ „Ріка” (центр – м. Хуст), РТЗ „Виноградове” вздовж р. Тиса, РТЗ Іршавська (центр – м. Іршава) і РТЗ „Боржавська” вздовж р. Боржава, на території **41250 га** загальною ємністю 8000 місць.

Недопустиме будівництво виробничих об'єктів, житлових будинків та прирівняних до них об'єктів, в т.ч. рекреаційних у зонах можливого затоплення. Господарське використання земель водного фонду регламентується дією Земельного, Водного Кодексів та постановою КМУ №502 від 13.05.1996р. Об'єкти, що знаходяться у прибережній захисній смузі, можуть експлуатуватися, якщо при цьому не порушується її режим. Непридатні для експлуатації споруди, а також ті, що не відповідають встановленим режимам господарювання, підлягають винесенню з прибережних захисних смуг.»

В **м. Ужгород** пропонується сформувати на базі існуючого лісового масиву РТЗ загальною ємністю 1000 відпочиваючих.

Всього по Закарпатській області для організації рекреаційно-туристичних зон резервується **76620 га** земель.

Оздоровчі центри. На даний час в Закарпатській області функціонують

оздоровчі заклади загальною ємністю 5760 місць.

Найбільш розвинена ця галузь в Свалявському і Мукачівському районах. Схемою планування території області пропонується подальший розвиток оздоровчої галузі.

Пропонується сформувати оздоровчий центр „Кваси” зі збільшенням числа клієнтів на 1500 місць, оздоровчий центр „Солотвино” зі збільшенням на 500 місць, оздоровчий центр „Сойми” зі збільшенням на 1000 місць.

Найбільший розвиток отримає Свалявська група курортів, в яку увійдуть оздоровчі центри „Поляна” та „Голубине” з загальним збільшенням числа відвідувачів на 3000 місць.

В Мукачівському районі пропонується сформувати оздоровчі центри „Чинадійово” і „Синяк” з загальним збільшенням закладів на 1000 місць.

В Хустському районі намічений розвиток оздоровчого центру „Шаяни” і „Вишково” на 1000 місць.

На базі термальних вод пропонується сформувати оздоровчий центр в м. Берегово зі збільшенням числа відпочиваючих на 1500 місць.

В цілому по області проектом пропонується зарезервувати 5800 га земель на загальну ємність 9500 місць.

Нижче приводиться таблиця 5.1 зі структурою ємності рекреаційно-оздоровчих закладів по області.

Таблиця 5.1

Рекреаційні зони: рекреаційно-туристичні заклади,
оздоровчі комплекси та ГРК (гірсько-рекреаційні комплекси) *

№	Назва	Територія, га	Ємність, місць
1.	Рахівська рекреаційна зона		
1.1	ГРК „Близниця”, центр Ясіня	9600	10000
1.2	ГРК „Петрос”, центр Лазещина	6600	7000
1.3	ГРК „Магура”, центр Рахів	8350	5000
1.4	РТЗ „Кобилецька Поляна”	3070	2000
1.5	РТЗ „Косівська Поляна”		
1.6	Оздоровчий центр „Кваси”	800	1500
	Всього по Рахівській зоні	28500	25500
2.	Тячівська рекреаційна зона		
2.1	ГРК „Свидово”, центр Усть Чорна	14600	10000
2.2	ГРК „Плеско”, центр Красна	4900	5000
2.3	ГРК „Гропа”, центр Руська Мокра	4200	3000
2.4	РТЗ „Тересва, центр Тересва	3300	2000
2.5	РТЗ „Теребля”, центр Буштино		
2.6	Оздоровчий центр „Солотвино”	950	500
	Всього по Тячівській зоні	38000	20500
3.	Міжгірська рекреаційна зона		
3.1	ГРК „Міжгір’я”, центр Міжгір’я	5700	5000
3.2	ГРК „Колочава”, центр Колочава	6350	3000
3.3	ГРК „Магура”, центр Пилипець	6000	3000
3.4	РТЗ „Синевірська Поляна”	5800	3000
3.5	РТЗ „Боржавські Полонини”		
3.6	Оздоровчий центр „Сойми”	660	1000
	Всього по Міжгірській зоні	24500	15000

№	Назва	Територія, га	Ємність, місць
4.	Воловецька рекреаційна зона		
4.1	ГРК „Воловець, центр Воловець	4340	5000
4.2	ГРК „Білий Камінь”, центр Пашківці	3500	5000
	Всього по Воловецькій зоні	7900	10000
5.	Великобerezнянська рекреаційна зона		
5.1	ГРК „Красива”, центр Вишка	2850	2000
5.2	РТЗ „Ужанська”, центр Кострино	11200	1000
	Всього по Великобerezнянській зоні	14050	3000
6.	Перечинська рекреаційна зона		
6.1	ГРК „Тур’я Поляна”, центр Лумшори	4000	2000
6.2	РТЗ „Перечин”	10400	2000
6.3	РТЗ „Тур’я”, центр Тур’я Поляна		
	Всього по Перечинській зоні	14400	4000
7.	Свалявська рекреаційна зона		
7.1	Оздоровчий центр „Поляна”	900	1000
7.2	Оздоровчий центр „Голубине”	1300	1000
7.3	РТЗ „Боржавські Полонини”	2000	2000
7.4	Оздоровчий центр „Свалява”		1000
	Всього по Свалявській зоні	4200	5000
8.	Мукачівська рекреаційна зона		
8.1	Оздоровчий центр „Чинадійово”	530	500
8.2	Оздоровчий центр „Синяк”	1000	500
	Всього по Мукачівській зоні	1530	1000
9.	Хустська рекреаційна зона		
9.1	РТЗ „Ріка”, центр Хуст	14500	2000
9.2	Оздоровчий центр „Вишково”, центр Вишково	1480	500
9.3	Оздоровчий центр „Шаяни”	600	500
	Всього по Хустській зоні	16580	3000
10.	Виноградівська рекреаційна зона		
10.1	РТЗ „Виноградово” вздовж р. Тиса	11000	2000
11.	Іршавська рекреаційна зона		
11.1	РТЗ Іршавська, центр Іршава	7400	2000
12.	Берегівська рекреаційна зона		
12.1	Оздоровчий центр в м. Берегово		1500
12.2	РТЗ „Боржавська” вздовж р. Боржава	9350	2000
	Всього по Берегівській зоні		3500

Ємність по області всього – **94 500 місць**, в тому числі: рекреаційно-туристичних закладів – **20 000 місць**; оздоровчих центрів – **9500 місць**; Гірсько-рекреаційних комплексів – **65 000 місць**. Територія складе близько 177 500 га.

Примітка: при розробленні генеральних планів оздоровчих та рекреаційних зон ємність та територія буде уточнюватися.

5.1.3. Зони транскордонного співробітництва

Згідно Генеральної схеми планування території України в південно-західній частині України формується регіон на основі Закарпатської області, яка має спільний кордон з адміністративними одиницями чотирьох суміжних країн (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія). Планувальна структура цього регіону визначається його особливими природними умовами, а також мережею міст і транспортних комунікацій.

Найбільш активні планувальні зв'язки існують в напрямках Словаччини та Угорщини: Ужгород–Кошиця та Ужгород–Ніредьгаза. Слід враховувати також планувальні зв'язки Кошицького району (Словаччина) з Мішкольцьким (Угорщина) та з Жешувським воєводством (Польща).

Значення транскордонних територій в соціально-економічному житті України спонукають розглядати їх, як найбільш актуальний у сучасних умовах об'єкт містобудівного проектування. А це, у свою чергу, висуває першочергові завдання, а саме:

Забезпечення охорони державного кордону. Програма облаштування державного кордону, яка прийнята на урядовому рівні в Україні, включає в себе створення системи контрольних пунктів прикордонних переходів для всіх видів громадського та приватного транспорту, а також для пішоходів. Мета цих заходів подвійна. По-перше – забезпечити надійний контроль на кордоні, щоб запобігти нелегальному перевезенню вантажів, а також незаконному виїзду та в'їзду людей. По-друге – створяться умови для забезпечення „відкритості” державного кордону, відповідно до міжнародних правил і стандартів;

Забезпечення умов для транскордонних переміщень людей і вантажів. Сюди слід віднести розвиток і створення мережі міжнародних транспортних комунікацій різних видів (транспортних коридорів), а також системи облаштування контрольно-пропускних пунктів з достатньою пропускною спроможністю та необхідним транспортним обслуговуванням. Транскордонні території є тим місцем, де відбувається „стикування” окремих міжнародних транспортних ділянок і пунктів контрольованого пропуску людей і вантажів;

Екологічна безпека населення в транскордонних регіонах залежить від заходів, які повинні здійснюватися не лише однією країною, а двома і більше прилеглими державами. Тому в даному випадку мова йде про спільні екологічні програми містобудівного розвитку транскордонних територій. Екологічні конфлікти не мають державних кордонів. Стосується це джерел промислових забруднень повітря, ґрунту, води, катаклізмів, викликаних природними явищами або антропогенними факторами. Тому в транскордонних районах треба дотримуватися підвищеної відповідальності та гарантії для додержання міжнародних санітарних правил і норм.

Слід також враховувати можливість міжнародної координації та кооперації ресурсів у боротьбі з різними стихійними лихами на міжрегіональному рівні, а також при здійсненні заходів з покращення екологічних якостей навколишнього середовища.

Соціально-економічна складова. Однією з головних соціальних функцій транскордонних регіонів є міжнародний туризм. Значення цієї функції обумовлено спільною історичною спадщиною, яка має великий пізнавальний інтерес для народів суміжних країн.

Важливим завданням, що стосується соціальної функції транскордонних регіонів, є подолання розбіжностей у рівнях побутового обслуговування населення, яке живе по різні боки кордону, а також культурних і мовних бар'єрів, які існують між ними. Маються на увазі суттєві розбіжності в рівнях освіти, культури поведінки, інформаційного забезпечення та ін. Тому при плануванні транскордонних територій необхідно сприяти різним проявам соціальної інтеграції, використовуючи всі можливі телекомунікаційні мережі. Соціально-економічна складова відображає можливість компенсувати певну частину тих функцій, яких не вистачає в даному районі за рахунок її надлишку в сусідньому. Така можливість може бути використана в інтеграційних транскордонних регіонах, якщо їх розглядати як єдиний комплекс.

Транскордонне співробітництво з Польщею формується на базі автомобільного пункту пропуску „Лубня – Волосате”. Необхідно його будівництво та облаштування.

На територію Словаччини зі сторони Закарпатської області є пункти пропуску у Великоберезнянському та Ужгородському районах. На території Великоберезнянського району намічено будівництво двох автомобільних пунктів пропуску: „Малий Березний – Убля” і „Забрідь – Уліч”. На території Ужгородського району наявні облаштовані автомобільні пункти пропуску „Ужгород – Вишне Немецке”, „Малі Селменці – Вельке Слеменце” і Соломоново – Чіерна, а також два залізничних пункти пропуску – „Сторожениця” Чоп – Чіерна-над-Тісоу.

На територію Угорщини функціонують міжнародні автомобільні і залізничні пункти пропуску „Чоп – Загонь”, „Батьово”, „Соловка – Еперешки” на території Ужгородського району і 3 пункти пропуску „Дзвінкове – Ловня”, „Косонь – Боробаш” і „Лужанка – Берегшурань” на території Берегівського району.

В районі п/п „Косонь – Барабаш” необхідне у перспективі облаштування п/п для міжнародного транспортного коридору „Крітський №5”.

У Виноградівському районі функціонують автомобільні пункти пропуску „Вилок – Тісобець”.

На територію Румунії зі сторони Закарпатської області функціонують автомобільний та залізничні п/п „Дяково – Галмеу”, „Хижа – Тарна Маре”, „Тересва – Кимпулунг-ла-Тіса”, „Ділове – Валя-Вішеулуй” і Рахів.

Для ефективного транскордонного співробітництва і забезпечення розвитку єврорегіону необхідно довести рівень облаштування пунктів пропуску до європейського, будівництво комплексів автосервісу: АЗС, СТО, автостоянок, транспортно-складський комплексів, сервісної інфраструктури (готелів, мотелів, закладів харчування, торгівлі, банків, туристичних агенцій, офісів компаній і т.д.

Конкретні заходи щодо розвитку та будівництва пунктів пропуску через Державний кордон України викладені в II томі Схеми планування території, у розділі „Транспорт”, табл. 3.20, стор. 198.

5.1.4. Райони пріоритетної сільськогосподарської діяльності.

В схемі планування території Закарпатської області в розділі сільського господарства визначені на перспективу певні зміни пріоритетів розвитку структури виробництва, зокрема пріоритетний розвиток молочного скотарства й вівчарства порівняно до розвитку галузей рослинництва.

У зв'язку з вищевказаним, пріоритети по сільськогосподарській діяльності можна розподілити на три групи районів:

- природно-ресурсний потенціал рослинництва до 2030 р.

Прогнозується, що площа сільськогосподарських угідь та ріллі залишиться незмінною з 2009 р. – відповідно 442,5 та 195,5 тис. га. Сюди входять Ужгородський, Мукачівський, Берегівський і Виноградівський райони з пріоритетом на товарне землеробство з орієнтацією на виробництво продовольчого зерна, зерна кукурудзи на корм, виноградарство, кормове виробництво;

- Перечинський, Іршавський, Хустський і Тячівський райони орієнтовані на молочно-м'ясне скотарство, свинарство, вівчарство, овочівництво, садівництво;
- Група районів, розташованих переважно у гірській місцевості, це Великобerezнянський, Воловецький, Свалявський, Міжгірський і Рахівський, де переважно розвивається вівчарство, молочно-м'ясне скотарство, картоплярство, овочівництво.

В схемі планування намічено у гірських районах активний розвиток рекреаційної діяльності на загальну ємність 76,0 тис. відпочиваючих, будівництво у гірських умовах широтної регіональної дороги, що зв'язуватимуть Великобerezнянський, Свалявський, Міжгірський і Рахівський райони, з розвитком системи обслуговування.

Такі заходи будуть стимулювати розвиток сільського господарства в цих районах

5.2. Розвиток міських поселень та їх функціональна типізація

Станом на 1 січня 2010 р. поселенська структура Закарпатської області включала 609 населених пунктів, у тому числі 11 міст (з них 5 обласного та 6 районного значення), 19 селищ міського типу та 579 сільських поселень.

Таблиця 5.2

Чисельність міських та сільських населених пунктів

Адміністративно-територіальні одиниці	Населені пункти		Всього
	міські	сільські	
м. Ужгород	1	-	1
Берегівський район	2	43	45
Великобerezнянський район	1	31	32
Виноградівський район	3	47	50
Воловецький район	2	24	26
Іршавський район	1	46	47
Міжгірський район	1	43	44
Мукачівський район	3	86	89
Перечинський район	1	24	25
Рахівський район	4	28	32
Свалявський район	1	28	29
Тячівський район	6	56	62
Ужгородський район	2	64	66
Хустський район	2	59	61
Закарпатська область	30	579	609

Середня людність одного населеного пункту складає 2044 особи (по Україні – 1542 особи). Середня людність одного міського поселення становила 15419 осіб (по Україні – 23456 осіб), а одного сільського поселення – 1351 осіб (по Україні – 507 осіб). Таким чином, людність одного міського поселення у Закарпатській області на 34,2% нижче, а одного сільського поселення – майже утричі вище середньодержавного показника.

Переважна частина населення області проживає у сільських поселеннях – 62,8%. Це найбільший показник руралізації серед регіонів України.

Найбільша насиченість населеними пунктами спостерігається на рівнинній частині регіону, у межах Середньодунайської (Закарпатської) низовини, найнижча насиченість – у гірській частині.

Серед категорій міських поселень переважають населені пункти з чисельністю населення від 5 до 10 тис. осіб (53,3%). За кількістю населення приблизно однакову частку складають міські поселення з чисельністю населення від 5 до 10 тис. осіб (28,5%), від 10 до 50 тис. осіб (23,8%) та понад 100 тис. осіб (25,2%). Розподіл населення по основних групах міських поселень за чисельністю населення наводиться у табл. 41.

Таблиця 5.3

Розподіл чисельності наявного населення по групах міських поселень

Категорія за населенням	Кількість населених пунктів	Частка від загальної кількості населених пунктів	Чисельність населення	Частка населення в загальній кількості населення
0-2000	2	6,7	2606	0,6
2000-5000	5	16,7	17781	3,8
5000-10000	16	53,3	131666	28,5
10000-50000	5	16,7	110295	23,8
50000-100000	1	3,3	83763	18,1
100000 і вище	1	3,3	116456	25,2
Всього	30	100	462567	100

Як видно з наведеної таблиці, в області переважають малі міські поселення (міста та селища міського типу) з населенням менше 50 тис. осіб. Їх загальна кількість становить 28 одиниць (96,7%), а частка населення складає 56,8%).

На підставі здійсненого аналізу поселенської структури Закарпатської області можна зробити висновок про її недосконалість. В області переважають малі поселення, які, як правило, не мають на сьогоднішній день достатньої самостійної економічної бази для подальшого розвитку. Обласний центр розташований ексцентрично по відношенню до більшості адміністративних районів. Недостатня роль середніх міст, які мають відігравати стабілізуючу роль у розвитку регіону.

Аналіз динаміки розвитку міських поселень Закарпатської області за результатами Моніторингу Генеральної схеми планування території України дозволив зробити деякі висновки щодо розвитку окремих міст та селищ міського типу регіону.

У 2009 р. тільки у 19 міських поселеннях області спостерігалось зростання населення (у 2008 р. – у 14). Найбільший відносний приріст населення за 2009 р. спостерігався у смт Королево Виноградівського району. По 11 поселеннях приріст спостерігався протягом двох останніх років.

У той же час у деяких поселеннях за останні роки відбувалось зниження населення. Найбільшого відносного скорочення населення у 2009 р. зазнали міста Берегове, Тячів та смт Жденієво та Вилок.

Важливим завданням схеми планування Закарпатської області є підготовка заходів щодо поліпшення демографічної ситуації та зміцнення поселенської мережі. Ці заходи частково розглядалися у розділах 2 та 3.

Іншим напрямком управління розселенням та розвитком міст є визначення їх функціональної типізації за географічним положенням та господарськими функціями. На сьогодні існують наукові концепції функціонально-господарської типізації міст (Ю. Пітюренко, 1977-83; В.Ковтун та А. Степаненко, 1991; Ю.Палеха, 2008). З цією метою здійснена комплексна функціональна типізація міських поселень Закарпатської області за господарськими функціями та географічним положенням. При цьому виділили такі типи міст за господарськими функціями: поліфункціональні (багатофункціональні) центри; новопромислові центри; залізничні вузли; агропромислові, лісопромислові та курортно-рекреаційні центри.

Поліфункціональні центри включають великі та середні міста із розгалуженою галузевою структурою виробничого комплексу та розвинутою ринковою інфраструктурою. У межах області до таких центрів відноситься обласний центр Ужгород та місто Мукачеве.

Значний вплив на розвиток населених пунктів у сучасних умовах здійснюють транспортно-розподільчі функції, які формуються у поселеннях, які є *залізничними вузлами* (Чоп, Королево, Батьово).

Окреме місце в типізації посідають населені пункти, які є *курортно-рекреаційними центрами*. До них відносяться 10 міських поселень: Тячів, Рахів, Свалява, Великий Березний, Солотвино, Жденієво, Воловець, Міжгір'я, Ясіня та Усть-Чорна.

Серед населених пунктів області найбільша за чисельністю є категорія *агропромислових центрів*. Виробничою базою цих населених пунктів є переважно харчова та легка промисловість. Загальна кількість поселень – агропромислових центрів області становить 14 одиниць.

Важливу роль у Закарпатті відіграють поселення, які є *лісопромисловими центрами*. До них відноситься смт Дубове.

Серед компонентів географічного положення, які впливають на типізацію міст необхідно виділити їх розміщення у:

- межах прикордонних територій із Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією (міста Чоп, Виноградов, Берегове, Перечин);
- у Карпатській курортній зоні (міста Свалява, Рахів, Тячів).

Завдяки проведеному аналізу економіко-географічних факторів, які впливають на вартість території міст Закарпатської області, можна здійснити їх комплексну типізацію (табл. 42).

Таблиця 5.4

Функціональна типізація міських поселень Закарпатської області

Групи поселень за чисельністю населення, тис. осіб	За господарськими функціями					За географічним положенням	
	Поліфункціональні центри	Залізничні вузли	Курортно-рекреаційні центри	Агропромислові центри	Лісопромислові центри	Карпатська курортна зона	прикордонні території
Більше 100	1	-	-	-	-	-	-
50 – 99,9	1	-	-	-	-	-	-
20 – 49,9	-	-	-	3	-	-	2
10 – 19,9	-	-	2	-	-	2	-
5 – 9,9	-	2	6	7	1	1	2
До 5	-	1	2	4	-	-	-
Разом	2	3	10	14	1	3	4

Примітка: Складено за даними Держкомстату України станом на початок 2010 р.

Типи міських поселень області відображені також на карті (рис. 5.1)

Функціональна типізація міст області дозволяє визначити основні напрямки їх господарського та містобудівного розвитку.

Для *поліфункціональних центрів* у подальшому необхідно використовувати переваги їх адміністративно-управлінської ролі та транспортно-географічного положення, активно розвивати нові форми територіально-економічного господарювання (вже створені вільні економічні зони, а також технопарки й індустріальні парки).

Розвиток залізничних вузлів має здійснюватись на посиленні виконання областю транспортно-комунікаційних функцій у рамках розбудови міжнародних транспортних коридорів «Європа-Азія» та Критського №5.

Для курортно-рекреаційних центрів необхідно здійснювати розвиток оздоровчої та рекреаційної інфраструктури через залучення як вітчизняних так і іноземних інвесторів, включення прилеглих територій до міжнародних туристичних маршрутів.

Розвиток агропромислових та лісопромислових центрів базуватиметься на посиленні виконання ними ролі важливих центрів переробки сільськогосподарської та лісової продукції у зоні товарного виробництва.

Важливу роль відіграватиме посилення в області прикордонних та транскордонних функцій. В цьому відношенні важлива роль у формуванні відіграватимуть поселення, які розміщені в межах прикордонних районів.



Рис 5.1. Функціональні типи міських поселень

5.3. Організація системи міжселенного культурно-побутового обслуговування

Організація системи міжселенного культурно-побутового обслуговування визначає раціональну структуру мережі установ культурно-побутового обслуговування, їх склад, територіальне розміщення в залежності від прийнятої системи розселення.

Організація системи міжселенного обслуговування спрямована, з одного боку, на підвищення якості шляхом функціональної диференціації та поглиблення спеціалізації видів обслуговування, з другого боку до територіального приближення послуг до населення.

На території Закарпатської області проектом передбачена 4-х ступенева система культурно – побутового обслуговування, яка розрахована на послідовне задоволення потреби населення в межах допустимих радіусів обслуговування.

Склад установ міжселенного обслуговування визначається на підставі місця населеного пункту в системі розселення.

Міста – центри міжселенного обслуговування в залежності від ступеню розвитку культурно-побутових зв'язків діляться на наступні категорії:

- регіональний центр (м. Ужгород) з найбільш повним складом установ епізодичного користування, рядом унікальних установ, що дає йому можливість забезпечити вищий рівень обслуговування;
- міжрайонні центри (міста Мукачеве, Хуст, Рахів) з повним складом установ епізодичного користування;
- районні центри(центри адміністративних районів та міськрад) з повним складом установ періодичного обслуговування, а в разі перевищення радіуса обслуговування 30 км;
- місцеві центри (з зоною обслуговування радіусом 5-10 км) з повним складом повсякденного та частково періодичного користування.

Раціональне розміщення установ і підприємств обслуговування створюватиме умови для забезпечення рівного доступу населення до всебічних потреб у різних видах послуг.

Нижче в таблиці 5.5 приведено орієнтовний склад підприємств і установ обслуговування, які пропонується розмістити у міжселенних центрах різного рівня.

Таблиця 5.5

Орієнтовний склад культурно – побутових установ, що розміщуються в міжселенних центрах обслуговування

№ з/п.	Найменування центрів обслуговування	Установи та підприємства обслуговування						
		Установи освіти	Установи охорони здоров'я, соціального забезпечення	Спортивні і оздоровчі установи	Установи культури й мистецтва	Підприємства торгівлі, громадського харчування	Підприємства побутового обслуговування, готелі	Організації та установи управління, кредитно – фінансові установи та підприємства зв'язку
I.	Регіональний та обласний центр (м. Ужгород)	Багатопрофільні вищі навчальні заклади III-IV рівня акредитації	Вузькоспеціалізовані медичні центри, багато профільні обласні лікарні	Спортивні центри, спеціалізовані спортивні спорудження: аероклуб, велотрек, іподром тощо	Театр опери та балету, театри, філармонії, цирк, кіноконцертні зали, музеї та виставкові зали, спеціалізовані бібліотеки	Спеціалізовані торговельні центри, торговельно-розважальні центри, ресторани, кафе	Спеціалізовані підприємства побутового обслуговування готелі 4-5 зірок	Організації та установи управління значення, юридичні установи, банки, страхові компанії, агенції нерухомості
II	Міжрайонні центри Мукачеве, Хуст, Рахів	Вищі навчальні заклади III-IV рівня акредитації	Багатопрофільні та спеціалізовані лікарні, консультативні поліклініки	Спортивні центри, спеціалізовані спортивні спорудження: аероклуб, велотрек та ін.	Музеї та виставкові зали,	Спеціалізовані торговельні центри, торговельно-розважальні центри, ресторани, кафе	Спеціалізовані підприємства побутового обслуговування, готелі	Органи управління міжрайонного та районного значення, юридичні установи, банки, страхові компанії, агенції нерухомості

№ з/п.	Найменування центрів обслугову- вання	Установи та підприємства обслуговування						
		Установи освіти	Установи охорони здоров'я, соціального забезпечення	Спортивні і оздоровчі установи	Установи культури й мистецтва	Підприємства торгівлі, громадського харчування	Підприємства побутового обслуговування, готелі	Організації та установи управління, кредитно – фінансові установи та підприємства зв'язку
III	Районні центри	Вищі навчальні заклади I-II рівня акредитації, професійно- технічні навчальні заклади, позашкільні установи	Районна лікарня, поліклініка, диспансери, станція швидкої допомоги, санітарно- епідеміологічна установа будинки-інтернати для людей похилого віку, ветеранів війни і праці, будинки- інтернати для дорослих інвалідів з фізичними порушеннями, будинки дитини, дитячі будинки для дітей сиріт, які залишились без піклування батьків, будинки-інтернати	Стадіони, спортивні зали загального користування, басейни криті і відкриті загального користування, спеціалізовані спортивні спорудження, спортивні школи	Клубні установи та центри дозвілля, кінотеатри, бібліотеки, музей краєзнавчого профілю	Спеціалізовані торгівельні центри з асортиментом періодичного попиту, ресторани, кафе, ринкові комплекси	Спеціалізовані підприємства побутового обслуговування, готелі	Організації та установи управління районного значення, юридичні установи, банки, страхові компанії, агенції нерухомості

№ з/п.	Найменування центрів обслуговування	Установи та підприємства обслуговування						
		Установи освіти	Установи охорони здоров'я, соціального забезпечення	Спортивні і оздоровчі установи	Установи культури й мистецтва	Підприємства торгівлі, громадського харчування	Підприємства побутового обслуговування, готелі	Організації та установи управління, кредитно – фінансові установи та підприємства зв'язку
			для дітей інвалідів, психоневрологічні інтернати, територіальні центри соціального обслуговування людей похилого віку і інвалідів, районна аптека					
IV	Місцеві центри	Дитячі дошкільні установи, загальноосвітні школи, школи-інтернати, міжшкільні центри комп'ютерного і виробничого навчання	Дільнична лікарня з поліклінікою, лікарська амбулаторія, будинок-інтернат для людей похилого віку, будинок-інтернат для інвалідів, аптека	Стадіони, спортивні зали загального користування, басейни криті і відкриті загального користування	Культурно-дозвільний комплекс, філія районної бібліотеки, філія районного музею, кінотеатр	Торгівельний центр, універсам, універмаг, Комбінат громадського харчування у складі: універсальне підприємство громадського харчування, кафе-бар, магазин кулінарії	Будинок побуту, комплексний приймальний пункт з майстернею, готелі, пожежні депо	Організації та установи управління місцевого значення, відділення зв'язку, відділення банку

VI. ОСНОВНІ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ

Показник	Одиниця виміру	Вихідний рік (01.01.10 р.)	Розрахунковий строк (01.01.2031 р.)
Територія об'єкту схеми планування, всього	тис. км ²	12,76	12,76
За функцією переважного використання згідно з Генеральною схемою:			
– території зони урбанізації (забудованих земель)	тис. км ² /%	0,46/3,6	0,46/3,6
– території зони сільського господарства	-//-	4,71/36,9	4,71/36,9
– території зони національної екологічної мережі	-//-	7,59/59,5	7,59/59,5
у тому числі:			
– природоохоронні території (ПЗФ)	-//-	1,79/14,0	3,16/24,7
Населення, всього	тис. осіб	1244,8	1304,4
у тому числі:			
– міське	тис. осіб/%	462,5/37,2	498,1/38,2
– сільське	-//-	782,3/62,8	806,3/61,8
Структура зайнятості у господарському комплексі:	тис. осіб/%	202,6/100	581,0/100
Первинний сектор (видобувні галузі)	-//-	8,8/4,3	35,2/6,0
Вторинний сектор (обробні галузі)	-//-	67,4/33,3	174,0/30,0
Третинний сектор (обслуговування)	-//-	126,4/62,4	371,8/64,0
Загальна кількість населених пунктів	одиниць	609	609
у тому числі:			
– міст	-//-	11	11
– селищ	-//-	19	19
– сіл	-//-	579	579
Щільність населення	осіб/км ²	97,5	102,2
Сумарна одноразова місткість установ лікування та відпочинку	тис. місць	24,9	119,4
З них установи цілорічної дії	тис. місць	9,5	36,08
Шляхи сполучення			
1. Залізничні			
Експлуатаційна довжина залізничних ліній загального користування, всього	км	606,0	606,0
у тому числі - транспортних коридорів	-//-	-	119,0
Щільність мережі залізниць	км/тис. км ²	48,0	48,0
Щільність залізничних транспортних коридорів	-//-	-	9,0

Показник	Одиниця виміру	Вихідний рік (01.01.10 р.)	Розрахунковий строк (01.01.2031 р.)
2. Автомобільні дороги			
Довжина автодоріг загального користування, всього	км	3347,8	3688,3
у тому числі - з твердим покриттям	-//-	3337,9	3688,3
Довжина автодоріг державного значення, всього	км	636,0	1044,0
з них:			
а) міжнародних	-//-	195,8	295,0
у тому числі - транспортних коридорів	-//-	-	273,0
б) національних	-//-	295,1	438,0
в) регіональних	-//-	145,1	311,0
Довжина автодоріг місцевого значення, всього	км	2711,8	2644,3
у тому числі - з твердим покриттям	-//-	2701,9	2644,3
з них:			
а) територіальних	-//-	846,7	778,9
б) обласних	-//-	445,6	449,0
в) районних	-//-	1409,6	1416,4
Щільність автодоріг з твердим покриттям	км/тис. км ²	261,4	289
Кількість автотранспорту, всього	тис. од.	233,9	437,0
Рівень автомобілізації (загальний)	од./тис. чол.	188	335
Пункти пропуску через державний кордон, всього	од.	19	27
у тому числі:			
- автомобільні	-//-	10	18
- залізничні	-//-	9	9
Спеціальна інженерна підготовка та захист території			
Берегоукріплення	км	276	393,6
Протизсувні заходи	об'єктів	н/д	849
Протиселеві заходи	об'єктів	н/д	114
Захист від затоплення (захисні дамби)	км	824,7	906,7
Захист від підтоплення (населених пунктів)	шт.	140	279
Регулювання (розчистка) русел рік, струмків, каналів.	км	82	291
Розчистка водойм (ставків, водосховищ)	шт./га	68/1563	68/4700
Електропостачання			
Сумарне електричне навантаження	тис.кВт	530,0	811,25
Сумарна потужність електростанцій	тис. кВт	65,86	183,06

Показник	Одиниця виміру	Вихідний рік (01.01.10 р.)	Розрахунковий строк (01.01.2031 р.)
Виробництво електроенергії	млн. кВт × годин/рік	153,5	3549,16*
Споживання електроенергії	млн. кВт × годин/рік	2225,5	3549,16
Довжина ЛЕП:			
– 220кВ	км	198,0	226,8
– 400кВ	км	237,5	237,5
– 750кВ	км	95,0	95,0
Теплопостачання			
Подача тепла, всього	МВт	н. д.	2548,55
Газопостачання			
Споживання природного газу	млн. м ³ /рік	690,19	2419,98
Водопостачання			
Загальний об'єм водоспоживання	тис. м ³ /добу	220,90	592,30
у тому числі:			
– з поверхневих джерел	-//-	88,36	240,00
– з підземних джерел	-//-	132,54	352,30
Водовідведення			
Об'єм водовідведення	тис. м ³ /добу	110,18	457,62

VII. ДОКУМЕНТИ

VII. ДОДАТКИ

Додаток 1.

Особливості статеві-вікової структури населення Закарпатської області
на перспективу (реалістичний варіант прогнозу)

	2009 (оцінка)			2011			2016			2021			2026			2031		
	Ч	Ж	ВСЬОГО	Ч	Ж	ВСЬОГО	Ч	Ж	ВСЬОГО	Ч	Ж	ВСЬОГО	Ч	Ж	ВСЬОГО	Ч	Ж	ВСЬОГО
0	9456	8677	18133	9616	9095	18711	9308	8802	18110	8387	7929	16316	7711	7289	15000	7745	7319	15064
1-2	16935	16070	33005	18671	17406	36077	18952	17900	36852	17341	16372	33713	15695	14809	30504	15354	14480	29834
3	8065	7446	15511	8466	8136	16602	9561	9021	18582	8951	8440	17391	8042	7576	15618	7656	7204	14860
4	7715	7525	15240	8408	7875	16283	9575	9032	18607	9120	8596	17716	8198	7718	15916	7673	7213	14886
5	7496	6989	14485	8041	7420	15461	9565	9015	18580	9276	8734	18010	8377	7878	16255	7723	7250	14973
6	7182	6757	13939	7699	7496	15195	9217	8696	17913	9412	8849	18261	8566	8043	16609	7801	7312	15113
7-14	62421	59605	122026	59734	56774	116508	63233	59233	122466	73368	68701	142069	73907	69259	143166	67771	63408	131179
15	9262	8917	18179	8592	8093	16685	7371	6940	14311	7954	7306	15260	9481	8895	18376	9207	8624	17831
16	10040	9448	19488	8534	8235	16769	7146	6711	13857	7573	7367	14940	9093	8565	17658	9299	8729	18028
17	9948	9477	19425	9054	8753	17807	7444	7216	14660	7188	6729	13917	9079	8345	17424	9204	8709	17913
18	10292	9575	19867	9689	9184	18873	7317	7152	14469	6699	6398	13097	7966	7760	15726	9085	8674	17759
19-54	332144	338369	670513	331537	337970	669507	320926	327891	648817	306222	313902	620124	296386	304871	601257	292777	300900	593677
19-59	364737	376889	741626	364599	377282	741881	357613	372443	730056	340523	355239	695762	329051	343228	672279	327942	341916	669858
60 і старше	72135	120305	192440	75006	123659	198665	82884	131014	213898	93251	143133	236384	100469	152087	252556	104908	157414	262322
праце- здат. віку	395017	366869	761886	391876	364142	756018	379520	348970	728490	361983	334396	696379	355189	329541	684730	355530	327012	682542
старше працез. віку	72135	158825	230960	75006	162971	237977	82884	175566	258450	93251	184470	277721	100469	190444	290913	104908	198430	303338
в т.ч. до 70 р.	40756	94842	135598	43220	97287	140507	50994	112700	163694	56487	117030	173517	58052	116194	174246	55466	113659	169125
Всього	595684	647680	1243364	596109	649408	1245517	599186	653175	1252361	599043	653793	1252836	595635	651452	1247087	591368	648252	1239620

Продовження Додатку 1.

Особливості статеві-вікової структури населення Закарпатської області
на перспективу (оптимістичний варіант прогнозу)

	2009(оцінка)			2011			2016			2021			2026			2031		
	Ч	Ж	Всього	Ч	Ж	Всього	Ч	Ж	Всього	Ч	Ж	Всього	Ч	Ж	Всього	Ч	Ж	Всього
0	9456	8677	18133	9866	9350	19216	9870	9347	19217	9111	8620	17731	8566	8099	16665	8838	8351	17189
1-2	16935	16070	33005	18897	17637	36534	19903	18847	38750	18696	17678	36374	17314	16347	33661	17354	16368	33722
3	8065	7446	15511	8464	8136	16600	9924	9395	19319	9576	9049	18625	8799	8297	17096	8583	8079	16662
4	7715	7525	15240	8406	7875	16281	9869	9344	19213	9707	9172	18879	8938	8425	17363	8563	8053	16616
5	7496	6989	14485	8040	7419	15459	9793	9268	19061	9823	9275	19098	9096	8566	17662	8581	8060	16641
6	7182	6757	13939	7698	7496	15194	9437	8924	18361	9918	9353	19271	9257	8707	17964	8629	8094	16723
7-14	62421	59605	122026	59722	56772	116494	63165	59217	122382	74837	70280	145117	77893	73225	151118	73352	68756	142108
15	9262	8917	18179	8590	8093	16683	7360	6937	14297	7939	7301	15240	9700	9143	18843	9751	9163	18914
16	10040	9448	19488	8532	8234	16766	7134	6707	13841	7557	7361	14918	9301	8788	18089	9799	9230	19029
17	9948	9477	19425	9049	8749	17798	7427	7209	14636	7165	6718	13883	9045	8334	17379	9618	9138	18756
18	10292	9575	19867	9683	9179	18862	7296	7142	14438	6668	6382	13050	7933	7746	15679	9427	9041	18468
19-54	332144	338369	670513	332017	338016	670033	323287	328054	651341	309955	314307	624262	301309	305872	607181	299498	303643	603141
19-59	364737	376889	741626	365114	377347	742461	360313	372737	733050	344951	355915	700866	335096	344648	679744	336409	345311	681720
60 і старше	72135	120305	192440	74455	123924	198379	81085	132498	213583	92847	146571	239418	103213	158067	261280	111592	166177	277769
праце- дат віку	395017	366869	761886	392378	364178	756556	382170	349112	731282	366341	334768	701109	361375	330740	692115	365253	331052	696305
старше працез. віку	72135	158825	230960	74455	163255	237710	81085	177181	258266	92847	188179	281026	103213	196843	300056	111592	207845	319437
в т.ч. до 70 р.	40756	94842	135598	43203	97357	140560	51187	113178	164365	57566	118186	175752	60343	118174	178517	58807	116342	175149
Всього	595684	647680	1243364	596516	650211	1246727	602576	657572	1260148	608795	663675	1272470	614151	668392	1282543	620496	673821	1294317

Продовження Додатку 1.

Особливості статеві-вікової структури населення Закарпатської області
на перспективу (оптимістичний варіант прогнозу з додатковою міграцією)

	2009(оцінка)			2011			2016			2021			2026			2031		
	Ч	Ж	Всього	Ч	Ж	Всього	Ч	Ж	Всього	Ч	Ж	Всього	Ч	Ж	Всього	Ч	Ж	Всього
0	9455	8676	18131	9869	9350	19219	9871	9348	19219	9133	8638	17771	8615	8143	16758	8907	8418	17325
1-2	16935	16070	33005	18897	17637	36534	19904	18848	38752	18737	17716	36453	17408	16435	33843	17488	16494	33982
3	8064	7446	15510	8464	8136	16600	9924	9395	19319	9597	9067	18664	8845	8340	17185	8648	8139	16787
4	7714	7526	15240	8406	7875	16281	9869	9344	19213	9729	9190	18919	8983	8467	17450	8626	8112	16738
5	7496	6990	14486	8040	7419	15459	9794	9268	19062	9844	9293	19137	9141	8608	17749	8642	8117	16759
6	7182	6757	13939	7698	7496	15194	9437	8924	18361	9939	9372	19311	9303	8748	18051	8689	8150	16839
7-14	62421	59606	122027	59722	56772	116494	63169	59221	122390	75009	70430	145439	78266	73553	151819	73825	69178	143003
15	9265	8917	18182	8590	8093	16683	7361	6938	14299	7964	7322	15286	9750	9186	18936	9812	9216	19028
16	10039	9449	19488	8532	8234	16766	7136	6708	13844	7594	7390	14984	9359	8836	18195	9864	9286	19150
17	9949	9476	19425	9049	8749	17798	7430	7211	14641	7219	6761	13980	9117	8393	17510	9690	9199	18889
18	10293	9574	19867	9683	9179	18862	7298	7144	14442	6731	6434	13165	8017	7815	15832	9505	9107	18612
19-54	332144	338369	670513	332017	338015	670032	323307	328072	651379	310777	315029	625806	303221	307544	610765	301983	305816	607799
19-59	364736	376890	741626	365114	377346	742460	360336	372758	733094	345876	356730	702606	337228	346518	683746	339168	347736	686904
60 і старше	72135	120304	192439	74455	123924	198379	81098	132512	213610	93317	147071	240388	104215	159126	263341	112825	167473	280298
праце- здат віку	395017	366868	761885	392378	364177	756555	382200	349135	731335	367420	335614	703034	363721	332588	696309	368227	333408	701635
старше працев. віку	72135	158825	230960	74455	163255	237710	81098	177198	258296	93317	188772	282089	104215	198100	302315	112825	209393	322218
в т.ч. до 70 р.	40756	94842	135598	43203	97357	140560	51193	113186	164379	57768	118460	176228	60764	118763	179527	59321	117081	176402
Всього	595684	647681	1243365	596519	650210	1246729	602627	657619	1260246	610689	665414	1276103	618247	672168	1290415	625689	678625	1304314

Додаток 2.

Природний та механічний рух населення Закарпатської області (реалістичний варіант прогнозу)

	чисельність населення (на початок періоду, тис. осіб)	загальний приріст (осіб)	механічний приріст (осіб)	природний приріст (осіб)	кількість народжених (осіб)	кількість померлих (осіб)
2009-2010	1243,4	2151	-2925	5076	37107	32031
2011-15	1245,5	6845	-7368	14213	93157	78944
2016-20	1252,4	478	-7408	7886	85925	78039
2021-25	1252,8	-5750	-6410	660	77618	76958
2026-30	1247,1	-7469	-4429	-3040	75095	78135
2031	1239,6					

Додаток 2.

Природний та механічний рух населення Закарпатської області (оптимістичний варіант прогнозу)

	чисельність населення (на початок періоду, тис. осіб)	загальний приріст (осіб)	механічний приріст (осіб)	природний приріст (осіб)	кількість народжених (осіб)	кількість померлих (осіб)
2009-2010	1243,4	3363	-2962	6325	38106	31781
2011-15	1246,7	13425	-7786	21211	97646	76435
2016-20	1260,2	12320	-8051	20371	92476	72105
2021-25	1272,5	10072	-6446	16518	85376	68858
2026-30	1282,5	11775	-3363	15138	84612	69474
2031	1294,3					

Додаток 2.

Природний та механічний рух населення Закарпатської області
(оптимістичний варіант прогнозу з додатковою міграцією)

	чисельність населення (на початок періоду, тис. осіб)	загальний приріст (осіб)	механічний приріст (осіб)	природний приріст (осіб)	кількість народжених (осіб)	кількість померлих (осіб)
2009-2010	1243,4	3363	-2962	6325	38106	31781
2011-15	1246,7	13523	-7686	21209	97646	76437
2016-20	1260,3	15853	-4451	20304	92554	72250
2021-25	1276,1	14313	-2046	16359	85717	69358
2026-30	1290,3	13899	-1113	15012	85205	70193
2031	1304,3					

Додаток 3.

Вікова структура населення Закарпатської області у розрізі районів
(реалістичний варіант), тис. осіб

Частина I

Територія	2009				2011				2016			
	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього
Закарпатська область	250,4	761,6	231,4	1243,4	251,5	756,1	237,9	1245,5	265,6	728,3	258,5	1252,4
<i>Міське населення</i>	90,5	286,0	85,4	461,9	90,8	282,8	90,5	464,1	96,4	273,1	98,6	468,1
<i>Сільське населення</i>	159,9	475,6	146,0	781,5	160,7	473,3	147,4	781,4	169,2	455,2	159,9	784,3
м. Ужгород	19,1	75,6	21,6	116,3	19,9	73,7	22,7	116,3	22,7	68,0	25,6	116,3
Берегове (міськрада)	4,8	15,0	5,2	25,0	4,4	13,8	5,2	23,4	4,3	12,5	5,2	22,0
<i>Міське населення</i>	4,8	14,7	5,2	24,7	4,4	13,6	5,2	23,2	4,3	12,4	5,1	21,8
<i>Сільське населення</i>	0,0	0,3	0,0	0,3	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,1	0,1	0,2
м. Мукачеве	15,4	52,8	15,2	83,4	15,6	53,6	16,5	85,7	16,6	53,7	18,1	88,4
Хуст (міськрада)	6,3	19,5	5,8	31,6	6,1	19,1	6,0	31,2	6,3	18,4	6,3	31,0
<i>Міське населення</i>	5,6	17,5	5,3	28,4	5,5	17,1	5,6	28,2	5,6	16,5	6,0	28,1
<i>Сільське населення</i>	0,7	2,0	0,5	3,2	0,6	2,0	0,4	3,0	0,7	1,9	0,3	2,9
м. Чоп	1,6	5,6	1,6	8,8	1,6	5,6	1,6	8,8	1,7	5,4	1,8	8,9
Берегівський район	9,3	32,6	10,1	52,0	9,2	31,7	9,9	50,8	9,5	29,8	10,6	49,9
<i>Міське населення</i>	0,6	1,9	0,5	3,0	0,6	1,9	0,6	3,1	0,7	1,9	0,6	3,2
<i>Сільське населення</i>	8,7	30,7	9,6	49,0	8,6	29,8	9,3	47,7	8,8	27,9	10,0	46,7
Великобerezнянський р-н	5,1	15,3	6,1	26,5	4,9	14,7	5,9	25,5	5,0	13,6	6,1	24,7
<i>Міське населення</i>	1,7	4,2	1,0	6,9	1,7	4,3	1,2	7,2	1,8	4,4	1,3	7,5
<i>Сільське населення</i>	3,4	11,1	5,1	19,6	3,2	10,4	4,7	18,3	3,2	9,2	4,8	17,2
Виноградівський район	26,1	72,1	19,6	117,8	26,4	72,5	20,4	119,3	27,9	71,0	22,4	121,3
<i>Міське населення</i>	8,5	22,3	6,7	37,5	8,6	22,4	7,2	38,2	9,0	22,3	7,9	39,2
<i>Сільське населення</i>	17,6	49,8	12,9	80,3	17,8	50,1	13,2	81,1	18,9	48,7	14,5	82,1
Воловецький район	4,6	14,6	5,1	24,3	4,4	14,1	5,2	23,7	4,5	13,2	5,4	23,1
<i>Міське населення</i>	1,2	3,8	1,2	6,2	1,2	3,7	1,3	6,2	1,2	3,6	1,4	6,2
<i>Сільське населення</i>	3,4	10,8	3,9	18,1	3,2	10,4	3,9	17,5	3,3	9,6	4,0	16,9
Іршавський район	21,2	59,7	17,6	98,5	21,0	58,7	17,8	97,5	21,8	56,0	19,1	96,9

Територія	2009				2011				2016			
	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього
<i>Міське населення</i>	2,0	5,7	1,5	9,2	1,9	5,5	1,6	9,0	1,9	5,3	1,6	8,8
<i>Сільське населення</i>	19,2	54,0	16,1	89,3	19,1	53,2	16,2	88,5	19,9	50,7	17,5	88,1
Міжгірський район	10,2	28,8	9,5	48,5	10,0	28,1	9,6	47,7	10,2	26,6	10,2	47,0
<i>Міське населення</i>	2,0	5,9	1,7	9,6	2,0	5,9	1,7	9,6	2,1	5,7	1,9	9,7
<i>Сільське населення</i>	8,2	22,9	7,8	38,9	8,0	22,2	7,9	38,1	8,1	20,9	8,3	37,3
Мукачівський район	19,5	61,0	19,8	100,3	19,6	60,6	20,2	100,4	20,6	58,3	21,9	100,8
<i>Міське населення</i>	2,3	6,6	2,2	11,1	2,3	6,5	2,3	11,1	2,4	6,4	2,4	11,2
<i>Сільське населення</i>	17,2	54,4	17,6	89,2	17,3	54,1	17,9	89,3	18,2	51,9	19,5	89,6
Перечинський район	6,2	18,1	6,8	31,1	6,2	17,8	6,8	30,8	6,4	17,0	7,2	30,6
<i>Міське населення</i>	1,4	4,0	1,3	6,7	1,4	3,8	1,3	6,5	1,4	3,5	1,4	6,3
<i>Сільське населення</i>	4,8	14,1	5,5	24,4	4,8	14,0	5,5	24,3	5,0	13,5	5,8	24,3
Рахівський район	21,2	52,9	16,2	90,3	21,2	52,9	16,8	90,9	22,2	51,5	18,3	92,0
<i>Міське населення</i>	8,4	20,8	6,8	36,0	8,4	20,8	7,2	36,4	8,7	20,4	7,9	37,0
<i>Сільське населення</i>	12,8	32,1	9,4	54,3	12,8	32,1	9,6	54,5	13,5	31,1	10,4	55,0
Свалявський район	10,7	33,4	10,0	54,1	10,6	32,8	10,1	53,5	11,0	31,3	10,8	53,1
<i>Міське населення</i>	3,4	10,4	3,0	16,8	3,3	10,2	3,1	16,6	3,4	9,8	3,4	16,6
<i>Сільське населення</i>	7,3	23,0	7,0	37,3	7,3	22,6	7,0	36,9	7,6	21,5	7,4	36,5
Тячівський район	37,2	105,1	29,8	172,1	37,7	105,6	30,8	174,1	39,9	103,2	33,7	176,8
<i>Міське населення</i>	9,9	27,1	8,4	45,4	9,8	26,9	9,0	45,7	10,1	26,4	9,6	46,1
<i>Сільське населення</i>	27,3	78,0	21,4	126,7	27,9	78,7	21,8	128,4	29,8	76,8	24,1	130,7
Ужгородський район	12,1	42,4	13,2	67,7	12,8	44,1	14,0	70,9	14,2	44,4	15,9	74,5
<i>Міське населення</i>	0,8	2,3	0,6	3,7	0,8	2,4	0,7	3,9	0,9	2,5	0,7	4,1
<i>Сільське населення</i>	11,3	40,1	12,6	64,0	12,0	41,7	13,3	67,0	13,3	41,9	15,2	70,4
Хустський район	19,8	57,1	18,2	95,1	19,9	56,7	18,4	95,0	20,8	54,4	19,9	95,1
<i>Міське населення</i>	1,8	4,8	1,6	8,2	1,8	4,9	1,7	8,4	1,9	4,9	1,9	8,7
<i>Сільське населення</i>	18,0	52,3	16,6	86,9	18,1	51,8	16,7	86,6	18,9	49,5	18,0	86,4

Додаток 3.

Вікова структура населення Закарпатської області у розрізі районів
(реалістичний варіант), тис. осіб

Частина II

Територія	2021				2026				2031			
	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього
Закарпатська область	278,7	696,2	277,9	1252,8	271,6	684,7	290,8	1247,1	253,8	682,4	303,4	1239,6
Міське населення	100,0	257,9	111,7	469,6	97,7	254,1	117,1	468,9	91,1	253,6	122,7	467,4
Сільське населення	178,7	438,3	166,2	783,2	173,9	430,6	173,7	778,2	162,7	428,8	180,7	772,2
м. Ужгород	24,2	63,6	27,4	115,2	22,3	61,8	28,7	112,8	19,4	60,8	29,4	109,6
Берегове (міськрада)	4,1	10,9	5,6	20,6	3,8	10,0	5,5	19,3	3,3	9,3	5,4	18,0
Міське населення	4,1	10,8	5,6	20,5	3,7	9,9	5,5	19,1	3,3	9,2	5,4	17,9
Сільське населення	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1	0,0	0,1
м. Мукачеве	17,7	51,9	21,3	90,9	17,9	52,3	22,9	93,1	17,3	53,4	24,6	95,3
Хуст (міськрада)	6,4	17,1	7,2	30,7	6,2	16,6	7,5	30,3	5,8	16,4	7,7	29,9
Міське населення	5,7	15,4	6,8	27,9	5,6	15,0	7,0	27,6	5,2	14,8	7,2	27,2
Сільське населення	0,7	1,7	0,4	2,8	0,6	1,6	0,5	2,7	0,6	1,6	0,5	2,7
м. Чоп	1,8	5,1	2,0	8,9	1,7	5,1	2,1	8,9	1,6	5,1	2,2	8,9
Берегівський район	9,9	28,0	10,8	48,7	9,4	26,9	11,0	47,3	8,5	26,1	11,3	45,9
Міське населення	0,7	1,8	0,7	3,2	0,7	1,8	0,7	3,2	0,7	1,9	0,7	3,3
Сільське населення	9,2	26,2	10,1	45,5	8,7	25,1	10,3	44,1	7,8	24,2	10,6	42,6
Великобerezнянський р-н	5,0	12,5	6,3	23,8	4,8	11,9	6,3	23,0	4,4	11,5	6,2	22,1
Міське населення	1,9	4,3	1,6	7,8	2,0	4,4	1,6	8,0	2,0	4,5	1,8	8,3
Сільське населення	3,1	8,2	4,7	16,0	2,8	7,5	4,7	15,0	2,4	7,0	4,4	13,8
Виноградівський район	29,4	68,8	24,4	122,6	29,2	68,5	25,7	123,4	27,8	69,1	27,2	124,1
Міське населення	9,3	21,4	9,2	39,9	9,3	21,4	9,9	40,6	9,0	21,7	10,5	41,2
Сільське населення	20,1	47,4	15,2	82,7	19,9	47,1	15,8	82,8	18,8	47,4	16,7	82,9
Воловецький район	4,6	12,2	5,7	22,5	4,4	11,6	5,8	21,8	4,0	11,2	5,8	21,0
Міське населення	1,2	3,4	1,6	6,2	1,2	3,3	1,6	6,1	1,1	3,2	1,8	6,1
Сільське населення	3,4	8,8	4,1	16,3	3,2	8,3	4,2	15,7	2,9	8,0	4,0	14,9

Територія	2021				2026				2031			
	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього
Іршавський район	22,7	53,2	19,8	95,7	21,8	51,7	20,5	94,0	20,2	50,9	21,1	92,2
Міське населення	1,9	4,9	1,8	8,6	1,9	4,7	1,8	8,4	1,7	4,5	1,9	8,1
Сільське населення	20,8	48,3	18,0	87,1	19,9	47,0	18,7	85,6	18,5	46,4	19,2	84,1
Міжгірський район	10,5	25,0	10,6	46,1	10,1	24,1	10,8	45,0	9,3	23,5	11,1	43,9
Міське населення	2,1	5,4	2,2	9,7	2,1	5,4	2,2	9,7	2,0	5,4	2,3	9,7
Сільське населення	8,4	19,6	8,4	36,4	8,0	18,7	8,6	35,3	7,3	18,1	8,8	34,2
Мукачівський район	21,7	56,0	22,9	100,6	21,1	54,9	24,0	100,0	19,7	54,5	25,0	99,2
Міське населення	2,4	6,0	2,8	11,2	2,4	5,9	2,9	11,2	2,3	5,9	3,0	11,2
Сільське населення	19,3	50,0	20,1	89,4	18,7	49,0	21,1	88,8	17,4	48,6	22,0	88,0
Перечинський район	6,6	16,1	7,6	30,3	6,4	15,6	7,8	29,8	5,9	15,3	8,1	29,3
Міське населення	1,3	3,2	1,6	6,1	1,3	3,0	1,6	5,9	1,1	2,9	1,6	5,6
Сільське населення	5,3	12,9	6,0	24,2	5,1	12,6	6,2	23,9	4,8	12,4	6,5	23,7
Рахівський район	23,1	49,5	19,9	92,5	22,7	48,9	21,1	92,7	21,6	49,0	22,1	92,7
Міське населення	8,9	19,4	9,2	37,5	8,9	19,3	9,6	37,8	8,5	19,4	10,2	38,1
Сільське населення	14,2	30,1	10,7	55,0	13,8	29,6	11,5	54,9	13,1	29,6	11,9	54,6
Свалявський район	11,4	29,6	11,5	52,5	11,0	28,7	11,9	51,6	10,2	28,2	12,2	50,6
Міське населення	3,5	9,2	3,6	16,3	3,4	8,9	3,9	16,2	3,2	8,8	4,1	16,1
Сільське населення	7,9	20,4	7,9	36,2	7,6	19,8	8,0	35,4	7,0	19,4	8,1	34,5
Тячівський район	42,1	100,0	36,4	178,5	41,6	99,3	38,6	179,5	39,5	100,0	40,6	180,1
Міське населення	10,4	24,9	11,1	46,4	10,3	24,6	11,7	46,6	9,8	24,6	12,2	46,6
Сільське населення	31,7	75,1	25,3	132,1	31,3	74,7	26,9	132,9	29,7	75,4	28,4	133,5
Ужгородський район	15,8	44,6	17,4	77,8	16,1	45,8	19,0	80,9	15,6	47,6	20,8	84,0
Міське населення	0,9	2,5	1,0	4,4	1,0	2,6	1,0	4,6	1,0	2,7	1,2	4,9
Сільське населення	14,9	42,1	16,4	73,4	15,1	43,2	18,0	76,3	14,6	44,9	19,6	79,1
Хустський район	21,7	52,1	21,1	94,9	21,1	51,0	21,6	93,7	19,7	50,5	22,6	92,8
Міське населення	2,0	4,7	2,2	8,9	2,0	4,7	2,4	9,1	1,9	4,8	2,6	9,3
Сільське населення	19,7	47,4	18,9	86,0	19,1	46,3	19,2	84,6	17,8	45,7	20,0	83,5

Додаток 3.

Продовження додатку 3. Вікова структура населення Закарпатської області у розрізі районів
(оптимістичний варіант), тис. осіб

Частина I

Територія	2009				2011				2016			
	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього
Закарпатська область	250,4	761,6	231,0	1245,4	252,2	756,6	237,7	1246,7	270,6	731,3	258,3	1260,3
Міське населення	90,5	286,0	85,1	461,9	91,0	283,1	90,4	464,8	98,0	274,2	98,6	471,0
Сільське населення	159,8	475,8	145,9	781,6	161,4	473,6	147,3	782,3	172,4	457,1	159,7	788,9
м. Ужгород	19,1	75,6	21,6	116,3	20,0	73,8	22,6	116,4	23,3	68,4	25,6	117,3
Берегове (міськрада)	4,8	15,0	5,2	25,0	4,6	14,3	5,4	24,3	4,8	13,8	5,7	24,3
Міське населення	4,8	14,7	5,2	24,7	4,6	14,1	5,4	24,1	4,7	13,6	5,7	24,1
Сільське населення	0,1	0,2	0,1	0,3	0,0	0,2	0,1	0,3	0,0	0,2	0,1	0,2
м. Мукачеве	15,4	52,8	15,1	83,4	15,4	52,9	16,3	84,6	16,4	52,3	17,6	86,3
Хуст (міськрада)	6,3	19,5	5,7	31,6	6,2	19,1	6,0	31,3	6,4	18,5	6,4	31,2
Міське населення	5,6	17,5	5,3	28,4	5,5	17,2	5,6	28,3	5,7	16,6	5,9	28,3
Сільське населення	0,7	2,0	0,4	3,1	0,6	2,0	0,4	3,0	0,7	1,8	0,4	2,9
м. Чоп	1,6	5,6	1,5	8,8	1,6	5,6	1,7	8,9	1,7	5,5	1,8	9,0
Берегівський район	9,3	32,6	10,0	52,0	9,2	31,7	9,9	50,9	10,0	30,7	10,8	51,5
Міське населення	0,6	1,9	0,5	3,0	0,6	1,9	0,5	3,1	0,7	1,9	0,6	3,2
Сільське населення	8,7	30,7	9,6	48,9	8,5	29,8	9,4	47,8	9,3	28,8	10,3	48,4
Великобerezнянський р-н	5,1	15,3	6,1	26,5	4,9	14,7	6,0	25,6	5,1	13,6	6,1	24,8
Міське населення	1,7	4,2	1,1	6,9	1,7	4,3	1,2	7,2	1,9	4,4	1,3	7,5
Сільське населення	3,4	11,1	5,1	19,6	3,2	10,4	4,8	18,4	3,2	9,2	4,8	17,2
Виноградівський район	26,1	72,1	19,6	117,8	26,5	72,6	20,4	119,4	28,3	71,1	22,2	121,6
Міське населення	8,5	22,3	6,7	37,5	8,6	22,5	7,3	38,3	9,1	22,4	7,9	39,4
Сільське населення	17,5	49,8	12,9	80,3	17,9	50,1	13,1	81,1	19,2	48,7	14,3	82,1
Воловецький район	4,6	14,6	5,2	24,3	4,4	14,1	5,2	23,7	4,8	13,7	5,6	24,1
Міське населення	1,2	3,8	1,2	6,2	1,2	3,7	1,3	6,2	1,2	3,6	1,4	6,2
Сільське населення	3,3	10,8	4,0	18,1	3,3	10,4	3,9	17,5	3,5	10,1	4,3	17,9
Іршавський район	21,2	59,7	17,7	98,5	21,1	58,8	17,8	97,6	22,1	55,9	18,9	97,0

Територія	2009				2011				2016			
	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього
Міське населення	2,0	5,7	1,5	9,2	1,9	5,5	1,5	9,0	1,9	5,3	1,6	8,9
Сільське населення	19,2	54,0	16,2	89,4	19,2	53,2	16,2	88,7	20,2	50,6	17,3	88,1
Міжгірський район	10,2	28,8	9,5	48,5	10,0	28,2	9,5	47,7	10,6	27,1	10,3	48,0
Міське населення	2,0	5,9	1,6	9,6	2,0	5,9	1,7	9,6	2,1	5,8	1,9	9,7
Сільське населення	8,1	22,9	7,9	39,0	8,0	22,3	7,8	38,1	8,5	21,3	8,4	38,2
Мукачівський район	19,5	61,0	19,8	100,3	19,7	60,7	20,1	100,5	20,9	58,3	21,7	100,9
Міське населення	2,3	6,6	2,2	11,1	2,3	6,6	2,3	11,2	2,4	6,4	2,5	11,3
Сільське населення	17,2	54,4	17,6	89,2	17,4	54,1	17,8	89,3	18,5	51,9	19,2	89,6
Перечинський район	6,2	18,1	6,7	31,1	6,2	17,9	6,8	30,8	6,5	17,0	7,2	30,7
Міське населення	1,4	4,0	1,3	6,7	1,4	3,8	1,4	6,5	1,4	3,6	1,4	6,3
Сільське населення	4,8	14,2	5,4	24,3	4,8	14,1	5,4	24,3	5,1	13,4	5,8	24,3
Рахівський район	21,2	52,9	16,1	92,3	21,3	52,9	16,8	91,1	22,5	51,6	18,2	92,4
Міське населення	8,4	20,8	6,7	36,0	8,4	20,8	7,3	36,5	8,9	20,6	7,9	37,3
Сільське населення	12,7	32,2	9,4	54,3	12,9	32,1	9,5	54,6	13,6	31,0	10,3	55,0
Свалявський район	10,7	33,4	10,0	54,1	10,6	32,8	10,1	53,6	11,3	31,8	10,9	54,0
Міське населення	3,4	10,4	3,0	16,8	3,3	10,2	3,2	16,7	3,5	9,9	3,4	16,8
Сільське населення	7,3	23,1	7,0	37,4	7,3	22,7	7,0	36,9	7,8	21,9	7,5	37,2
Тячівський район	37,2	105,1	29,7	172,1	37,8	105,7	30,8	174,3	40,4	103,2	33,5	177,2
Міське населення	9,9	27,1	8,3	45,4	9,9	27,0	8,9	45,8	10,3	26,5	9,6	46,4
Сільське населення	27,3	78,0	21,4	126,7	28,0	78,7	21,9	128,6	30,1	76,7	23,9	130,7
Ужгородський район	12,1	42,4	13,2	67,7	12,8	44,1	14,0	71,0	14,4	44,3	15,8	74,6
Міське населення	0,8	2,3	0,6	3,7	0,8	2,4	0,7	3,9	0,9	2,5	0,8	4,2
Сільське населення	11,4	40,1	12,6	64,1	12,0	41,8	13,3	67,1	13,5	41,9	15,0	70,4
Хустський район	19,8	57,1	18,2	95,1	19,9	56,7	18,4	95,0	21,1	54,5	19,8	95,4
Міське населення	1,8	4,8	1,6	8,2	1,8	4,9	1,8	8,5	1,9	4,9	1,9	8,8
Сільське населення	18,1	52,3	16,5	86,9	18,1	51,8	16,6	86,6	19,2	49,6	17,9	86,7

Продовження Додатку 3.

Вікова структура населення Закарпатської області у розрізі районів
(оптимістичний варіант), тис. осіб

Частина II

Територія	2021				2026				2031			
	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього
Закарпатська область	290,4	701,0	281,0	1272,3	290,4	692,3	300,1	1282,7	278,8	696,2	319,4	1294,1
<i>Міське населення</i>	<i>104,3</i>	<i>259,8</i>	<i>113,0</i>	<i>476,7</i>	<i>104,5</i>	<i>256,6</i>	<i>121,0</i>	<i>482,4</i>	<i>100,2</i>	<i>258,7</i>	<i>129,2</i>	<i>488,1</i>
<i>Сільське населення</i>	<i>186,0</i>	<i>441,4</i>	<i>168,1</i>	<i>795,5</i>	<i>185,9</i>	<i>435,4</i>	<i>179,1</i>	<i>800,4</i>	<i>178,3</i>	<i>437,7</i>	<i>190,3</i>	<i>806,4</i>
м. Ужгород	25,7	64,2	27,9	117,8	25,7	63,1	29,7	118,5	23,4	65,3	31,3	120,0
Берегове (міськрада)	5,1	13,3	6,8	25,3	5,4	13,9	7,7	27,0	5,2	13,6	8,2	27,0
<i>Міське населення</i>	<i>5,1</i>	<i>13,2</i>	<i>6,8</i>	<i>25,0</i>	<i>5,4</i>	<i>13,7</i>	<i>7,7</i>	<i>26,8</i>	<i>5,1</i>	<i>13,5</i>	<i>8,1</i>	<i>26,8</i>
<i>Сільське населення</i>	<i>0,0</i>	<i>0,1</i>	<i>0,0</i>	<i>0,2</i>	<i>0,0</i>	<i>0,1</i>	<i>0,0</i>	<i>0,2</i>	<i>0,0</i>	<i>0,1</i>	<i>0,0</i>	<i>0,2</i>
м. Мукачеве	17,5	49,8	20,5	87,7	17,5	49,2	21,9	88,7	17,1	49,3	23,6	90,0
Хуст (міськрада)	6,6	17,2	7,2	31,1	6,5	16,7	7,6	30,7	6,2	16,3	8,0	30,5
<i>Міське населення</i>	<i>5,9</i>	<i>15,5</i>	<i>6,8</i>	<i>28,2</i>	<i>5,8</i>	<i>15,0</i>	<i>7,1</i>	<i>28,0</i>	<i>5,6</i>	<i>14,8</i>	<i>7,5</i>	<i>27,9</i>
<i>Сільське населення</i>	<i>0,7</i>	<i>1,7</i>	<i>0,4</i>	<i>2,8</i>	<i>0,7</i>	<i>1,6</i>	<i>0,4</i>	<i>2,8</i>	<i>0,6</i>	<i>1,6</i>	<i>0,5</i>	<i>2,7</i>
м. Чоп	1,8	5,2	2,1	9,0	1,8	5,1	2,2	9,1	1,8	5,1	2,3	9,1
Берегівський район	11,0	30,0	11,6	52,6	11,2	30,2	12,6	54,0	10,9	30,9	13,7	55,5
<i>Міське населення</i>	<i>0,7</i>	<i>1,9</i>	<i>0,7</i>	<i>3,2</i>	<i>0,7</i>	<i>1,8</i>	<i>0,7</i>	<i>3,3</i>	<i>0,7</i>	<i>1,9</i>	<i>0,8</i>	<i>3,4</i>
<i>Сільське населення</i>	<i>10,3</i>	<i>28,2</i>	<i>10,9</i>	<i>49,4</i>	<i>10,5</i>	<i>28,3</i>	<i>11,9</i>	<i>50,7</i>	<i>10,2</i>	<i>29,0</i>	<i>12,9</i>	<i>52,1</i>
Великобerezнянський р-н	5,2	12,5	6,3	24,0	5,0	11,8	6,4	23,2	4,7	11,4	6,5	22,5
<i>Міське населення</i>	<i>2,0</i>	<i>4,3</i>	<i>1,5</i>	<i>7,9</i>	<i>2,1</i>	<i>4,4</i>	<i>1,7</i>	<i>8,1</i>	<i>2,1</i>	<i>4,5</i>	<i>1,9</i>	<i>8,5</i>
<i>Сільське населення</i>	<i>3,2</i>	<i>8,2</i>	<i>4,7</i>	<i>16,1</i>	<i>2,9</i>	<i>7,4</i>	<i>4,7</i>	<i>15,0</i>	<i>2,6</i>	<i>6,9</i>	<i>4,6</i>	<i>14,1</i>
Виноградівський район	30,3	68,6	24,4	123,3	30,4	68,1	26,1	124,7	29,6	68,7	28,0	126,3
<i>Міське населення</i>	<i>9,6</i>	<i>21,5</i>	<i>9,3</i>	<i>40,4</i>	<i>9,7</i>	<i>21,5</i>	<i>10,0</i>	<i>41,2</i>	<i>9,6</i>	<i>21,7</i>	<i>10,9</i>	<i>42,2</i>
<i>Сільське населення</i>	<i>20,7</i>	<i>47,1</i>	<i>15,1</i>	<i>82,9</i>	<i>20,7</i>	<i>46,6</i>	<i>16,1</i>	<i>83,5</i>	<i>20,0</i>	<i>47,0</i>	<i>17,1</i>	<i>84,2</i>
Воловецький район	5,2	13,3	6,2	24,7	5,4	13,5	6,8	25,7	5,3	14,0	7,5	26,8
<i>Міське населення</i>	<i>1,3</i>	<i>3,4</i>	<i>1,6</i>	<i>6,2</i>	<i>1,3</i>	<i>3,3</i>	<i>1,7</i>	<i>6,2</i>	<i>1,2</i>	<i>3,2</i>	<i>1,8</i>	<i>6,2</i>
<i>Сільське населення</i>	<i>3,9</i>	<i>10,0</i>	<i>4,6</i>	<i>18,5</i>	<i>4,1</i>	<i>10,3</i>	<i>5,2</i>	<i>19,5</i>	<i>4,1</i>	<i>10,8</i>	<i>5,7</i>	<i>20,6</i>

Територія	2021				2026				2031			
	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього
Іршавський район	23,3	53,0	19,8	96,0	22,8	51,3	20,7	94,8	21,6	50,6	21,6	93,7
Міське населення	2,0	4,9	1,8	8,7	1,9	4,7	1,9	8,5	1,8	4,5	2,0	8,3
Сільське населення	21,3	48,1	17,9	87,3	20,9	46,6	18,8	86,3	19,7	46,1	19,6	85,4
Міжгірський район	11,3	26,0	11,0	48,3	11,4	25,9	11,9	49,2	11,1	26,3	12,8	50,1
Міське населення	2,2	5,5	2,2	9,8	2,2	5,4	2,3	9,9	2,1	5,4	2,4	9,9
Сільське населення	9,1	20,5	8,8	38,5	9,2	20,5	9,6	39,3	9,0	20,9	10,3	40,2
Мукачівський район	22,4	55,7	23,0	101,0	22,2	54,4	24,3	100,9	21,1	54,1	25,6	100,8
Міське населення	2,5	6,0	2,9	11,4	2,5	5,9	3,0	11,4	2,4	5,9	3,2	11,5
Сільське населення	19,9	49,6	20,1	89,6	19,7	48,5	21,3	89,5	18,7	48,3	22,4	89,4
Перечинський район	6,8	16,0	7,6	30,4	6,7	15,5	8,0	30,1	6,3	15,2	8,4	29,8
Міське населення	1,4	3,2	1,6	6,2	1,3	3,0	1,6	5,9	1,2	2,9	1,6	5,8
Сільське населення	5,4	12,8	6,1	24,3	5,3	12,4	6,4	24,2	5,1	12,3	6,7	24,1
Рахівський район	23,7	49,4	20,0	93,1	23,6	48,7	21,3	93,7	22,9	48,8	22,8	94,5
Міське населення	9,2	19,5	9,2	37,9	9,2	19,3	9,8	38,4	9,0	19,4	10,6	39,0
Сільське населення	14,5	29,9	10,8	55,2	14,4	29,4	11,5	55,3	13,9	29,4	12,2	55,5
Свалявський район	12,2	30,6	11,9	54,7	12,3	30,6	12,8	55,7	12,0	31,0	13,8	56,8
Міське населення	3,7	9,4	3,9	17,0	3,7	9,3	4,2	17,2	3,6	9,3	4,5	17,4
Сільське населення	8,5	21,2	8,0	37,7	8,7	21,2	8,6	38,5	8,4	21,7	9,3	39,4
Тячівський район	43,4	99,6	36,5	179,4	43,5	98,7	39,0	181,2	42,1	99,5	41,7	183,3
Міське населення	10,7	25,1	11,1	46,9	10,7	24,6	11,8	47,2	10,4	24,5	12,7	47,6
Сільське населення	32,6	74,6	25,3	132,5	32,8	74,1	27,2	134,0	31,7	75,0	29,0	135,7
Ужгородський район	16,3	44,4	17,4	78,1	16,4	43,9	18,6	78,8	15,7	44,1	19,8	79,6
Міське населення	1,0	2,5	1,0	4,4	1,0	2,6	1,1	4,7	1,1	2,7	1,2	5,0
Сільське населення	15,3	41,9	16,4	73,7	15,3	41,3	17,5	74,1	14,6	41,5	18,6	74,6
Хустський район	22,6	52,2	21,0	95,8	22,6	51,7	22,5	96,7	21,8	52,0	24,0	97,8
Міське населення	2,0	4,7	2,3	9,0	2,0	4,7	2,5	9,3	2,0	4,8	2,7	9,5
Сільське населення	20,5	47,5	18,7	86,8	20,5	46,9	20,0	87,5	19,7	47,2	21,3	88,2

Продовження Додатку 3.

Вікова структура населення Закарпатської області у розрізі районів
(оптимістичний варіант з додатковою міграцією), тис. осіб

Частина I

Територія	2009				2011				2016			
	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього
Закарпатська область	250,4	761,6	231,0	1245,4	252,2	756,6	237,7	1246,7	270,7	731,3	258,3	1260,4
<i>Міське населення</i>	<i>90,5</i>	<i>286,0</i>	<i>85,1</i>	<i>461,9</i>	<i>91,0</i>	<i>283,1</i>	<i>90,4</i>	<i>464,8</i>	<i>98,1</i>	<i>274,2</i>	<i>98,6</i>	<i>471,1</i>
<i>Сільське населення</i>	<i>159,8</i>	<i>475,8</i>	<i>145,9</i>	<i>781,6</i>	<i>161,4</i>	<i>473,6</i>	<i>147,3</i>	<i>782,3</i>	<i>172,4</i>	<i>457,1</i>	<i>159,7</i>	<i>788,9</i>
м. Ужгород	19,1	75,6	21,6	116,3	20,0	73,8	22,6	116,4	23,4	68,4	25,6	117,4

Частина II

Територія	2021				2026				2031			
	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього	0-15	Праце- здатний вік	Старше праце- здатного	Всього
Закарпатська область	290,9	703,0	282,1	1275,9	291,0	697,2	302,4	1290,5	279,9	702,0	322,5	1304,4
<i>Міське населення</i>	<i>104,8</i>	<i>261,8</i>	<i>114,1</i>	<i>480,3</i>	<i>105,1</i>	<i>261,5</i>	<i>123,3</i>	<i>490,2</i>	<i>101,3</i>	<i>264,5</i>	<i>132,3</i>	<i>498,1</i>
<i>Сільське населення</i>	<i>186,0</i>	<i>441,4</i>	<i>168,1</i>	<i>795,5</i>	<i>185,9</i>	<i>435,4</i>	<i>179,1</i>	<i>800,4</i>	<i>178,3</i>	<i>437,7</i>	<i>190,3</i>	<i>806,3</i>
м. Ужгород	26,2	66,2	29,0	121,4	26,3	68,0	32,0	126,3	24,5	71,1	34,4	130,0

Примітка: За даним варіантом передбачається, що додаткова міграція вплине лише на чисельність населення міста Ужгорода і відповідно міських поселень та області в цілому. Чисельність населення та вікових груп по інших територіальних одиницях залишається такою ж, як і за оптимістичним варіантом.

Додаток А.1

Прогноз посівних площ сільськогосподарських культур в Закарпатській області на 2030 р.

Райони	Уся посівна площа, %	У тому числі				Уся посівна площа, тис. га	У тому числі			
		зернові культури	технічні культури	картопля і овоче-баштанні культури	кормові культури		зернові культури	технічні культури	картопля і овоче-баштанні культури	кормові культури
Берегівський	100	60	0	20	20	31,9	19,1	0,0	6,4	6,4
Великобerezнянський	100	5	0	55	40	4,7	0,2	0,0	2,6	1,9
Виноградівський	100	50	0	20	30	31,1	15,6	0,0	6,2	9,3
Воловецький	100	0	0	30	70	4,6	0,0	0,0	1,4	3,2
Іршавський	100	40	0	30	30	15,3	6,1	0,0	4,6	4,6
Міжгірський	100	0	0	25	75	8	0,0	0,0	2,0	6,0
Мукачівський	100	58	0	20	22	34	19,7	0,0	6,8	7,5
Перечинський	100	18	0	30	52	5,5	1,0	0,0	1,7	2,9
Рахівський	100	15	0	40	45	1,9	0,3	0,0	0,8	0,9
Свалявський	100	15	0	55	30	3,3	0,5	0,0	1,8	1,0
Тячівський	100	25	0	50	25	8,8	2,6	0,0	4,4	2,6
Ужгородський	100	60	0	20	20	30,4	18,2	0,0	6,1	6,1
Хустський	100	30	0	30	40	12,4	3,7	0,0	3,7	5,0
Закарпатська обл.	100	45	0	25	30	191,9	87,1	0,0	48,4	57,4

Додаток А.2

Прогноз виробництва зернових культур в Закарпатській області на 2030 р., тис. т

Райони	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	темп	2015	2020	2025	2030
Берегівський	47,4	29	59,7	53,4	60,8	64,8	58,9	1,0101	62,6	65,8	69,2	72,7
Великобerezнянський	0,7	0,7	0,6	0,8	0,8	0,8	1,1	0,9901	1,0	1,0	1,0	0,9
Виноградівський	46,5	40,2	57,7	59,2	61,6	62	62,8	0,9971	61,7	60,8	59,9	59,1
Воловецький	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0	0	0
Іршавський	13,2	10,1	20	20	21,6	23,9	22,9	1,0007	23,0	23,1	23,2	23,3
Міжгірський	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0	0	0
Мукачівський	32,6	36,4	71	71,5	69,5	72,9	70,7	1,0028	71,9	72,9	73,9	74,9
Перечинський	1,6	1,3	2,4	3	3	3,5	2,4	1,0216	2,7	3,0	3,3	3,8
Рахівський	0,2	0,3	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	1,0145	0,9	1,0	1,1	1,1
Свалявський	0,7	0,9	1,7	1,6	1,5	1,7	1,5	1,0108	1,6	1,7	1,8	1,9
Тячівський	7,3	5,7	10,4	9,5	11,6	11	10	1,0002	10,0	10,0	10,0	10,0
Ужгородський	39,7	32,7	61,2	56,3	57,8	64,7	59,8	1,0071	62,4	64,6	66,9	69,3
Хустський	6,9	9,5	10,2	10,4	12,1	10,3	10,7	1,0133	11,6	12,4	13,3	14,1
Закарпатська обл.	196,9	166,8	295,8	295,8	286,6	301,2	316,4	1,0022	309,4	316,3	323,6	331,1

Додаток А.3

Прогноз виробництва картоплі в Закарпатській області, тис. т

Райони	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	темп	2015	2020	2025	2030
Берегівський	25	31,3	47,8	50,4	50,3	50,6	50,3	1,0226	57,5	64,3	71,9	80,4
Великобerezнянський	15	56,7	36,5	36,5	37,1	36,5	35,3	0,9962	34,5	33,8	33,2	32,6
Виноградівський	20	31,9	42,7	43	43,3	43,4	43,8	1,0281	51,7	59,4	68,2	78,4
Воловецький	12,7	16,4	20,1	20,1	18,8	18,1	17,5	0,9997	17,5	17,5	17,5	17,4
Іршавський	36,8	46	46,2	50,1	43,4	43,9	55,2	1,0022	55,9	56,5	57,1	57,8
Міжгірський	17,5	20,1	22	22,1	28	28,3	27,6	0,9957	26,9	26,3	25,7	25,2
Мукачівський	55,1	63,1	104,8	105,5	110,3	107,5	119	0,9845	108,3	100,2	92,7	85,7
Перечинський	13,3	31,4	24,8	25,6	25,5	25,5	27,5	0,9868	25,4	23,8	22,3	20,8
Рахівський	14,6	17,8	1,3	13	13,2	13,5	21,9	0,9614	17,3	14,2	11,7	9,6
Свалявський	18,8	23,1	29,4	29,5	29,5	29,7	31,1	0,9855	28,5	26,5	24,6	22,9
Тячівський	35,3	57,3	49,5	49,5	54	51,7	54,8	1,0006	55,0	55,2	55,4	55,4
Ужгородський	36,2	51,6	71,4	72,9	88,2	87,9	82,2	0,9967	80,6	79,3	78,0	76,6
Хустський	26,5	31,3	46,9	46,8	47	39,1	44,8	1,0022	45,4	45,9	46,4	46,9
Закарпатська обл.	326,8	478	543,4	565	588,6	575,7	611	0,9999	604,5	602,9	604,7	609,6

Додаток А.4

Прогноз виробництва овочів в Закарпатській області, тис. т

Райони	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	темп	2015	2020	2025	2030
Берегівський	10,9	26,1	40,6	41,4	46	48,3	48,6	0,9887	45,4	42,9	40,5	38,3
Великобerezнянський	0,9	3,1	2	1,9	1,6	1,7	1,9	1,1052	3,5	5,8	9,6	15,5
Виноградівський	28	28,3	62,1	62,8	55,1	58,2	59,5	0,9780	52,1	46,6	41,7	37,3
Воловецький	0,7	1,7	1,8	1,8	1,8	4,5	3	1,0495	4,0	5,1	6,5	8,3
Іршавський	14,8	4,7	23,6	29,6	40,8	34,9	44	0,9779	38,5	34,4	30,8	27,5
Міжгірський	0,9	1,4	1,7	1,7	2,8	3	3,3	1,0634	4,8	6,5	8,8	12,0
Мукачівський	19,2	17,5	31,4	31,8	31,1	31,3	30,4	1,0141	33,1	35,5	38,1	40,8
Перечинський	0,9	2,2	1,3	1,7	1,4	1,5	1,5	1,0940	2,6	4,1	6,4	9,9
Рахівський	1	1,5	2,4	2,4	3,6	3,6	3	1,0201	3,4	3,8	4,2	4,6
Свалявський	1,4	1	1,4	1,4	1,3	1,4	1,5	1,0990	2,6	4,2	6,7	10,9
Тячівський	10,2	14,7	13,9	13,8	13,7	14,7	10,7	1,0439	13,8	17,1	21,2	26,4
Ужгородський	16,2	16,3	27,5	28,1	26,5	28,2	27,3	1,0139	29,7	31,8	34,1	36,5
Хустський	8,8	4,8	7,9	8,1	9,3	8,2	9,5	1,0415	12,1	14,8	18,1	22,3
Закарпатська обл.	113,9	123,3	217,6	226,5	235	239,5	244,2	1,0083	245,6	252,6	266,7	290,3

Додаток А.5

Прогноз виробництва плодів та ягід в Закарпатській області, тис. т

Райони	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	темп	2015	2020	2025	2030
Берегівський	5,3	5,4	4,2	5,8	6,7	1,0281	7,9	9,1	10,5	12,0	5,3	5,4
Великобerezнянський	0,4	0,4	0,6	0,3	0,4	1,0336	0,5	0,6	0,7	0,8	0,4	0,4
Виноградівський	6,3	6,2	6,3	6,3	7,3	1,0240	8,4	9,5	10,7	12,0	6,3	6,2
Воловецький	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	1,0478	0,4	0,5	0,6	0,8	0,2	0,2
Іршавський	10,2	10,8	8,3	14,8	11,5	0,9952	11,2	10,9	10,6	10,4	10,2	10,8
Міжгірський	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	1,0478	0,4	0,5	0,6	0,8	0,3	0,3
Мукачівський	9,7	10	6,3	7,3	9,9	1,0092	10,5	11,0	11,5	12,0	9,7	10
Перечинський	1,3	1	0,6	0,9	0,9	1,0478	1,2	1,5	1,9	2,4	1,3	1
Рахівський	0,7	0,7	1,3	1,4	0,9	1,0478	1,2	1,5	1,9	2,4	0,7	0,7
Свалявський	1,1	0,4	0,5	0,6	0,6	1,0682	0,9	1,3	1,8	2,4	1,1	0,4
Тячівський	11,4	7,5	11,3	17,4	29,6	0,9901	27,9	26,5	25,2	24,0	11,4	7,5
Ужгородський	7,5	8,4	4,6	9,3	6	1,0336	7,3	8,6	10,1	12,0	7,5	8,4
Хустський	11,8	11,6	19	19	19,7	1,0007	19,8	19,9	20,0	20,0	11,8	11,6
Закарпатська обл.	66,2	62,9	63,6	83,7	94,1	1,0083	97,6	101,4	106,1	112,0	66,2	62,9

Додаток А.6

Прогноз виробництва винограду в Закарпатській області, тис. т

Райони	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	темп	2015	2020	2025	2030
Берегівський	11,1	8,4	8,4	8,8	7,7	1,0260	9,0	10,2	11,6	13,2	11,1	8,4
Великобerezнянський	0	0	0	0	0	0	0,0	0	0	0	0	0
Виноградівський	2,8	2,8	1,5	2,8	2,8	1,0417	3,6	4,4	5,4	6,6	2,8	2,8
Воловецький	0	0	0	0	0	0	0,0	0	0	0	0	0
Іршавський	3	3,2	3,2	2,8	3,6	1,0494	4,8	6,1	7,8	9,9	3	3,2
Міжгірський	0	0	0	0	0	0	0,0	0	0	0	0	0
Мукачівський	8,2	7,7	4,8	4,7	3,1	1,0366	3,8	4,5	5,4	6,6	8,2	7,7
Перечинський	0	0	0	0	0	0	0,0	0	0	0	0	0
Рахівський	0	0	0	0	0	0	0,0	0	0	0	0	0
Свалявський	0	0	0	0	0	0	0,0	0	0	0	0	0
Тячівський	0	0,1	0,2	0,2	0,1	1,0940	0,2	0,3	0,5	0,7	0	0,1
Ужгородський	1,8	2,5	3,1	1,9	1,4	1,0417	1,8	2,2	2,7	3,3	1,8	2,5
Хустський	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	1,0940	0,2	0,3	0,5	0,7	0,1	0,1
Закарпатська обл.	27	24,8	21,3	21,3	18,8	1,0377	23,4	28,0	33,9	40,9	27	24,8

Додаток А.7

Прогноз поголів'я великої рогатої худоби в Закарпатській області,
на початок року, тис. голів

Райони	2009	2010	темп	2016	2021	2026	2031
Берегівський	6,3	6,0	1,0273	7,0	8,0	9,2	10,5
Великобerezнянський	6,6	6,2	1,0161	6,8	7,4	8,0	8,7
Виноградівський	15,3	14,7	0,9968	14,4	14,2	14,0	13,7
Воловецький	7,3	7,4	1,0015	7,4	7,5	7,6	7,6
Іршавський	15,4	15,1	0,9960	14,8	14,5	14,2	13,9
Міжгірський	13,9	14,2	1,0129	15,3	16,3	17,4	18,6
Мукачівський	15,7	13,8	1,0045	14,2	14,5	14,8	15,2
Перечинський	3,8	3,6	1,0391	4,6	5,6	6,8	8,1
Рахівський	10,0	10,9	1,0243	12,6	14,2	16,0	18,1
Свалявський	5,6	5,2	1,0046	5,3	5,4	5,5	5,7
Тячівський	27,1	26,0	0,9876	24,1	22,6	21,2	20,0
Ужгородський	7,3	7,3	1,0328	8,9	10,5	12,3	14,4
Хустський	18,0	17,4	0,9968	17,1	16,8	16,5	16,3
Закарпатська обл.	152,3	147,8	1,0069	152,5	157,5	163,5	170,8

Додаток А.8

Прогноз поголів'я корів в Закарпатській області, на початок року тис. голів

Райони	2007	2008	темп	2016	2021	2026	2031
Берегівський	4,3	4,1	1,0278	4,8	5,5	6,3	7,3
Великобerezнянський	4,5	4,4	1,0160	4,8	5,2	5,6	6,1
Виноградівський	10,3	9,8	0,9991	9,7	9,7	9,7	9,6
Воловецький	4,6	4,6	1,0068	4,8	5,0	5,2	5,3
Іршавський	11,3	11,1	0,9937	10,7	10,4	10,1	9,7
Міжгірський	9,0	9,3	1,0159	10,3	11,1	12,0	13,0
Мукачівський	9,4	8,7	1,0096	9,3	9,8	10,3	10,7
Перечинський	3,0	2,8	1,0340	3,5	4,1	4,8	5,7
Рахівський	7,6	8,3	1,0204	9,4	10,4	11,5	12,7
Свалявський	4,3	4,2	0,9979	4,1	4,1	4,1	4,0
Тячівський	19,5	18,3	0,9873	17,0	15,9	14,9	14,0
Ужгородський	5,7	5,6	1,0283	6,6	7,6	8,7	10,1
Хустський	13,5	12,8	0,9946	12,4	12,1	11,8	11,4
Закарпатська обл.	106,9	104,1	1,0067	107,4	110,9	115,0	119,6

Додаток А.9

Прогноз поголів'я свиней в Закарпатській області, на початок року тис. голів

Райони	2009	2010	темп	2016	2021	2026	2031
Берегівський	20,0	22,4	1,0052	23,1	23,7	24,3	25,0
Великобerezнянський	3,7	4,0	1,0107	4,3	4,5	4,7	5,0
Виноградівський	33,1	33,6	1,0019	34,0	34,3	34,6	35,0
Воловецький	4,7	4,7	1,0116	5,0	5,3	5,6	6,0
Іршавський	34,5	34,9	1,0066	36,2	37,4	38,6	40,0
Міжгірський	11,3	11,7	1,0117	12,6	13,4	14,2	15,0
Мукачівський	45,8	45,6	1,0014	46,0	46,3	46,6	47,0
Перечинський	2,9	3,0	1,0145	3,2	3,4	3,7	4,0
Рахівський	10,6	12,1	1,0102	12,9	13,6	14,3	15,0
Свалявський	9,9	7,8	1,0117	8,4	8,9	9,4	10,0
Тячівський	53,4	54,0	1,0026	54,9	55,6	56,3	57,0
Ужгородський	18,1	19,2	1,0087	20,2	21,1	22,0	23,0
Хустський	28,4	29,5	1,0082	30,9	32,2	33,5	35,0
Закарпатська обл.	276,2	282,6	1,0055	291,7	299,7	307,8	317,0

Додаток А.10

Прогноз поголів'я овець в Закарпатській області, на початок року тис. голів

Райони	2009	2010	темп	2016	2021	2026	2031
Берегівський	4,1	3,9	1,0405	5,0	6,1	7,4	9,0
Великобerezнянський	0,7	0,8	1,1119	1,5	2,5	4,2	7,5
Виноградівський	7,6	7,7	1,0205	8,7	9,6	10,6	11,8
Воловецький	3,1	3,8	1,0257	4,4	5,0	5,7	6,5
Іршавський	12,3	12,1	0,9991	12,1	12,0	11,9	11,9
Міжгірський	12,7	13,1	1,0097	13,8	14,5	15,2	16,0
Мукачівський	4,4	4,8	1,0490	6,4	8,1	10,3	13,1
Перечинський	0,9	0,9	1,1027	1,6	2,6	4,2	6,9
Рахівський	25,4	28,8	0,9710	24,1	20,8	18,0	15,5
Свалявський	3,8	3,1	1,0223	3,5	3,9	4,4	4,9
Тячівський	38,6	37,8	0,9630	30,1	24,9	20,6	17,1
Ужгородський	2,7	2,7	1,0746	4,2	6,0	8,6	12,3
Хустський	16,4	16,9	0,9912	16,0	15,3	14,6	14,0
Закарпатська обл.	132,8	136,3	1,0034	131,4	131,3	135,7	146,5

Додаток А.11

Прогноз поголів'я птиці в Закарпатській області, на початок року тис. голів

Райони	2009	темп	2016	2021	2026	2031
Берегівський	305,9	1,0061	319,3	329,2	339,4	350
Великобerezнянський	39,1	1,0064	40,9	42,2	43,6	45
Виноградівський	406,1	1,0047	419,6	429,5	439,6	450
Воловецький	34,9	1,0062	36,4	37,5	38,7	40
Іршавський	384,2	1,0072	404,0	418,8	434,1	450
Міжгірський	73,5	1,0039	75,5	77,0	78,5	80
Мукачівський	543,5	1,0045	560,9	573,7	586,7	600
Перечинський	42,3	1,0120	46,0	48,8	51,8	55
Рахівський	116,8	1,0012	117,8	118,5	119,2	120
Свалявський	55	1,0040	56,5	57,6	58,8	60
Тячівський	742,3	1,0136	816,1	873,3	934,5	1000
Ужгородський	384,5	1,0072	404,2	418,9	434,1	450
Хустський	256,3	1,0072	269,5	279,3	289,5	300
Закарпатська обл.	3384,4	1,0076	3566,7	3704,3	3848,5	4000,0

Прогноз виробництва м'яса в Закарпатській області, тис. т

Райони	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	темп	2015	2020	2025	2030
Берегівський	6,3	5,7	5,5	5,5	5,5	5,5	5,4	1,0110	5,8	6,1	6,4	6,8
Великобerezнянський	2,6	2,6	2,5	2,6	2,5	2,6	2,3	1,0024	2,3	2,3	2,3	2,4
Виноградівський	8	8,1	8,1	8,1	8,2	8,2	8,8	1,0018	8,9	9,0	9,1	9,1
Воловецький	2,5	2,2	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	1,0305	1,8	2,1	2,4	2,8
Іршавський	7,3	7,2	6,9	6,9	7	6,9	7,1	1,0154	7,8	8,4	9,1	9,8
Міжгірський	5,2	3,3	3,4	3,4	3,5	3,5	3,6	1,0315	4,3	5,0	5,8	6,9
Мукачівський	11	10,8	11,2	11,1	10,5	10,6	10,2	1,0054	10,5	10,8	11,1	11,4
Перечинський	2,3	2	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	1,0206	2,0	2,2	2,4	2,8
Рахівський	5,6	5,4	5,2	5,3	5,4	5,4	5,4	1,0117	5,8	6,1	6,5	6,9
Свалявський	2,8	2,4	2,4	2,4	2,4	2,5	2,5	1,0064	2,6	2,7	2,8	2,9
Тячівський	10,3	11,9	11,1	12,2	12,8	13,1	12,9	1,0074	13,5	14,0	14,5	15,1
Ужгородський	6,8	6,9	6,4	5,9	5,4	6,2	6,9	1,0063	7,2	7,4	7,6	7,9
Хустський	7,1	7,8	7,6	7,6	7,8	8,3	7,7	1,0093	8,1	8,5	8,9	9,4
Закарпатська обл.	77,8	76,3	73,6	74,3	74,4	76,2	76,1	1,0102	80,6	84,6	88,9	94,1

Прогноз виробництва молока в Закарпатській області, тис. т

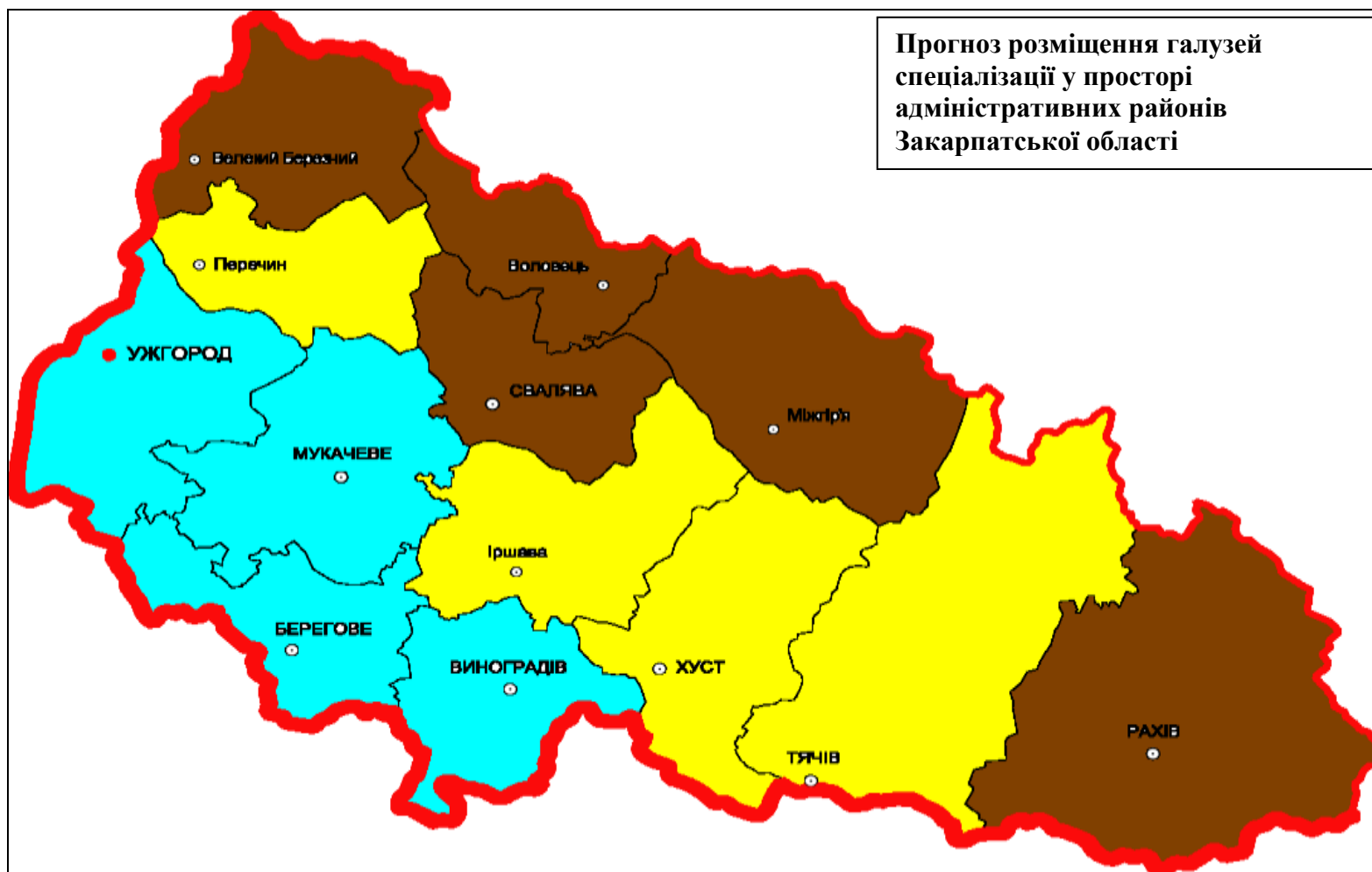
Райони	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	темп	2015	2020	2025	2030
Берегівський	19	17,9	23,6	21,4	20,7	20,2	18,7	1,0218	21,3	23,7	26,4	29,4
Великобerezнянський	18,3	17,1	17,3	17,2	17	16,9	16,3	1,0196	18,3	20,2	22,3	24,5
Виноградівський	31,1	31	39,2	39,4	39,4	39,1	37,4	1,0014	37,7	38,0	38,3	38,5
Воловецький	16,7	16,1	16	16,5	16,6	16,5	15,1	1,0163	16,6	18,0	19,5	21,2
Іршавський	33,3	36,4	36,8	36,8	37,8	37,3	37	1,0025	37,6	38,1	38,6	39,0
Міжгірський	27,4	25,8	27	27,6	30,3	30,1	29,5	1,0275	34,7	39,7	45,5	52,1
Мукачівський	36,7	38,4	44,6	44,7	44,7	44,6	43,6	0,9990	43,3	43,1	42,9	42,7
Перечинський	13,2	12,5	12,7	13,7	13,5	13,2	12,4	1,0292	14,7	17,0	19,6	22,7
Рахівський	29,4	28,2	29,5	29,5	29,5	29,4	29,4	1,0263	34,4	39,2	44,6	50,7
Свалявський	15,8	16,1	17,3	17,5	17,2	17,2	16,7	0,9977	16,5	16,3	16,1	15,9
Тячівський	51,1	57	64	64,1	64,5	64,5	64,4	0,9933	61,8	59,8	57,8	55,9
Ужгородський	24,5	24,6	27	26,4	24,5	24,1	24,4	1,0242	28,2	31,8	35,8	40,3
Хустський	35,6	39,2	40,7	40,7	40,7	40,8	40,3	1,0059	41,7	42,9	44,2	45,6
Закарпатська обл.	352,1	360,3	395,7	395,5	396,4	393,9	385,2	1,0104	406,8	427,8	451,6	478,5

Прогноз виробництва яєць в Закарпатській області, тис. т

Райони	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	темп	2015	2020	2025	2030
Берегівський	13,8	17,5	23,4	24,3	24,4	25,1	24	1,0181	26,7	29,2	31,9	35,0
Великобerezнянський	5,2	4,1	4,2	4,2	4,2	4,2	4,3	1,0022	4,4	4,4	4,4	4,5
Виноградівський	22,4	30,3	50,5	50,8	51	52,8	53,7	0,9916	51,1	49,0	47,0	45,0
Воловецький	4,3	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1	4,4	0,9955	4,3	4,2	4,1	4,0
Іршавський	18,6	20,6	24,9	25,2	25,4	26,2	27,9	1,0230	32,0	35,9	40,2	45,0
Міжгірський	10,4	7,2	8,7	8,8	7,8	7,6	7,7	1,0018	7,8	7,9	8,0	8,0
Мукачівський	27,8	28,9	36,4	36,9	36,9	37,1	41,8	1,0174	46,3	50,5	55,0	60,0
Перечинський	5,8	5,1	5,5	5,9	5,9	5,9	6,2	0,9943	6,0	5,8	5,6	5,5
Рахівський	16,1	15,1	16,5	17,4	17,4	17,5	15,6	0,9876	14,5	13,6	12,8	12,0
Свалявський	7,6	9,9	12,5	12,5	12,5	12,6	12,8	0,9646	10,3	8,6	7,2	6,0
Тячівський	27,6	38,5	56,8	57,1	57,1	57,8	59,2	1,0253	68,8	77,9	88,3	100,0
Ужгородський	60,2	24	28,7	15,6	15,3	15,7	16,6	1,0486	22,1	28,0	35,5	45,0
Хустський	20,6	24,4	26,4	26,8	27,1	27	26	1,0068	27,1	28,0	29,0	30,0
Закарпатська обл.	240,4	229,7	298,6	289,6	289,1	293,6	300,2	1,0138	321,4	343,0	369,0	400,0

Прогноз виробництва вовни в Закарпатській області, тис. т

Райони	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	темп	2015	2020	2025	2030
Берегівський	32	4	4	4	6	8	6,7	1,0686	10,0	13,9	19,4	27,0
Великобerezнянський	3	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Виноградівський	57	9	5	5	5	7	9,4	1,0650	13,7	18,8	25,8	35,3
Воловецький	8	3	2	2	3	4	4	1,0784	6,3	9,2	13,4	19,5
Іршавський	18	12	11	11	11	10	10,8	1,0587	15,2	20,2	26,9	35,8
Міжгірський	43	30	33	32	27	29	29,3	1,0237	33,7	37,9	42,6	47,9
Мукачівський	20	3	1	1	1	1	1	1,1909	2,9	6,9	16,5	39,2
Перечинський	3	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Рахівський	50	50	50	50	51	50	53,9	0,9930	51,7	49,9	48,2	46,5
Свалявський	5	2	2	2	2	2	2,7	1,0837	4,4	6,6	9,9	14,6
Тячівський	51	56	64	69	72	74	80,4	0,9789	70,8	63,6	57,2	51,4
Ужгородський	23	7	7	4	3	4	3,4	1,1204	6,7	11,8	20,8	37,0
Хустський	21	14	16	17	18	19	16,5	1,0454	21,5	26,8	33,5	41,9
Закарпатська обл.	334	191	196	198	199	208	218,1	1,0288	236,9	265,6	314,2	396,1



- молочно-м'ясне скотарство, свинарство, птахівництво на промисловій основі, товарне землеробство з орієнтацією на виробництво продовольчого зерна, зерна кукурудзи на корм, виноградарство, кормове виробництво
- молочно-м'ясне скотарство, свинарство, вівчарство, овочівництво, садівництво, картоплярство, кормове виробництво
- вівчарство, молочно-м'ясне скотарство, картоплярство, овочівництво.